

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Ústav dějin křesťanského umění

Mgr. Šárka Juřinová

**Lidová zbožnost pozdního středověku a
novověku v odrazu hmotné kultury
(na příkladu drobné keramické plastiky)**

Rigorózní práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D., DSc.

Praha 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci s názvem Lidová zbožnost pozdního středověku a novověku v odrazu hmotné kultury napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 21. 7. 2017

Šárka Juřinová

Bibliografická citace

Lidová zbožnost pozdního středověku a novověku v odrazu hmotné kultury (na příkladu drobné keramické plastiky): rigorózní práce / Šárka Juřinová; vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D., DSc. Praha, 2017. 116 s.

Anotace

Lidová zbožnost pozdního středověku a novověku v odrazu hmotné kultury (na příkladu drobné keramické plastiky)

Práce se zabývá studiem projevů zbožnosti a každodennosti lidových vrstev pražských měst ve středověku a raném novověku. V archeologických nálezech dominuje především drobná keramická plastika, kterou nalézáme jak v městském, tak ve venkovském prostředí. Tyto figurky z pálené hlíny znázorňují nejčastěji madonu s Ježíškem a různé světce. Často se vyskytují též profánní postavy a rozmanité zoomorfní plastiky. Předmětem zájmu této studie budou především nálezy keramické plastiky z rozsáhlého archeologického výzkumu na náměstí Republiky v Praze, který poskytl mimořádně zajímavou kolekci těchto specifických artefaktů z období let 1250–1600. Při odborném vyhodnocení tohoto souboru bude přihlédnuto též k dalším analogiím ze středoevropského regionu. Konkrétní využití těchto předmětů není dosud uspokojivě vysvětleno, pokusíme se proto přispět do probíhající diskuse novými zjištěními. Pro ikonografickou interpretaci se kulturně antropologická studie dotkne také dalších předmětů spojených s lidovou zbožností a každodenností městského prostředí (jako jsou medailonky, svátostky, poutní odznaky, obrázky z poutí a další). Práci doplní podrobný obrazový katalog zpracovaného nálezového fondu včetně odborného popisu a fotografické a kresebné dokumentace.

Klíčová slova

archeologický výzkum, keramická plastika, lidová zbožnost, svátostky, lidové umění, hmotná kultura

Annotation

Folk religiosity during High Middle Ages and Early Modern times as reflected in material culture (the example of small ceramic sculpture)

This work focuses on study of religious practice and urban everyday life of urban folk groups in Prague Towns from High Middle Ages till Early Modern times. The most common archaeological artifacts reflecting religious practice are small clay figurines found both in urban and in rural environment. These figurines made of fired clay depict in most cases Madonna with Christ-child and various saints, nevertheless profane figurines and various zoomorphic artifacts can be found too. This work is focused mainly on findings of clay figurines obtained during the large archeological excavation on Republic Square in Prague, which offered a unique collection of artifacts dated from 1250 to 1600. Analogies from the Central Europe will be considered in the process of evaluation of the assemblage mentioned above. It is not known exactly what the purpose of these artifacts was and it is still a subject of discussion, into which we will try to bring some new light. Right iconographic interpretation requires a comparison with some other objects of folk religiosity and urban everyday life (such as medallions and other small holy objects, pilgrim signs, pilgrimage pictures, etc.). This study will be supplemented with an illustrated catalogue of finds including the detailed description, photographic and drawing documentation.

Keywords

archeological research, clay figurines, folk religiosity, small holy objects, folk art, material culture

Počet znaků: 253 516

Poděkování

Mé poděkování patří především vedoucímu práce prof. Roytovi za pomoc při řešení složité problematiky archeologie středověkého města a porozumění odkazu minulosti prostřednictvím hmotné kultury. Dále bych chtěla poděkovat kolegům ze společnosti ARCHAIA za poskytnutí jak technického zázemí, tak i mnoha cenných rad. Stejně tak děkuji vedoucímu archeologického výzkumu na náměstí Republiky PhDr. Petru Juřinovi Ph.D. za poskytnutí veškeré terénní dokumentace a nálezového fondu. Můj dík patří v neposlední řadě také mé rodině za její pochopení a trpělivost.

Šárka Juřinová

Obsah

Obsah	6
1. Úvod	7
2. Historie bádání.....	10
3. Keramická antropomorfní plastika v českých a moravských nálezích.....	14
3.1. Keramická antropomorfní plastika z městského prostředí	14
3.2. Keramická antropomorfní plastika z venkovského prostředí	21
3.3. Keramická antropomorfní plastika z prostředí šlechtických sídel.....	23
4. Technologie výroby keramické plastiky	25
5. Funkce, datování a možné předlohy keramické plastiky	30
6. Krátký exkurz mezi předměty lidové zbožnosti v odrazu hmotné kultury	42
7. Keramická plastika ve střední Evropě.....	53
8. Archeologický výzkum na náměstí Republiky v Praze na Novém Městě.....	59
9. Keramická plastika z Nového Města pražského	70
9.1. Madony	71
9.2. Ježíšci	75
9.3. Ukřižování	77
9.4. Postavy svatých a mniši	79
9.5. Panenky typu Kruseler	81
9.6. Ostatní	84
10. Závěr	87
11. Katalog	90
12. Seznam použitých pramenů a literatury	117
13. Seznam vyobrazení	134
14. Obrazový katalog.....	139
15. Obrazová příloha.....	165

1. Úvod

Lidová zbožnost provází společnost od počátků křesťanství a slouží k jednoduchému vyjádření vztahu k víře. Zároveň je nutno podotknout, že lidová zbožnost může snadno sklouznout k pověrám a magickým rituálům, a proto byla církví často regulována.¹ Mezi projevy lidové zbožnosti samozřejmě nepatří pouze movité předměty, ale i rituály, výrazová gesta, postoje, poutě, křížové cesty atd. Tato studie se primárně zaměřuje na výtvarné projevy lidových vrstev na Novém Městě pražském v období pozdního středověku a raného novověku. Předkládaná práce prezentuje dosud nepublikovaný materiál z archeologických výzkumů v podobě drobné keramické plastiky.

Drobná keramická plastika zahrnuje jak antropomorfní, tak zoomorfní figurky, které umožňují bližší vhled do materiálního i duchovního života středověké a raně novověké společnosti. Nejčastěji nalézáme ztvárnění lidských postav, zvláště madony či jednotlivých světců. Následuje plastika zvířecí, zastoupená zejména zobrazeními koníků, ale vyskytují se i další zvířata (např. jelen, pes, prase, zajíc, pták atd.). Tyto zajímavé artefakty se vyráběly z hrnčířské hlíny a jejich zpracování dosahovalo proměnlivé kvality, a to jak v použitém materiálu, tak i v „umělecké“ (výtvarné) úrovni. Zdá se, že zde byla upřednostněna „rychlost před krásou“, díky čemuž byly tyto drobné předměty hojně rozšířené a dostupné všem sociálním vrstvám obyvatelstva. Drobnou keramickou plastikou nalézáme ve sledovaném období na území celé střední Evropy. Téměř totožné kusy přitom objevíme jak v českých zemích, tak ve slezském (polském) a zejména německém (bavorském i saském) a rakouském prostředí. Tím se dostáváme i k úvahám o úrovni a rozsahu obchodu ve středověku a raném novověku. Otázkou také zůstává, zda tyto figurky byly pro tehdejší obyvatelstvo něčím výjimečným, či zda se jednalo o všední záležitost. Velká četnost nálezů svědčí spíše pro druhou možnost. Stejně tak absence zmínek o plastikách v písemných pramenech a jejich

---

¹ Tato lidová činnost není považována za pohanství, ale spíše za „zlidovělé křesťanství“. GUREVIČ 1996.

nepřítomnost v inventářích a soupisech pozůstalostí dokazuje, že šlo o zcela běžnou součást tehdejších domácností.² Obecně bývá drobná keramická plastika spojována s městskou kulturou, ale nalézáme ji též ve středověkých šlechtických sídlech i v ryze venkovském prostředí.³ Tato skutečnost nám mimo dokládá kladný vztah tehdejší společnosti k dětem, neboť část produkce můžeme zařadit do kategorie hraček. Zároveň však lze v uvedeném výrobním sortimentu sledovat také odraz dobového „velkého umění“ (včetně monumentální sakrální plastiky), které díky svým „skromným hliněným otiskům“ přežívalo i mimo chrámy, přímo v měšťanských domech.

Díky poměrně bohaté kolekci drobných keramických figurek objevených na území Prahy nedávnými archeologickými výzkumy se tato práce mohla zaměřit na detailní zpracování a vyhodnocení souboru artefaktů nalezených na Novém Městě pražském. K mimořádně bohatým lokalitám zde náleží zejména Petřská čtvrť, na jejímž území bylo díky intenzivní stavební činnosti posledních dvou desetiletí podchyceno kolem sedmdesáti antropomorfních plastik. Tato studie je věnována především nálezům z okolí náměstí Republiky, kde proběhl v letech 2003–2006 jeden z nejrozsáhlejších plošných odkryvů archeologických terénů v centru Prahy.⁴ Tato práce se primárně zaměřuje na antropomorfní keramickou plastiku, protože problematika vývoje a interpretace těchto artefaktů je natolik rozsáhlá, že zde není prostor pro zvířecí figurky, které se řadí do světa dětských hraček a představují další skupinu materiální kultury se svými specifickými závěry.

Nedílnou součástí studie je obrazový katalog s podrobným popisem jednotlivých artefaktů a pokus o detailnější interpretaci a typologickou analýzu zobrazených postav. Práce dále zahrnuje náhled do technologie výroby, příspěvek do diskuse o funkci plastik a přiblížení analogií v širším evropském kontextu. Tato prezentace části movitých artefaktů vyprodukovaných archeologickými výzkumy plasticky doplňuje naše dosavadní znalosti o

---

² HERMANN 2004, 19.

³ PAVLÍK 2010, 109–113; NEKUDA 1998, 111–117.

⁴ JUŘINA 2007, 211–232, 242–248; 2009.

každodenním životě tehdejších měšťanů, společenských elit i chudiny na přelomu středověku a novověku. Jednotlivé předměty lze samozřejmě posuzovat z mnoha stran i úhlů pohledu. Společně s posouzením celkového kontextu společenské a hospodářské situace v pozdně středověké a raně novověké Praze tak mohou výsledky studie přispět i k rozvoji bádání v oblasti dějin umění. Početné nálezy z Petrské čtvrti nebyly dosud publikovány, cílem této studie je tak v neposlední řadě rozšířit dosavadní pramennou základnu této kategorie keramických výrobků, a umožnit tak nejenom archeologům, ale též historikům umění a etnologům detailnější vhled do materiální i duchovní kultury Pražanů ve středověku a raném novověku.

2. Historie bádání

Přestože keramická plastika představuje v záplavě fragmentárního materiálu (s převažující složkou běžných keramických střepů a zvířecích kostí) získaného při archeologickém výzkumu vítané zpestření, stála dlouhou dobu na okraji zájmu badatelů. Nebyla jí věnována dostatečná pozornost ať již kvůli nemožnosti využití jako datovacího prostředku, či proto, že se nepovažovala za cennou z hlediska kulturně historické výpovědi. Přesto evropští archeologové, historici a především historici umění věnovali těmto zajímavým artefaktům několik rozsáhlejších studií. Jedním z prvních průkopníků byl německý historik Karl Gröber, který se ve své studii věnuje speciálně lidské figurální plastice.⁵ V českých zemích se zájem o problematiku keramické plastiky zvolna rozvíjí od 30. let 20. století. Např. Jiří Blekta zmiňuje poměrně hojně zastoupené postavy jezdců a figurky koníků.⁶ Jmenované artefakty zaujaly také etnografy, jimž otevřely širší pohled na formování a vývoj lidové tvořivosti.⁷ Také významný archeolog a historik umění Zdeněk Smetánka upozorňuje již v 60. letech 20. století na potřebu lidových vrstev podílet se na tvorbě „vysokého umění“ prostřednictvím drobné hrnčířské plastiky.⁸ Stejně tak Antonín Liška dokládá rozsah vlivu umění na prosté obyvatelstvo a spatřuje v keramické plastice jednotící prvky v mysli tehdejších současníků.⁹ Průkopník a pomyslný „zakladatel české středověké archeologie“ Miroslav Richter, který se mimo jiné zabýval zpracováním rozsáhlého nálezového souboru z násilně zaniklého vrcholně středověkého města Sezimovo Ústí, pak zpracoval početný materiál z odkrytých hrnčířských dílen, při čemž neopomněl ani drobnou keramickou

---

⁵ GRÖBER 1928.

⁶ BLEKTA 1937, 97–98; SKUTIL 1947, 197–224.

⁷ ŠOUREK 1942; STEJSKAL/ŠOUREK 1957, 188; HERCÍK 1951.

⁸ SMETÁNKA 1961, 106–110.

⁹ LIŠKA 1943, 1–23; LIŠKA 1948, 69–72.

plastiku.¹⁰ Z nejnovějších prací můžeme představit nález početné kolekce (téměř 50 kusů) figurek z Mikulandské ulice v Praze.¹¹

V posledních desetiletí se pohled na artefakty dokládající každodennost ve středověku a novověku mění. Pečlivá pozornost je při tom věnována jednotlivým předmětům běžné potřeby, kam jistě keramická plastika patří. Právě tyto nálezy totiž dokáží vyvažovat oficiální „velkou historii“ a doplňovat naše představy o životní příběhy dosud anonymních aktérů dějinného vývoje. Běžnému životu a hlavně dosud opomíjenému světu dětí ve středověké společnosti se v poslední době věnuje řada publikací i časopiseckých článků, včetně celého jednoho čísla populárně-vědeckého časopisu *Dějiny a současnost*.¹² V současné době pak probíhá na stránkách odborného tisku živá diskuse jak o vlastní funkci keramické plastiky, tak i o technologii její výroby.¹³ V moravském prostředí se drobnou keramickou plastikou systematicky zabývá Zdeňka Měchurová, která publikovala již několik souhrnných studií včetně rozsáhlých katalogů.¹⁴ V Čechách naproti tomu objevíme pouze izolované zprávy věnované dílčím souborům z konkrétních archeologických výzkumů. Ucelená a souhrnná publikace zde dosud zcela chybí.

V evropské literatuře se v posledních desetiletích keramické plastice věnuje mimořádná pozornost. Tato skutečnost je zákonitým odrazem zvýšeného zájmu archeologů a historiků o studium života všedního dne a hmotnou kulturu středověku již od 80. let minulého století.¹⁵ Z novějších prací za zmínku jistě stojí dílo německé badatelky Vereny Hoffmann, která pečlivě zpracovala nálezy ze Saska. Ve své studii se zabývá jak technologií výroby, tak i

---

¹⁰ RICHTER 1979, 229–236; RICHTER/KRAJÍČ 2001.

¹¹ Soubor nálezů keramických figurek zahrnuje převážně postavy madon s dítětem a samostatně stojících Ježíšků. Kolekce je datována do 2. pol. 14. století a představuje tak unikátní sondu do projevů lidové zbožnosti. CYMBALAK/HLADÍKOVÁ TRACHTOVÁ 2016, 28–52.

¹² NODL 2006, 30–36.

¹³ GABRIEL/KRACÍKOVÁ 2010, 225–232.

¹⁴ MĚCHUROVÁ 1988a, 71–78; 1988b, 76–79; 1994, 618–626; 2009, 173–187; 2010, 95–107; 2013; MĚCHUROVÁ/NETOPILOVÁ 2016.

¹⁵ Např. SCHÜTTE 1979, 55–62 a další literatura viz MEIER 2006, 179–180.

funkcí zmiňovaných artefaktů. Zároveň zmiňuje i dobový kontext a soudobé postavení dítěte ve středověké společnosti z filozofického a historického úhlu pohledu. Svými závěry přispěla do diskuse o významu hliněných figurek, když sloučila oba panující názory (1. jedná se o hračky; 2. jedná se o votivní předměty). Dle jejího názoru sloužily figurky pro ztvárnění vybraných biblických výjevů, kterými se bavili dospělí společně s dětmi ve volném čase.¹⁶ Práce je navíc doplněna přehledem bádání (zejména citacemi německé literatury k danému tématu) a typologií jednotlivých figurek (převážně koníků). Z dalších prací je třeba jmenovat dílo Michaele Hermann, která publikovala unikátní hromadný nález patnácti set (!) kusů keramické plastiky z klášterní zahrady benediktinského kláštera sv. Ulricha v Augsburgu.¹⁷ Další z badatelů, Stefan Gerlach, upozorňuje na nerovnoměrný stav bádání v jednotlivých regionech s ohledem na zkreslené statistiky a údaje o výskytu keramických figurek. Ve své studii se věnuje soupisu keramické plastiky z Dolních Frank, kde byly tyto artefakty doposud výrazně opomíjeny.¹⁸ Z posledních let je velmi přínosná práce Geralda Volkera Grimma, který vydal souhrnnou a přehlednou publikaci (nejen) o keramické plastice pozdního středověku. Ve své práci se zabývá typologií, chronologií, technologií i ikonografií předmětů, pro které používá výraz „Bilddruck“. Studie obsahuje i obsáhlý seznam literatury a katalog cášské muzejní sbírky.¹⁹

Z polského prostředí popisuje již v roce 1947 Włodzimierz Szafranski středověké hliněné postavičky interpretované jako panenky určené k dětským hrám.²⁰ Ze současných badatelů se keramickou plastikou zabývá např. Tomasz Borkowski, který zpracoval nálezy ze

---

¹⁶ HOFFMAN 1996, 127–200.

¹⁷ HERMANN 2004.

¹⁸ GERLACH 1998, 192–201.

¹⁹ GRIMM 2011.

²⁰ SZAFRAŃSKI 1947, 95–101.

Slezska.²¹ Polská badatelka Ewelina Kowalczyk chápe plastiku především jako devocionální předměty a rozvíjí na toto téma řadu diskusí.²²

---

²¹ BORKOWSKI 2004, 207–245; 1998, 47–69.

²² KOWALCZYK 2014.

3. Keramická antropomorfní plastika v českých a moravských nálezech

Drobná keramická plastika tvoří pevnou součást středověké a novověké movité kultury. Tyto artefakty užitého umění můžeme nalézt jak v městském, tak ve vesnickém prostředí. Zároveň se s nimi setkáváme na hradech a tvrzích. Po staletí tvořily neoddělitelnou součást lidské kultury.

3.1. Keramická antropomorfní plastika z městského prostředí

Velmi zdařilá plastika sv. Barbory byla objevena v jímce zaniklého středověkého domu v Mostě.²³ Postava vysoká 10 cm pochází z dvoudílné formy, která pravděpodobně sloužila k opakovanému užití. Autor sv. Barbory si dal záležet na zpracování detailů, jako je účes, rouška na hlavě, řasení oděvu a atribut věže, který světice svírá v ruce. Figurka stojí na podstavci, což naznačuje její blízký vztah k „velkým“ sochám v chrámech. Plastika je na základě keramického materiálu datována do první poloviny 15. století. Kadlub na její výrobu objeven nebyl, zato však jímka ukryvala formu na výrobu jiné plastiky.²⁴ Tentokrát se jednalo o postavu muže (dochována je pouze horní část těla) s náznakem vousu a s kloboukem na hlavě. Díky klobouku, který podle tehdejších zvyklostí odkazuje na židovského nositele, je postava identifikována jako starozákonní prorok.²⁵ Ze stejné lokality pochází též torzo plastiky znázorňující rytíře v brnění. Přes značné poškození artefaktu lze rozpoznat bojovníka ve zbroji, třímajícího v levé ruce štít. Rytíř původně seděl na koni, z něhož se dochoval hřbet a část hlavy.²⁶

---

²³ KLÁPŠTĚ 2002, 28–29, tab. 74, 280.

²⁴ KLÁPŠTĚ 2002, 28–29, tab. 165:6.

²⁵ KYBALOVÁ 2001, 120.

²⁶ KLÁPŠTĚ/VELÍMSKÝ 1975, 663–664, obr. 12.

Z Václavského náměstí v Praze pochází plastika madony s dítětem.²⁷ Soška je vysoká 8 cm a široká 3 cm (hlava madony se bohužel nezachovala). Vyrobená je ze světle šedého jílu vtlačeného do dvoudílné formy. Madona drží v levé ruce dítě a pravou rukou mu podává kulatý předmět. Její šat je bohatě řasený a volně splývá na hranolový podstavec. Stejně jako valná většina figurální keramické plastiky je i tato madona datována do první čtvrtiny 15. století. Navíc si autor článku povšiml, že madona z Václavského náměstí pochází ze stejné formy (!) jako figurky madon z Martinic u Votic a z Mnichova Hradiště, které se nacházejí ve sbírkách Národního muzea v Praze.²⁸ Na základě těchto analogií můžeme předpokládat, že hlava madony z Václavského náměstí nesla korunu, stejně jako Panna Marie z Mnichova Hradiště.²⁹ Z prostředí pražského hradu pochází ženská soška objevená při archeologickém výzkumu v zahradě na Valech.³⁰ Je datována do 15. století a interpretována jako světice či Panna Marie. Stojící figura se vymyká běžné produkci madonek, nacházejících se v Praze. Žena (světice?) má hlavu včetně krku a brady ovinutou rouškou a kolem hlavy je diadém či korunka. Dlouhé šaty splývají rovně k zemi bez náznaku řasení a ozdob. Pouze výstřih zdobí prořezávané lemování, stejně tak okraje rukávů. Ruce jsou sepnuté na hrudi v modlitebním gestu. Rysy a detaily jsou značně setřelé, ale líbezný obličej a jemné zpracování vypovídá o původním kvalitním zpracování. Vzhledem k ojedinělému nálezu keramické plastiky z prostředí Pražského hradu, i přes rozsáhlou archeologickou činnost, lze potvrdit závěr, že se drobné figurky váží především s městským prostředím, kde se spojují s lidovou zbožností a napodobováním elit. V královském prostředí, kde bylo vysoké umění „na dosah“ nebylo nutno vlastnit levné a dostupné napodobeniny.

Zajímavý ucelený soubor keramické plastiky byl objeven při záchranném archeologickém výzkumu na Novém Městě pražském u křižovatky ulic Národní-

---

²⁷ HUML 1981, 325–327, tab XXXVI:1,4.

²⁸ LIŠKA 1948.

²⁹ HUML 1981, tab. XXXVI:7.

³⁰ FROLÍK/SMETÁNKA 1997.

Mikulandská.³¹ Tato kolekce obsahuje celkem 46 torz figurálních plastik a to jak antropomorfních tak zoomorfních.³² Zatímco převážná část produkce keramické plastiky, jak v Praze, tak v dalších evropských městech, spadá do 15. století, soubor z Paláce Národní je datovaný do 2. poloviny 14. století. Hodnota souboru spočívá v možnosti přímé komparace vývoje keramické plastiky a rozšiřuje nám představy o projevech lidové zbožnosti.³³ Autoři plastiky dělí na votivní a světské, přičemž vychází z typologie postav s náboženskou tematikou (madony, světice) a dětské hračky (postavy ženy, koníčky, rytíři). Celkem 21 figurek představují madony s dítětem na pravé ruce. V levé ruce madona drží kouli (jablko). Jezulátko má kolem hlavy svatozář (nimbus). Dítě je oděno v košilce, z níž vystrkuje bosou nohu, kterou tiskne k matčiným bokům. Šaty madony splývají ve výrazných vlnách písmene U a v dolní partii jsou řaseny ve čtyřech kolmo souběžných záhybech. Figurky pocházejí z jednodílné formy, přičemž jejich zadní strana je vyřiznuta ve tvaru podélného klínu. Na rozdíl od většiny keramických plastik znázorňujících madonu s dítětem, nejsou tyto sošky na podstavci. V souboru se nacházela další figurka ženy interpretována na základě atributu, džbánu, jako sv. Alžběta. Na rozdíl od sošek madon, které jsou vyrobeny v jednodílné formě, pochází sv. Alžběta z dvoudílné formy. V úrovni pasu má provrtané dva drobné kruhové otvory oddělující paže od trupu. Autor článku uvádí, že zřejmě sloužily k protažení šňůrky či řemínku k upevnění sošky. Ovšem při srovnání s figurkami z ostatních lokalit, u nichž se tyto otvory mezi pažemi a trupem objevují pravidelně, se lze spíše přiklonit k závěru, že kruhové otvory sloužili pouze k vytvoření mezery mezi horními končetinami a tělem.³⁴ Kolekci

---

³¹ CYMBALAK/HLADÍKOVÁ TRACHTOVÁ 2016, 28–52.

³² Autoři se domnívají, že tato kolekce keramických plastik může buď představovat odpad poškozeného zboží některého z prodejců devocionálií, nebo se v blízkosti nacházela výrobní dílna. CYMBALAK/HLADÍKOVÁ TRACHTOVÁ 2016, 45.

³³ Soubor keramické plastiky z Paláce Národní se ikonograficky odlišuje od souboru plastik získaných z archeologického výzkumu na náměstí Republiky v Praze. Srov. kap. 9. Keramická plastika z Nového Města pražského.

³⁴ Srov. CYMBALAK/HLADÍKOVÁ TRACHTOVÁ 2016, 40, Obr. 13. BORKOWSKI 2004, 220, Ryc. 4, 236, Ryc. 13. GERLACH 1998, 197, Abb. 6. DOHNAL/VAŘEKA 2002, 276, Obr. 9.

z Paláce Národní doplňovala skupinka samostatných postaviček mladého Ježíše. Soška je bez jakýchkoliv atributů a pouze na základě svatozáře kolem hlavy lze postavu interpretovat jako Ježíška. Štíhlá stojící postava s rovnými nohami a rukama sepnutými v klíně se vyskytuje i na jiných nalezištích nejenom na území České republiky.³⁵ Zatímco se v tomto případě jedná o postavu mladého Ježíše, tak v kolekci nechybí ani nález jezulátka v kolébce. Malý předmět o rozměrech 5,35 × 3,15 × 1,27 cm znázorňuje na zádech ležící postavu dítěte se svatozáří kolem hlavy, přikrytou peřinkou, uloženou v postýlce či kolébce. Ani tento nález nepředstavuje v keramické plastice výjimku. Zmiňovaný předmět pochází též ze zaniklého středověkého města na Mariánské louce v Děčíně.³⁶ Nález představuje miniaturní keramický model kolébky s nemluvnětem zavnutým v peřince. Čela kolébky jsou opatřena obloukovitým výžlabkem, který sloužil pro zavěšení kolébky na (nedochovanou) dřevěnou konstrukci, díky níž se mohla kolébka kolébat. Nález pocházející z kulturní vrstvy je datován do 3 čtvrtiny 14. století. Není zřejmé, zda se jedná o čistě dětskou hračku (dítě v kolébce), či znázornění Jezulátka v jesličkách. Ze stejné lokality i ze stejného období pochází torzo ženské sošky bez hlavy.³⁷ Plastika představuje zřejmě madonu s dítětem. Dochovaný fragment je opatřen bohatě řaseným rouchem s naznačeným typickým kontrapostem figury.

Další skupinu drobné keramické plastiky představují nálezy malých, povětšinou nahých Ježíšků. Z Olomouce pochází soubor devíti fragmentů stojících či sedících postaviček na trůně.³⁸ U nalezených figurek se většinou nedochovala hlava a chodidla. V ruce Jezulátek je však možno identifikovat atributy: kouli, hrušku, ptáčka či říšské jablko. V nedalekém Prostějově bylo objeveno Jezulátko v šatu oděné, což představuje mezi těmito „naháči“ výjimku.³⁹ Četné paralely nacházíme v německém Augsburgu, odkud pochází hromadný nález (600 kusů) postav nahých či částečně oděných Jezulátek s příslušnými atributy.⁴⁰

---

³⁵ Srov. BLÁHA 1996, 178–179, obr. 5; HERMANN 2004, 6–13, Abb. 6–7.

³⁶ VELÍMSKÝ 1992, 97–103, obr. 1:3.

³⁷ VELÍMSKÝ 1992, obr. 1:4.

³⁸ BLÁHA 1996, 178–179, obr. 5.

³⁹ BLÁHA 1996, 178.

V městském prostředí se také hojně vyskytují keramické postavy žen v charakteristickém čepci, který dal této skupině název – tzv. typ Kruseler. Jak je popsáno níže, vyskytují se jak v městském, tak ve venkovském prostředí. V Sezimově Ústí bylo objeveno několik hlaviček ulomených těsně pod krkem.⁴¹ Některé z nich mají detailně propracovaný obličej orámovaný třemi řadami hustě řaseného čepce, u jiných nebyla obličejí věnována přílišná pečlivost. K tomuto typu ženských figurek zřejmě náleží i spodní fragment postavy s volně splývajícím řaseným šatem. Ve většině případů typu Kruseler se nalezne pouze hlava, spolehlivě interpretovaná díky charakteristickému čepci. S přiřazením spodní části postavy nastávají potíže, protože různě řasená roucha mohou patřit jak panenkám typu Kruseler, tak dalším ženským figurám (od madon, světic až po rozverně měšťanky). Autor studie, M. Richter, předpokládá, že se v Sezimově Ústí nacházelo centrum produkce těchto výrobků.⁴² Zlomky místních keramických plastik jsou datovány do let 1400–1420. Za další výrobní centrum v Čechách je možno označit České Budějovice, kde bylo při archeologickém výzkumu Pražského předměstí objeveno osmnáct fragmentů ženských sošek v dobovém oděvu s čepcem kruseler.⁴³ Nacházely se zde jak typické hlavičky s řaseným vinutím kolem obličeje, tak i těla v dlouhých řasených rouchách.

Za jeden z nejkrásnějších příkladů drobné figurální plastiky můžeme označit dvě figurky z Chebu objevené při archeologickém výzkumu v Mincovní ulici. Jedná se opět o ženské postavy ve zvláště pečlivě propracovaném oděvu s čepcem kruseler. Jedna z panenek má kolem obličeje řasení čepce dokonce v šesti řadách. Keramické figurky se jako jedny z mála zachovaly téměř v úplnosti. Na jejich tělech lze studovat soudobý světský oděv. Šaty obou panenek mají nabírané rukávy a na hrudi jsou opatřeny knoflíkovou légou končící u

---

⁴⁰ HERMANN 2004, 6–13, Abb. 6–7. V německé literatuře se pro drobné keramické postavičky Ježíšků užívá výraz „Jesusknaben“ či „Jesuskind“.

⁴¹ HRDLIČKA/RICHTER/SMETÁNKA 1966, 670, obr. 201.

⁴² RICHTER 1979, tab. 17.

⁴³ MILITKÝ 1996, 14, 16–17; ELIŠKA 2007, 27–53.

sepjatých rukou pod břichem. Na jedné figurce jsou navíc patrné stopy barevného zdobení.⁴⁴ Nedaleko města Frymburku byla při povrchovém sběru na břehu Lipenské přehrady nalezena odlomená hlavička s čepcem kruseler s šesti vinutými řadami, tedy stejně jako u výše popsané figurky z Chebu.⁴⁵ Z Mariánského náměstí v Turnově pochází ženská figurka z bílé pálené hlíny. Žena má na hlavě čelenku a dlouhé rozpuštěné vlasy splývající na záda. Ruce jsou založené v bok a mezera mezi tělem a lokty je pravidelného kruhového tvaru. Zřejmě byla vytlačena tenkým kruhovým předmětem před výpalem. Otázka je, zda jde pouze o otvor pohledový, či zda měl nějaký další význam k využití figurky, např. se soška na něco nasazovala (?). Podobný pravidelně kruhový otvor mezi lokty a tělem figurky lze spatřit i u jiných ženských postav v celé Evropě.⁴⁶ Ženská postava z Turnova je oděna v pozdně gotickém šatu, pod nímž se rýsuje mírně esovité prohnutí postavy. Na základě keramického materiálu je plastika datována do průběhu 16. století.⁴⁷

V Plzni byla ve sklepích měšťanského domu na náměstí Republiky prozkoumána jímka, která mimo jiného archeologického materiálu ukrývala i keramickou plastiku. Jedná se o torzo (zřejmě) mužské postavy bez hlavy.⁴⁸ Figurka je minimálně propracována, bez výraznějších detailů. Pravděpodobně je zde zobrazen mnich (či řeholník) v kutně se špičatou kápí na zádech. Roucho postrádá jakýkoliv náznak řasení, pouze na prsou je patrný obrys rozevřené knihy, kterou postava drží v ruce. Nedaleko Plzně v Příchovicích byla objevena část ženské postavy bez hlavy a nohou.⁴⁹ Soška je oděna v pozdně gotickém honosném šatu s rukama sepjatýma na břicho. Figurka byla vyrobena v jednodílné formě z jemně plavené bílé keramické hmoty (tzv. „Pfeifenton“ - dýmková hlína).⁵⁰ Vzhledem k tomu, že se bohužel nedochovala hlava, nelze přesně rozhodnout, zda se jedná o typ panenky Kruseler, i když

---

⁴⁴ ŠEBESTA 1979, 267–269, obr. 1–2.

⁴⁵ CHVOJKA 2000, 131–134.

⁴⁶ Např. GERLACH 1998, Abb. 6

⁴⁷ PROSTŘEDNÍK 2003, 256, obr. 10.

⁴⁸ ORNA 2006, 206, obr. 1.

⁴⁹ ORNA 2006, 207–208, obr. 2.

⁵⁰ Viz kap. 4. Technologie výroby keramické plastiky.

ostatní indicie na to poukazují (materiál, jednodílná forma, sepnuté ruce). Na Plzeňsku keramická plastika z jemné bílé hmoty vybočuje ze soudobé hrnčířské produkce vrcholného středověku, proto můžeme uvažovat o importu z Bavorska (či jiné země ve střední Evropě), kde byla tato plastika běžně rozšířena.⁵¹

Odlišný okruh představují tzv. žertovné keramické figurky. Do této kategorie patří nálezy panáčka sedícího na záchodě (či nočníku) z Nymburka.⁵² Postava muže je znázorněna v momentě, kdy dosedá na podstavec, na kterém je umístěn hrnec s okružím. Muž si rukama přidržuje zadnici a je zachycen zcela realistický pohyb dosednutí, kdy má jednu nohu v kolenu pokrčenou a zapřenou špičkou o podstavec. Oděný je pouze v krátkém kabátci, který je volně rozepnutý a odhaluje nahé tělo včetně znázorněných genitálií. Na nohou má jednoduché střevíce. V německé literatuře se pro tento typ ustálil název „Goldscheisser“ či „Scheisserle“. Bavorské nálezy popisuje Stefan Gerlach, který upozorňuje na podobnost několika nálezů ze širšího okolí.⁵³ Nymburská plastika se jeví jako upravená a zjednodušená varianta německých nálezů. Zda se však jedná o muže vykonávající potřebu, či pouze o sedící postavy se můžeme jen dohadovat. Podobnost sedících figurek na nočníku je možno spatřit i v postavičkách nahých Ježíšků, kteří se kromě klasického ztvárnění nahého stojícího chlapce s atributy vyskytují i v sedící poloze na podstavci.⁵⁴

---

⁵¹ NOVÁČEK 2000, 17, 29.

⁵² SEDLÁČKOVÁ 2003, 547–552, obr. 1, 2:1.

⁵³ GERLACH 1998, 203–204, Abb. 13.

⁵⁴ Sedící Ježíšci se vyskytují jak na našem, tak i na německém území. BLÁHA 1996, obr. 5; GERLACH 1998, 201, Abb. 11.

3.2. Keramická antropomorfní plastika z venkovského prostředí

Keramické figurální plastiky nalezené ve venkovském prostředí pocházejí velmi často z Moravy, což je způsobeno spíše stavem nálezové situace než geografickou situací. Při záchranném archeologickém výzkumu v Kralicích na Hané (okr. Prostějov), na místě zaniklé středověké osady Stará Ves, byl objeven zlomek terakotové plastiky.⁵⁵ Jedná se o hlavu a poprsí figurky v dobovém čepci (tzv. typ Kruseler) hojně rozšířenou v německých zemích.⁵⁶ Hlava je jednopohledová, s propracovaným obličejem, řaseným čepcem a límcem na hrudi. Zadní strana je plochá se stopami otisků prstů hrnčíře. Typ panenek Kruseler se vyráběl vždy v jednodílné formě a dle dobového čepce je datován na přelom 14. a 15. století.⁵⁷ Rovněž figurka typu Kruseler z Hané je na základě doprovodného keramického materiálu datována do druhé poloviny 14. století. Stejně tak z Určic u Prostějova pochází téměř shodný nález ze sběru na polích. Z ženské figury (typu Kruseler) se zachovala hlava s horní polovinou těla. I přesto, že figurka je značně otřelá, můžeme identifikovat klasické vlnkovité okružní kolem obličeje, stejně tak použití jednodílné formy a na zadní straně otisky hrnčířových prstů.⁵⁸ Jediný kompletně dochovaný exemplář pochází z náhodného nálezu v Bystrém (okr. Svitavy).⁵⁹ Ženská figurka s výrazně propracovaným obličejem a čepcem kruseler, se dvěma řadami vlnkovitého vinutí, je vyrobena z bělavé, velmi jemně plavené hlíny. Na ramenou je opatřena vodorovným širokým límcem a ruce vycházející s prodloužených rukávů jsou volně sepyaty na břicho. Ze zaniklé osady Konůvky (okr. Vyškov) pochází opět drobná hlavička s dvěma řadami vinutí kolem obličeje.⁶⁰ Při archeologickém výzkumu zaniklé osady Bystřec (okr. Blansko) byla objevena spodní část ženské figury v dlouhém šatu s visutými rukávy a

---

⁵⁵ FOJTÍK 2010, 434–441, obr. 2–3.

⁵⁶ Viz kap. 5. Funkce, datování a možné předlohy keramické plastiky.

⁵⁷ HOFFMANN 1996, 145–146.

⁵⁸ MĚCHUROVÁ 1999, 85–88, obr. 1.

⁵⁹ MĚCHUROVÁ 1988, 71, tab. II:1.

⁶⁰ MĚCHUROVÁ 1987, 113–122, tab. 1, obr. 4.

rukama sepjatýma na bříše.⁶¹ Z této osady se zachovala ještě další ženská hlavička, která má obličej pro změnu rámovaný spletenými vlasy a plochou čelenkou. Tvář má velmi jemně propracovanou s výrazem „líbezných“ gotických madon z okruhu vysokého umění. Z Újezda u Tišnova pochází fragment ženské postavy, který je od výše popisovaných plastik svým vzhledem i metodou výroby poněkud odlišný.⁶² Soška působí jako nedokonalá kopie svých luxusnějších předloh. Hlavu zdobil známý čepec kruseler s jednoduchým vinutím. Jednotlivé detaily jsou však značně setřelé. Figurka byla zřejmě vyrobena ručně bez použití formy.

Při systematickém výzkumu zaniklé středověké osady Mstěnice (okr. Třebíč) byla objevena keramická plastika mužské postavy v kápi. Figurku původně pokrývala žlutohnědá glazura, která je částečně patrna na několika místech. Soška, která se zachovala pouze od pasu nahoru, má sepjaté ruce pod bradou.⁶³ Patrně se jedná o modlíciho se mnicha. Zdeňka Měchurová označuje tento typ postav jako sošky s kápí na hlavě. Většinou se jedná o muže s výrazně kulatýma očima, velkýmnosem a odulými rty.⁶⁴ Taktéž z vesnického prostředí u obce Rohozov (12 km od Milevska) pochází část figurky muže v kápi. Jde o náhodný nález na poli bez dalších nálezových okolností. Soška svým provedením zapadá do produkce modlících se „mnichů“ v kápi. Plastika znázorňuje muže v kápi s rukama sepjatýma pod bradou. Obličej vykazuje hrubé rysy a odulýmnosem a kruhovými, kolkem vytlačenými očima. Spodní část je odlomena, ale pravděpodobně dle ostatních analogií se figurka směrem dolů kuželovitě rozšiřovala. Ruce jsou vymodelovány zvlášť a přilepeny k trupu. Plastika byla vyrobena volně v ruce z jemně plavené hlíny. Uprostřed figurky je kruhový otvor.⁶⁵

---

⁶¹ MĚCHUROVÁ 1988, 73, tab. II:4.

⁶² MĚCHUROVÁ 1988, 74; NEKUDA/UNGER 1981, 298, obr. 247.

⁶³ NEKUDA 1998, 112–113, obr. 4.

⁶⁴ MĚCHUROVÁ 1988, 74.

⁶⁵ RYTÍŘ 2010.

3.3. Keramická antropomorfní plastika z prostředí šlechtických sídel

Z hradu Helfenburku u Úštěka pochází podobný artefakt keramické kolébky s nemluvnětem jako ve výše zmiňovaném Děčíně.⁶⁶ V tomto případě je dítě přikryté peřinkou a v jedné ruce drží kruhový předmět (představující jablko) a ve druhé ruce ptáčka.⁶⁷ Tyto artefakty jasně poukazují na identifikaci dítěte jako Ježíška v jesličkách.

Hned dvě další kolébky s nemluvnětem pocházejí z hradu Neurathen v Saském Švýcarsku.⁶⁸ Obě plastiky z Neurathenu jsou o něco větší než děčínský nález. Navíc děti ležící v kolébce jsou nahé a bez atributů, pouze na jedné kolébce je plasticky znázorněn křížek. Autor interpretuje nález jako vyjádření motivu Kristova narození.⁶⁹

Z moravského hradu Šternberka pochází fragment půvabné plastiky ženy v plachetce přes hlavu a pláštěm přes ramena (spodní část postavy se nedochovala).⁷⁰ Soška má velmi jemně propracovaný obličej a rukama si přidržuje šat v pase. Zpracování figurky poukazuje na dokonalé zvládnutí hmoty. Na hradě Rožnově byla objevena mimořádně zdařilá keramická plastika Panny Marie s dítětem.⁷¹ Soška byla vyrobena ve dvoudílné formě a po vyjmutí z formy byla navíc pečlivě dotvořena jemným nástrojem, zejména v části obličeje. Madona má bohatě zvlněné kadeře, propracované i na zádech. Na hlavě je usazen luxusní čepec s čelenkou a ozdobnými aplikacemi. Taktéž roucho je kolem výstřihu ozdobené a v bohatých záhybech splývá k nohám. Spodní část těla s podstavcem se nezachovala. Přesto je patrné, že soška byla v klasickém esovitém postoji. Na hrudi drží nahého Ježíška, který je zachycen v roz dováděné poloze. Dítě svírá v natažených rukou kouli či jablko. Plastika je datována do

---

⁶⁶ Děčín je od Úštěka vzdálen 25 km.

⁶⁷ GABRIEL 2010, 225–233, obr. 3.

⁶⁸ Děčín je od hradu Neurathen vzdálen 22 km. V 15. století bylo toto území českým lénem a patřilo rodu Berků z Dubé.

⁶⁹ NEUGEBAUER 1986, 49–3, Abb. 53.

⁷⁰ BLÁHA 1970, 7, tab. 26.

⁷¹ PAVLÍK 2010, 109–114, 1–5; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 330–331, kat. č. 136.

období kolem roku 1500 a na hradě Rožnově byla zřejmě umístěna na čestném místě, pohledově přístupném ze všech stran.

4. Technologie výroby keramické plastiky

Drobná keramická plastika představuje v celém sledovaném období jen okrajovou část pestré palety celkové hrnčířské produkce. Zdá se, že řemeslníci nevěnovali této složce vlastní výroby takovou pozornost, jaká náležela jejich jiným produktům – například keramickým kachlům, které v mnoha případech dosahovaly mimořádné umělecké kvality. Ve srovnání s nimi se keramická plastika v řadě (ne-li ve většině) případů jeví spíše jako výrobek amatéra. Vzhledem k poměrně častému výskytu těchto figurek můžeme důvodně předpokládat, že byly snadno dostupné širokým vrstvám obyvatelstva. Jednalo se zřejmě o relativně levný výrobek dostupný i chudším zákazníkům, o čemž svědčí jeho častý výskyt i ve venkovském prostředí.

V západní Evropě, zejména v německých zemích, se drobné terakotové sošky vyskytují častěji a jejich umělecké zpracování představuje jak běžné méně kvalitní kusy, tak i výrobky zpracované v mimořádné kvalitě. V takovémto prostředí se uvažuje o sériové výrobě prováděné specializovanými řemeslníky, jejichž zboží bylo následně šířeno na tržištích a distribuováno do mnohých středoevropských měst.⁷² Michaele Hermann nazývá tyto řemeslníky „Bilderbäckern“ (pekaři obrazů), což je zřejmě odvozeno od možných grafických předloh pro drobnou keramickou plastiku.⁷³ Nejstarší písemný doklad o výrobcích figurek pochází z roku 1400 z Norimberka, kde jsou v seznamu plátců daní uvedeni Hans a Otto z předměstí u wöhrderské brány, kteří jsou označeni jako Dockenmacher.⁷⁴ Následující zmínky o činnosti tzv. Bildermacherů jsou již z poloviny 15. století (1446 – Frankfurt, 1449 – Kolín nad Rýnem, 14465 – Utrecht).⁷⁵ Z dalších pramenů lze uvést vyobrazení prodejce figurek na obraze Konráda Witze z roku 1440. Hlavními postavami na mariánském oltáři je sv. Kateřina s Marií Magdalenou. Průhled chodbou na náměstí v pozadí obrazu zachytil

---

⁷² GOŠ/KAREL 2007, 454.

⁷³ K předlohám pro keramickou plastiku viz kap. 5. Funkce, datování a možné předlohy keramické plastiky.

⁷⁴ SCHULTHEISS 1965, 425.

⁷⁵ NEU-KOCK 1993, 4.

prodejní stánek s keramickými figurkami.⁷⁶ Pro české prostředí můžeme zmínit dílo Zikmunda Wintera, který ve svých Dějinách řemesel a obchodu v Čechách v 14. a v 15. století uvádí jako jedno z řemesel tzv. loutečníky (pupparii).⁷⁷ Josef Jungmann ve svém česko-německém slovníku uvádí, že „Puppenmacher“ znamená lautečnjik stejně jako loutkář, který je charakterizován, jako ten, co vyrábí nebo prodává lautky a také jako ekvivalent jsou uvedena německá označení Dockenmacher a Dockenhändler.⁷⁸ Výraz lútečník se rovněž vyskytuje v českém překladu Kroniky trojánské z počátků 15. století. Tímto překladem se ve svém díle zabýval V. V. Tomek, který si všiml, že jsou zde uvedena řemesla, která se v Čechách před rokem 1419 jinde než v tomto spisu nevyskytují. Tomek si tento rozpor vysvětluje tím, že šlo o specializovanou okrajovou výrobu a výrobce provozoval více řemesel současně.⁷⁹ Nelze ani vyloučit, že výrobci drobné plastiky byli označováni jako řezáči či obrazníci (lat. Sculptores, německy (bild)snycer), kteří se zabývali vyřezáváním dřevěných předmětů včetně figurek. Jednak mohli vyrábět dřevěné předlohy a jednak ořezávali keramickou figurku po vyjmutí z formy. Winter uvádí, že roku 1391 se stal staroměstským měšťanem pildsniczer Kunz.⁸⁰ Tzv. řezáči byli přijímáni do bratrstev malířů. Svědčí o tom zápis v knize cechu malířského z konce 14. století, kde je zmíněn „řezáč Mikeš“.⁸¹ V. V. Tomek řadí pouze jednoho řemeslníka Martina mezi sculptores, který pobýval na Nové Měště pražském Na Poříčí v roce 1381.⁸²

K výrobě hliněných figurek se přistupovalo v zásadě dvěma způsoby. Modelovaly se buď volně v ruce, nebo vznikaly vtlačováním keramické hmoty do jednodílných či dvoudílných (v případě, že je plastika vytvarována i zezadu) keramických forem – tzv. kadlubů. Na početném nálezovém souboru (1500 kusů figurek!) z německého Augsburgu je

---

⁷⁶ GERLACH 1998, 209, Abb. 18.

⁷⁷ WINTER 1906, 144.

⁷⁸ JUNGSMANN 1836, 273, 365.

⁷⁹ TOMEK 1869, 69–79.

⁸⁰ WINTER 1906, 145.

⁸¹ WINTER 1906, 145.

⁸² TOMEK 1870, 69-79.

jasně patrné, že plně plastické figury byly bez výjimky vyrobené ve dvoudílné formě. Tento postup byl od 15. století stále více rozšířený a nejlépe se hodil k rychlé výrobě početných sérií. Výroba postupovala zřejmě velmi rychle bez důrazu na kvalitu a konečné povrchové zpracování. Téměř všechny figurky pak byly od podstavce směrem nahoru „provrtány“. Účel tohoto otvoru je ovšem dodnes nejasný. V literatuře koluje tradiční názor, že lidské postavy, případně i zvířata byly upevňovány na tyče určené k vodění při hrách, či k postavení sošek, případně k manipulaci při ukládání do pece. Novější názory se však přiklánějí spíše k závěru, že se jedná o technologické průduchy, které zmenšují napětí keramické hmoty při výpalu.⁸³ U celé řady figurek byly velmi nedbale začištěny spoje jednotlivých částí i technologické otvory, což vedlo později k velkým trhlinám při výpalu. Přední a zadní strana jsou někdy výrazně posunuté jedna přes druhou, což výrobku značně ubralo na estetickém dojmu.⁸⁴ V jednodílné formě se i v průběhu 14. a 15. století vyráběly speciální ženské postavy typu Kruseler.⁸⁵ Za centrum jejich produkce se uvádí jižní Německo, snad přímo Norimberk.⁸⁶ Přední strana figurky vznikla vytlačení do formy a zadní, která zřejmě nebyla určena pohledu pozorovatele, se pouze ledabytle zahladila prsty hrnčíře, které tam často zanechaly své otisky. Tento jev nedbalého zpracování je možno spatřit u celé řady typů keramické plastiky ze všech koutů Evropy. Např. B. Nagel-Schlicksbier považuje málo pečlivé zpracování tohoto typu artefaktů přímo za charakteristické.⁸⁷ V našem vnímání může působit nedbalé zacházení s tímto materiálem jako udivující, ale tehdejší odběratelé ani výrobci zřejmě nepovažovali na těchto výrobcích zmíněné nedostatky za závažné chyby, bránící nějak jejich dalšímu uplatnění.

Materiál na výrobu drobné keramické plastiky představoval většinou jemně plavenou hlínu vypálenou oxidačním způsobem (s přístupem vzduchu do keramické pece při výpalu) do

---

⁸³ GERLACH 1998, 206–207.

⁸⁴ HERMANN 2004, 16–17.

⁸⁵ K typologii figurek viz kap. 5. Funkce, datování a možné předlohy keramické plastiky.

⁸⁶ MĚCHUROVÁ 2016, 43.

⁸⁷ NAGEL-SCHLICKSBIER 2000, 683.

červeného, béžového až bělavého odstínu. V první polovině 15. století se začala používat zvláště jemná keramická hmota nazývaná Pfeifenton (dýmková hlína), která už nemá zapotřebí povrchové úpravy, proto také ustupuje používání glazury.⁸⁸ Za centrum produkce figurek z „dýmkové hlíny“ je považováno Porýní a Sasko, odkud pochází bohatá produkce plastik s náboženskou tematikou – madony, světice s atributy v rukou a postavy nahých chlapců tzv. Ježíšků. V Sasku se tak již od 13. století formuje tradice výroby míšeňského porcelánu v 18. století.⁸⁹ Na to, zda byly figurky barevně malovány, nepanuje jednotný názor. Sice jsou k dispozici figurky se stopami malby, avšak dosud chybí kompletně pomalovaný exemplář. R. Neu-Kock se domnívá, že se malba u pozdně středověkých figurek omezovala pouze na detaily, jako tváře, ústa či části oděvu. Soudí, že minimalizace barev u keramické plastiky souvisí s oblibou pozdně středověkých obrazů tvořených tzv. grisaile technikou (malba založená na šedé, bílé a černé barvě).⁹⁰

Nevyřešenou otázkou zůstává, zda se výrobou zabývali specializovaní řemeslníci, či „pouze“ zruční hrnčíři, kteří vyráběli figurky jako doplněk k běžné keramické produkci. Stefan Gerlach se přiklání k variantě, že se jednalo o specialisty, což dokládá dobovým vyobrazením krajiny s postavami prodejců se svými krámkami na tržišti.⁹¹ Slovenský historik a archeolog Belo Polla se domnívá, že drobná keramická plastika nebyla produkcí hrnčíře, ale spíše umělce-sochaře.⁹² Stejná otázka platí i pro zhotovení forem a modelů. Tvořili je sami hrnčíři, nebo umělečtí řezbáři? V německém Bad-Königshofenu byla odkryta hrnčířská dílna, kde se nacházely formy na výrobu drobné keramické plastiky. Při jejich analýze bylo jasné prokázáno, že jsou zhotoveny ze stejného materiálu jako samotné finální výrobky. Z tohoto

---

⁸⁸ „Dýmková hlína“ je termín použitý poprvé v souvislosti s náleзовým komplexem z Augsburgu v rámci setkání pracovní skupiny, která se věnuje keramickým dýmkám. Toto „nehistorické“ označení se ujalo i přes fakt, že první dýmkové hlíny se objevují až na konci 16. století. HOFFMANN 1996, 160.

⁸⁹ MĚCHUROVÁ 2016, 44, 46.

⁹⁰ NEU-KOCK 1988, 8.

⁹¹ GERLACH 1998, 209, Abb. 18.

⁹² POLLA 1979, 165.

zjištění lze důvodně usuzovat, že si formy vyráběli sami hrnčíři.⁹³ Uspokojivé odpovědi na všechny uvedené otázky však může poskytnout pouze nález kompletní dílny včetně výrobního odpadu, nářadí a celkového dobového kontextu. Důležité je též nadregionální srovnávání nálezů, které by potvrdilo obchodní vztahy výrobních center i se vzdálenějšími oblastmi. Neposledním aspektem bádání o technologických postupech je samozřejmě i analýza archivních pramenů, která by v konfrontaci s konkrétními nálezovými situacemi mohla na danou problematiku vrhnout nové světlo. Takto komplexní studie však stále chybí a také nález kompletní dílny teprve čeká na své objevení a kvalitní publikaci.

---

⁹³ GERLACH 1998, 207–209.

5. Funkce, datování a možné předlohy keramické plastiky

K funkci hliněných figurek vydala dosud nejvíce vyčerpávající studii německá badatelka V. Hoffmann.⁹⁴ Bere přitom ohled i na mnohé obrazové a písemné kulturně-historické prameny a nabízí přehled nejdůležitější sekundární literatury a pramenů. Funkce a význam drobné keramické plastiky pro tehdejší společnost nejsou dosud uspokojivě vysvětleny a názory na tuto problematiku se rozcházejí. Drobnou keramickou plastikou lze obecně rozdělit na antropomorfní a zoomorfní. Většina badatelů řadí zvířecí figurky (převážně koníky) do skupiny dětských hraček a lidské postavy (madony, Ježíšci, světcí) do roviny lidové zbožnosti. Zároveň se ukazuje, že hranice mezi těmito kategoriemi jsou velmi tenké a jednotlivé funkce těchto předmětů se překrývají. Např. ženské postavy typu Kruseler (rozšířené po celé střední Evropě) se interpretují jako dětské panenky či loutky.⁹⁵ Tyto postavičky se štíhlým tělem a hlavou mírně nakloněnou dopředu jsou vyrobené v jednoduché formě a na zadní straně zůstávají otisky prstů hrnčíře po zatlačení do formy. Přední strana těla je propracována do detailů v kolísající kvalitě dle zručnosti místních hrnčířů a požadavků odběratelů. Panenka je oděna do dobového světského šatu na ramenou s horizontálním (snad kožešinovým) lemem a svislou knoflíkovou lištou na hrudi. Rukávy od loktů volně splývají k zemi s otvorem na paže a sukně je řasena do bohatých záhybů. Charakteristickým prvkem je obličej rámovaný dobovým čepcem kruseler, který dal název celé této skupině výrobků [1]. Jedná se o módní pokrývku hlavy oblíbenou jak mezi měšťankami, tak i urozenými ženami ve střední Evropě. Na přelomu 14. a 15. století zde vládl jednotný kulturní gotický styl, který se projevoval jak v umění, tak v architektuře a odívání. Ve 14. století se v Čechách rozšířila především francouzská móda, díky sňatku Karla IV. s Blankou z Valois. Na odívání se začal klást důraz, což si vyžádalo i rozvoj krejčovských cechů a někteří řemeslníci se zaměřovali

---

⁹⁴ HOFFMANN 1996.

⁹⁵ MĚCHUROVÁ 1999, 87.

pouze na zhotovení pokrývek hlavy.⁹⁶ V případě čepce zvaného kruseler, se jednalo o bohatě našasenu látku do podoby jednotlivých volánků kladených na sebe, které lemovaly obličej v jedné či více řad. Tento druh čepce se vyvinul ze šlojíře (závoje) a vyráběli ho specializovaní řemeslníci tzv. šlojířníci.⁹⁷ Ženy se v nošení čepce přímo vyžívaly a některé varianty byly značně přezdobené (např. s dvaceti řadami záhybů).⁹⁸ Na takové „výstřednosti“ reagovaly tzv. oděvní pořádky, které nošení čepců omezovaly či přímo zakazovaly. Např. oděvní pořádek ze Špýru povoluje maximálně čtyři řady vinutí.⁹⁹ Otázkou je, odkud se tyto čepce rozšířily. Zikmund Winter ve své publikaci Dějiny kroje uvádí, že takto speciálně upravené škrobené čepce se dostaly z Čech do Německa, kde je zaznamenala Limburská kronika. Pisatel kroniky kritizuje německé ženy, že nosí české „kukly“, které jim stojí kolem hlavy jako svatozář.¹⁰⁰ Za vlády Václava IV. mělo české odívání v Evropě značně extravagantní pověst. Móda to prý byla zvláště bizarní s přehnaně elegantním rázem. Na druhé straně se v kronikách uvádí, že Češi si rádi osvojují módní výstřelky z ciziny jako „opičky“.¹⁰¹ Zatímco v Bavorsku, stejně tak jako na našem území se tyto plastiky označují jako panenky s kruselerem, v Sasku se popisují jako madony v dobovém oděvu. V dalších případech se tento typ ženských sošek našel s plochým kruhovým otvorem na hrudi, kam se původně vkládala mince, tzv. kmotrovský peníz. Jejich funkce se vykládá jako drobné dárky ke křtu do kolébky novorozence. Zároveň se však také uvažuje, že figurky představovaly jednoduché relikvijské schránky.¹⁰² Také se uvažuje o tom, že štíhlé figurky sloužily ke hře šachu či jiným stolním hrám.¹⁰³ Přínosem pro archeologii středověku však je možnost datování pomocí panenek typu Kruseler. Díky dobovému oděvu a zejména specifickému

---

⁹⁶ KYBALOVÁ 2001, 139–140, 146–147.

⁹⁷ KYBALOVÁ 2001, 147.

⁹⁸ Ve Frymburku byla objevena hlavička panenky Kruseler se šesti řadami zavínutí. CHVOJKA 2000, 131–134.

⁹⁹ ŠEBESTA 1979, 271.

¹⁰⁰ WINTER 1894, 14.

¹⁰¹ DROBNÁ/DURDÍK 1956, 18.

¹⁰² GRÖNKE/WEINLICH 1998, 40–41.

¹⁰³ MĚCHUROVÁ 1999, 88.

čepci lze figurky zařadit do období druhé poloviny 14. století až první třetiny 15. století. Toto datování na základě zobrazení bylo na řadě míst navíc potvrzeno archeologickou situací a časovému zařazení odpovídaly i další artefakty (zejména keramika) v nalezeném kontextu.¹⁰⁴

Někteří badatelé se pokoušejí hliněné figurky datovat i podle typu výroby. Plastika (zejména zvířecí) tvořená volně z ruky náleží již do poloviny 13. století a kusy pocházející z formy spadají do období od 14. století výše.¹⁰⁵ Avšak figurky tvořené volně z ruky pokračují i dále ve 14. a 15. století, proto jiní badatelé odmítají tezi, že by keramická plastika mohla být považována za přesný chronologický ukazatel.¹⁰⁶ Keramické figurky pocházející z dvoudílných forem jsou pochopitelně nejmladší a jejich výroba se klade až na přelom 15. a 16. století.¹⁰⁷

Oblíbeným motivem ve 2. polovině 15. a 1. polovině 16. století byly postavičky nahých či oblečených dětí, kteří drží v jedné ruce kouli (či jablko) a ve druhé ptáčka. Na základě těchto atributů jsou figurky interpretovány jako Ježíšci. Motiv dítěte-Ježíška se objevuje převážně v ženských klášterech, kde byl zobrazován jako žehnající Jezulátko s ptáčkem v ruce. Často se také v klášterech vyskytovaly dřevěné sošky nahého Ježíška bez podstavce, které byly určeny k oblékání. V benediktinském klášteře sv. Ulricha a sv. Afry v německém Augsburgu byl nalezen soubor šesti set figurek nahých Ježíšků.¹⁰⁸ Tyto postavičky nazývané „Jesusknaben“ měly v ruce charakteristické atributy. Nejčastěji to bylo v levé ruce říšské jablko (koule s křížem, kdy kříž předznamenává Ukřižování), pták stehlík (symbol utrpení), v menší míře se vyskytuje kniha (symbol prorockých knih) či hrozen vína (odkaz na eucharistii). Je možné, že se sošky nahých Jezulátek ukládaly do kolébky z organického materiálu (dřevo, kůra atd.) nebo přímo do slaměného lůžka. V některých

---

¹⁰⁴ Např. zlomky plastik ze Sezimova Ústí jsou přesně chronologicky vymezené díky zánikovému horizontu keramické dílny před rok 1420. HRDLIČKA/RICHTER/SMETÁNKA 1996, 670, obr. 201.

¹⁰⁵ DENKMALPFLEGE 1985; HOFFMANN 1996, 158–159; GERLACH 1998, 206–207.

¹⁰⁶ MĚCHUROVÁ 1988, 75.

¹⁰⁷ HOFFMANN 1996, 161–162.

¹⁰⁸ HERMANN 2004.

případech se našel Ježíšek vymodelovaný přímo v keramické kolébce. Nálezy tohoto typu se interpretují jako součást jesliček či předmět ke ztvárnění biblických her.¹⁰⁹ Máme doloženo, že v rámci her při vánočních svátcích se předvádělo vyjmutí dítěte z břicha sochy Panny Marie a jeho následné uložení do kolébky.¹¹⁰ Nejčastěji se však uvádí, že drobné postavičky nahých Ježíšků sloužily jako novoroční dárky. Z roku 1470 známe z Německa tištěné listy s dřevořezem, kde je znázorněno dítě jako „Novoroční Jezulátko“.¹¹¹ Ve středověku se ke ztvárnění biblických her využívaly dřevěné sochy v životní velikosti (tzv. liturgické sochy).¹¹² Takovým příkladem je skupina soch z kostela Panny Marie v Oberweselu v Porýní, kde byl inscenován příběh Kristových pašijí, smrti a zmrtnýchvstání. Na katafalku ležel mrtvý Kristus uprostřed skupiny postav, které tvořily tři ženy a Máří Magdalena, držíc nádobu na vonné masti. Skupinu doplňoval klečící anděl.¹¹³ Dle posloupnosti příběhu se každoročně na velikonoce scéna obměňovala a končila údivem nad prázdným Kristovým hrobem. V některých kostelech dotáhli iluzi k dokonalosti a velikonoční inscenace zakončily Nanebevstoupením, kdy sochu Krista zavěšenou na lano vytáhli ke stropu do otvoru v klenbě.¹¹⁴ Věřící tak měli možnost prožít posvátné ohromení nad Zmrtvýchvstáním a na Nebevstoupením Krista a podílet se na lidské spáse.

Skupina keramické plastiky představující stojící ženy s dítětem v náruči se jednoznačně považuje za madony s Jezulátkem. Koule představuje symbol svrchované moci, který měla Panna Marie zapůjčený a předává ho svému dítěti. Někdy je také koule chápána jako jablko s odkazem na rajskou zahradu. Motiv ptáčka se interpretuje jako upomínka na příběh Ježíše, který vymodeloval o sabatu dvanáct hliněných ptáků a po napomenutí otcem

---

¹⁰⁹ VELÍMSKÝ 1992, 101–102; GABRIEL/KRACÍKOVÁ 2010, 229.

¹¹⁰ ROYT 2006, 95.

¹¹¹ BLÁHA 1996, 178–179; HERMANN 2004, 6–14; ROYT 2009, 96; PARSHALL/SCHOCH 2005, 198–199.

¹¹² MUDRA 2011.

¹¹³ MUDRA 2013, 261, Obr. 9.

¹¹⁴ MUDRA 2011, 26; Tento dutý prostor se také nazýval „otvor svatého ducha“, neboť se jím o letnicích spouštěl model holubice. BARTLOVÁ 2001, 49.

ptáky oživil.¹¹⁵ Další výklad představuje ptáka jako stehlíka, který žije v trnitých keřích s odkazem na Kristovu trnovou korunu a jeho utrpení. Stehlík v ruce malého Krista se objevuje v české deskové malbě poprvé u Madony mostecké (po roce 1340) a pokračuje u Madony z Veveří a Madony strahovské (kolem 1360). Tento motiv se k nám rozšířil patrně z Toskánska prostřednictvím benátské deskové malby.¹¹⁶ Oblíbenost Panny Marie a šíření mariánského kultu v českých zemích během 14. a 15. století stoupalo a dokonce zastínila ostatní světce, jako např. sv. Václava či sv. Kateřinu.¹¹⁷ Věřící se jako běžní smrtelníci dokázali snáze ztotožnit s pozemskou postavou Marie, která nebyla božského původu. Matka Bohorodička byla vnímána jako utěšitelka a pomocnice všech trpících, nemocných a strádajících. Lákavým kultem byla především pro ženy-matky, které u ní díky bolesti prožité ze ztráty syna, hledali útěchu a pochopení při značné dětské úmrtnosti. Panna Marie však představovala oblíbenou přímluvkyni i u mužů, protože byla vnímána jako matka, která je synovi-Kristu jednou z nejbližších osob, tudíž její přímluvy mají větší váhu než od ostatních světců. Mariánská zbožnost byla pěstována především v řeholním prostředí, odkud se šířila mezi laiky. Jednotlivé řády se soustřeďovaly na různé mariánské kulty, např. mendikantský řád servitů uctíval Pannu Marii Bolestnou, augustiniáni upřednostňovali Pannu Marii utěšitelku, karmelitáni Pannu Marii Karmelskou, dominikáni Pannu Marii Růžencovou. Věřící hledali u Panny Marie přímluvu a ochranu téměř ve všech obtížných životních situacích, z nichž vynikaly zejména dvě, a to zrození a smrt.¹¹⁸

Často diskutovaným tématem jsou možné zdroje drobné keramické plastiky. Vzájemné ovlivňování jednotlivých uměleckých odvětví ve vysokém umění je po staletí známou praxí. Stejně tak lze vysledovat přejímání motivů pro užité umění, respektive pro umělecké řemeslo. V německé literatuře panuje rozšířený názor, že výtvarné ztvárnění

---

¹¹⁵ DENKSTEIN 1987, 66–75.

¹¹⁶ PEŠINA 1977.

¹¹⁷ HRDINA 2013a, 94.

¹¹⁸ MIKULEC 2013.

hliněných figurek úzce souvisí se soudobou grafikou.¹¹⁹ Díky volným grafickým listům, které rychle a snadno putovaly napříč Evropou a šířily soudobé trendy, byly dostupné „moderní“ motivy i pro běžné řemeslníky (hrnčíře). Ostatně jeden z dalších produktů pozdně středověkého hrnčíře byly reliéfní kachle, na kterých se znázorňovaly složité ikonografické scény jak z duchovní, tak i z profánní sféry. Z toho můžeme zcela jasně usuzovat, že tehdejší řemeslníci-hrnčíři byli velmi dobře obeznámeni se soudobou grafikou.¹²⁰ Stejně tak nelze opomenout malbu a sochařství, které tehdejší smrtelníci obdivovali v městských chrámech. Možná právě pro jejich fascinaci a nedostupnost toužili mít odlesk této úcty a nádhery i ve svých domácnostech v podobě malých hliněných napodobenin. Např. slovenský badatel Michal Slivka přisuzuje antropomorfním plastikám jednoznačně náboženský charakter a za jejich předlohy považuje dřevěné sochy ze sakrálních objektů, které se v měšťanských domech těšily velké úctě.¹²¹ Figurky stojících madon mají zřejmě předlohy právě v gotických sochách [2]. Zdeňka Měchurová popisuje nález madony s čelenkou ze zaniklé středověké vsi Bystřec (4 km jihovýchodně od Jedovnic).¹²² Hlavička sošky je jemně propracována s líbezným obličejem, který lemují kadeře vlasů a hladký závoj. V tomto případě lze najít analogie v iluminaci Bible Václava IV. a též ve „vysokém umění“ mezi dřevořezbami a sochami světic a madon gotického krásného slohu kolem roku 1500.

Pro středověké sochařství mariánských zobrazení je charakteristická poměrně nízká variabilita. Pro každé období existují dva až tři typy, které se opakují. Uctívání mariánských soch je známo od raného středověku, kdy se začala objevovat volná figura. Věřící přinášeli Panně Marii různé dárky a doufali v její přímluvu. Původně byly postavy Madony spojeny s uchováním ostatků a sloužily jako schrána. Postupně se úcta přenesla na „obal“, kterému se začal věnovat pozornost, jak po devoční stránce, tak po výtvarné. Od přelomu 12/13. století se úcta vztahovala na sochy bez ostatků a vykonaný zázrak se vztahoval ke konkrétní figuře.

---

¹¹⁹ NEU-KOCK 1988.

¹²⁰ ŽEGKLITZ 2012, 265–319; PARSHALL/SCHOCH 2005.

¹²¹ SLIVKA 1991, 335–337.

¹²² MĚCHUROVÁ 2016, 40–41, foto 56.

Poté se rozšířilo kopírování původního prototypu, s cílem přenést posvátnou úctu na místa vzdálenější od originálu. V baroku se na věrnost kopie nekladl již takový důraz, stačilo pouze zachovat figurální typ a určité atributy. Za zásadní se pro kopii považovalo zajištění dotyku s originálem potvrzeným církevní autoritou.¹²³ Zároveň je však nutno mít na paměti, že nešlo pouze o projevy zbožnosti schválené církevními institucemi, ale také o pověrečné praktiky, které byly na hranici (nebo i za ní) teologicky přípustného jednání. Mezi tyto projevy patřilo: přinášení votivních darů, obětí, květů, svíček, líbání, omývání, oblékání uctívaných předmětů, taktéž léčení dobytka i lidí prostřednictvím dotyku a působením obrazů a soch. Takovéto projevy jsou těžko uchopitelné a dokazatelné. Snad zanechané mechanické poškození po mnohaletém hlazení a líbání předmětů, může něco vypovídat o zmíněných praktikách.¹²⁴

Ve výtvarném umění se objevují i kopie mariánských soch menších formátů.¹²⁵ Autor A. Mudra ve svém příspěvku spojuje maloformátové sochy s devocionálními předměty získanými z poutí, které zároveň přenášely zázračný účinek svých předobrazů do sídel poutníků. Na kopiích lze vysledovat, že sochy větších formátů, určených pro zbožnost do kostelů, dosahovaly podstatně vyšší umělecké kvality než drobné sošky (20–30 cm) produkované ve velkém množství pro poutníky. Tyto výrobky byly logicky cenově dostupnější a uměleckým zpracováním (výrazná polychromie) vycházely vstříc vkusu kupujících. Snad nejčastěji kopírovanou sochou v Čechách byla Panna Marie Svatohorská, datovaná do období kolem roku 1360. Její kopie se objevují ještě v 19. století. Dokonce jsou známy případy, kdy je pozdější replika soch umělecky zdařilejší než původní originál. Samozřejmě to záleželo na zručnosti řezbáře a jeho představ o anatomii, proporcích, skládání draperie atd. Takovým případem je např. Panna Marie z Hradce nad Moravicí, jež představuje volnou kopii Madony Vamberické. Dle dalších dochovaných sošek madon v

---

¹²³ MUDRA 2008.

¹²⁴ BARTLOVÁ 2001, 50.

¹²⁵ MUDRA 2013.

českých sbírkách lze také vystopovat, z jakého poutního místa pocházejí. Např. oblíbenou destinací byl Mariazzel ve Štýrsku, odkud pochází desítky kusů kopií trůnicí Panny Marie Celenské, nebo Bavorský Altötting s napodobeninami stojící Panny Marie Staroetynské. Ze vzdálenějších poutních míst existují v Čechách kopie Panny Marie Einsiedelské z benediktinského opatství Einsiedeln v kantonu Schwyz ve Švýcarsku, P. Marie Fojenské z Foy ve Valonsku, či P. Marie Loretánské z Lorety ve střední Itálii.¹²⁶ Objevují se však i názory, že kopírování náboženských děl v pozdním středověku představovalo pouze umělecké, řemeslné a módní vyjádření bez vazby na zázračný potenciál uctívaného originálu.¹²⁷ Zajímavou úvahu nastínila M. Ottová v případě kopií charakteristického díla krásného slohu Madony plzeňské.¹²⁸ Socha zřejmě představovala symbol katolické víry, neboť její repliky se nacházejí také v katolických oblastech vedlejších zemí Koruny české. Vlastníci kopie Plzeňské madony tak dávali najevo svoji příslušnost ke katolické víře.

V případě drobné keramické plastiky se u některých zvláště povedených exemplářů jedná téměř o miniaturní kopie volných soch z vysokého umění. Keramické figurky stojící na podstavci dokonale napodobují i charakteristický esovitý kontrast a bohatou drapérii. Ztvárnění líbezného obličejce a detailů na šatech je zachyceno v kolísající kvalitě, a to od precizně propracovaných kusů až po značně schematické znázornění. Záleželo zřejmě na zručnosti hrnčíře i požadavcích odběratele. Zdeněk Smetánka se zabýval účastí nižších sociálních vrstev na realizaci vysokého umění. Vzhledem k tomu, že podle písemných pramenů patřili hrnčíři vesměs k chudší části středověkého obyvatelstva, jejich výrobky drobné keramické plastiky řadíme mimo oblast „vysokého umění“, tedy do sféry středověké lidové tvorby.¹²⁹

U výše popsaných panenek typu Kruseler známe řadu znázornění čepce na jiných artefaktech, které mohly představovat inspirační zdroj pro výrobu keramické plastiky. Na

---

¹²⁶ MUDRA 2013, 258–259; 2008, 218–219.

¹²⁷ HRDINA 2013a, 99–100.

¹²⁸ OTTOVÁ 2008, 536–537.

¹²⁹ SMETÁNKA 1961, 107.

našem území je to např. kamenná busta Elišky Přemyslovny v dolním triforiu katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze z let 1375–1378. Výstřední ozdobu hlavy můžeme nalézt též na ilustraci ve Velislavově bibli. Z německého prostředí shromáždili doklady zobrazení tohoto typu čepce E. Grönke a E. Weinlich. Jedná se o relikviáře, pečetě, řezby, kamenné sochy, náhrobky, kresby a malby [3].¹³⁰

K funkci keramické plastiky se badatelé vyjadřují různě. Ve starší literatuře se objevuje obecné rozdělení na sféru profánní, kam se řadí figurky náboženského charakteru (madonky, světcí, Jezulátka), a sféru dětských her, kterou prezentují koníčky, rytíři, panenky a další zvířata.¹³¹ Sošky madon a světic se ukládaly na domácích oltářících či ve výklencích nade dveřmi a s koníčky s jezdci si děti pořádaly turnaje.¹³² V Diecézním muzeu v Kolíně nad Rýnem můžeme spatřit miniaturní dřevěné oltáříky, určené pro domácí zbožnost, doplněné keramickými figurkami.¹³³ Z českého prostředí známe drobný model oltáře, který byl v roce 2008 zachycen na aukci vídeňského Dorothea. Tento model údajně představuje tzv. bozzetto hlavního oltář ve farním kostele sv. Trojice ve slezském Javorníku od brněnského sochaře Ondřeje Schweigla, zhotoveného v 18. století. Toto tvrzení se zakládá na existenci fotografie modelu z roku 1917, na níž je v německém jazyce uvedeno, že se jedná o předlohu hlavního oltáře v kostele v Javorníku. Oltářík je druhotně zasazený do dřevěné prosklené skříňky a tvoří ho oltářní deska s architektonicky ztvárněným retabulem. Střední část je opatřena obrazem s námětem Nejsvětější Trojice. Oltářní architekturu doplňují čtyři sošky evangelistů a postavičky andělů. O funkci a vzniku miniaturního oltáře nelze učinit rozhodující soud. Vzhledem k jeho poměrně hrubému, rustikálnímu provedení a značným odlišnostem od hlavního oltáře se nejedná o jeho model, ale spíše o miniaturu určenou pro privátní zbožnost, tzv. domácí oltářík (Hausaltar).¹³⁴ Z ikonografických pramenů můžeme uvést deskový

---

¹³⁰ GRÖNKE/WEINLICH 1998, 22–34.

¹³¹ HUML 1981, shrnutí funkce keramické plastiky GABRIEL/KRACÍKOVÁ 2010.

¹³² MĚCHUROVÁ 1988, 75; 2010; 2012.

¹³³ GAIMSTER 2007, 262.

¹³⁴ OLŠOVSKÝ 2012, 253–262.

triptych od Roberta Campina z roku 1438, nazývaný též Werlův retábl dle donátora Henriho de Werla představeného kláštera františkánů v Kolíně nad Rýnem. Na desce je zobrazen sv. Jan Křtitel a sv. Barbora, přičemž v pozadí je v detailu nad krbem a nad dveřmi, patrná drobná plastika Ukřižování a Madony s dítětem.¹³⁵ Německý badatel H. Kühne, se zabýval tématem ukazování ostatků v pozdním středověku. Při svém bádání se věnoval ukazováním relikvií ve veřejném prostoru a tzv. odpustkovým obrazům určených pro domácí zbožnost. Mezi předměty privátní zbožnosti řadí: fresky v soukromých kaplích, modlitební knihy, jednolisty, ručně malované obrázky a hypoteticky bychom mohli uvažovat o drobné keramické plastice náboženského charakteru.¹³⁶

Zvířecí keramická plastika také údajně napodobuje vzácné a oblíbené zoomorfnní nádoby, tzv. aquamanile, které patřily k luxusnější výbavě stolní keramiky. Z hlubší analýzy dané problematiky však vyplývá, že profánní a duchovní sféry se ve středověku značně prolínaly, proto je nesmírně obtížné a téměř zbytečné tyto kategorie detailně oddělovat. Stejně tak se ve středověku stírala hranice mezi světem dětí a dospělých. V chudších vrstvách obyvatelstva se děti od útlého věku využívaly k práci v zemědělství a hospodářství. I k potomkům aristokracie bylo od malička přístupováno jako k dospělým. V rámci přípravy k pokračování rodové dynastie se často vzdělávali na cizích dvorech v odloučení od rodiny.¹³⁷ Podobně mezi sebou plynule přecházely náboženské a světské rituály. Německá badatelka Verena Hoffmann uvádí, že figurky měly výchovně pedagogický charakter a byly využívány pro společně trávený čas dětí a dospělých při ztvárnění biblických her.¹³⁸ Ve středověku se pro srozumitelnější výklad liturgie využívaly hrané scény s biblickými výjevy přímo v kostelech, postupně však byly samotnou církví zakazovány a přesunuly se pravděpodobně

---

¹³⁵ Robert Campin (1378/1379–1444) malíř první vlámské generace nazýván též Mistr z Flémalle podle jeho díla ve vesničce Flémalle nedaleko Lutychu, nebo Mistr Merodů, dle slavného triptychu Svatá rodina, který byl v majetku belgického rodu Merodů. PIJOAN 1970, 86–87.

¹³⁶ KÜHNE 2000, 874, 886, 897.

¹³⁷ MĚCHUROVÁ 2010, 96–98.

¹³⁸ HOFFMANN 1996.

do soukromí měšťanských domů a soukromých kaplí.¹³⁹ V. Hoffman dochází k závěru slučujícímu funkci profánních předmětů s teorií hraček. Badatelka nazývá sošky „fiktivními“ hračkami, protože figurky používali jak dospělí, tak děti ke společným hrám (tzv. Fiktionspiele) a zároveň ke ztvárnění biblického poselství.

Další názor předpokládá, že drobné keramické sošky sloužily jako devocionálie, tedy upomínkové předměty z poutních míst.¹⁴⁰ Ve 14. století byl rozšířen mariánský kult a poutníci hromadně navštěvovali milostnou zázračnou Pietu z Bohosudova anebo staroboleslavské palladium.¹⁴¹ Z dalších populárních poutních míst v českých zemích byla např. uctívána tato mariánská vyobrazení, jimž se přičítalo konání zázraků: socha Panny Marie ze Svaté Hory, z Chlumu sv. Máří, milostný mariánský obraz Panny Marie Rušánské a další. Ve druhé polovině 17. století vznikla hojně navštěvovaná poutní cesta z Prahy do Staré Boleslavi, kterou tvořilo 44 zastavení. V každé kapli bylo umístěno zobrazení ze života sv. Václava a jedno mariánské poutní místo ze zemí Koruny české s jeho milostným obrazem či sochou.¹⁴²

Výroba poutních suvenýrů v podobě drobné keramické plastiky je dokonce doložena na počátku 16. století v Sasku. V Muzeu hlavního města Prahy je evidována renesanční keramická soška pocházející z benediktinského kláštera Einsiedeln ve Švýcarsku, kde jsou doloženy poutě již od roku 1314 a jejich obliba vrcholí právě v 15. století.¹⁴³ Teorií devocionálií by bylo možno vysvětlit téměř uniformní výskyt některých typů plastik v pozdním středověku a raném novověku ve střední Evropě. V tomto výčtu nesmíme opomenout, že kromě popisovaných sošek vyrobených z keramické hlíny vedle sebe existovaly pravděpodobně též figurky vyřezané ze dřeva. Vzhledem k všeobecně známému

---

¹³⁹ BLAHNÍK 1929, 113–192.

¹⁴⁰ SLIVKA 2002, 11.

¹⁴¹ Staroboleslavské palladium je drobný kovový reliéf madony s dítětem z první poloviny 15. století. Dle legendy dokládá tato památka nepřetržitou kontinuitu katolického náboženství v Čechách od Cyrila a Metoděje přes sv. Ludmilu až ke sv. Janu Nepomuckému. Díky tomu patřil v 16. století staroboleslavský chrám Nanebevzetí Panny Marie k nejvyhledávanějším poutním místům v Čechách. ROYT 2006, 210–212.

¹⁴² MIKULEC 2013, 66.

¹⁴³ HUML 1981, 326–327.

jevu, kdy dochází k nálezům předmětů z organických materiálů v archeologických terénech spíše výjimečně, nás nepřekvapí téměř mizivý výskyt dřevěné produkce. Přesto existují příznivé situace, kdy se takové figurky zachovaly, např. dřevěná plastiky muže v kápi nalezená v Opavě.¹⁴⁴ Dále můžeme čerpat ze soupisů uměleckých sbírek, v nichž se zachovaly drobné 20–30 cm vysoké dřevěné sošky Madon, určených pro domácí zbožnost, které si věřící přinášeli do svých příbytků z poutních míst.¹⁴⁵

---

¹⁴⁴ MÜLLER/ŽÁČEK 2006, 94.

¹⁴⁵ MUDRA 2008, 218–219.

6. Krátký exkurz mezi předměty lidové zbožnosti v odrazu hmotné kultury

Náboženský život lidových vrstev ve středověké společnosti můžeme z pohledu dnešní doby velmi obtížně interpretovat. Malé okénko do uvažování tehdejších obyvatel nám poskytuje hmotná kultura, jejíž pozůstatky nacházíme nejenom prostřednictvím archeologických výzkumů. Důležitou součástí lidské existence je přinášení votivních předmětů či obětí. Těmito praktikami si věřící zajišťovali boží přízeň a příslib splnění svých přání. V kostelech se proto často nacházejí, v blízkosti oltáře, votivní dary v podobě lidských postav či jejich částí. V Dolním Bavorsku v kostele sv. Korony (v obci Altenkirchen nedaleko Landshutu) se v zásypu klenby pod podlahou prvního patra ukryvala zajímavá ukázka lidové zbožnosti pozdního středověku a raného novověku.¹⁴⁶ Archeologům se podařilo vyzvednout unikátní soubor několika set votivních předmětů nejrůznější povahy. V nálezech převažují keramické plastiky jednotlivých částí lidského těla (zejména hlavy, ale i ruce, nohy a oči.), následují sošky zvířat v podobě koní, krav, prasat, psů a žab. Díky suchému prostředí se v zásypu klenby dochovaly i předměty ze dřeva: několik stovek lžic, modely dolních končetin a očí.¹⁴⁷ Soubor doplňují keramické plakety s vyobrazením madony a Nejsvětější Trojice, dále několik růženců a kovových poutních odznaků. Nutno podotknout, že v roce 1929 bylo z obvodové zdi téhož kostela vyjmuto 45 keramických plastik. Svatostánek sv. Korony v Altenkirchen byl vyhledávaným poutním místem. Jelikož sv. Korona byla drasticky zavražděna roztržením palmami, přinášeli poutníci s vírou brzkého uzdravení do kostela nejčastěji modely oddělených údů všeho druhu.¹⁴⁸ Nalezené devocionálie spadají do časového rozmezí 15.–17. století. V 17. století byly dary přeneseny ze staršího dřevěného chrámku do

---

¹⁴⁶ KREINER 2007.

¹⁴⁷ Votivní dary lžic symbolizují buď neduhy v ústech, nebo hojnost v domácnosti. Části lidského těla mají odpomoci od bolesti a nemocí. Domácí zvířata vyjadřují zabezpečení bohatství a prosperity. Zato o významu sošek žab lze pouze spekulovat. KREINER 2007.

¹⁴⁸ V Bavorsku se v kostelech zasvěceným mučedníkům, kteří byli usmrceni setnutím hlavy, přinášely modely lidských hlav. KREINER 2007.

zděné novostavby a umístěny do zásypu klenby. Toto počínání nám ilustruje úctu k těmto předmětům i po několika stoletích. K dolní hranici časového rozpětí můžeme klást keramickou hlavu anděla a další sériové zhotovení modelů hlav z totožné matrice, které vykazují rysy pozdně gotického umění. Stejně tak keramická destička s vyobrazením Nejsvětější trojice, byla natolik oblíbená, že se naprosto totožné kopie objevovaly ještě v 18. století.¹⁴⁹ Další doklad přinášení votivních předmětů představuje grafický list z první poloviny 16. století, na němž je zachycena kaple Panny Marie v Řezně. Na průčelí svatostánku můžeme spatřit množství zavěšených předmětů, např. model lidské nohy.¹⁵⁰ Tato praxe však není ničím ojedinělým. I na našem území máme řadu nálezů votivních darů při kostelech. Jako příklad lze uvést kostel sv. Leonarda v zaniklé obci Mušov.¹⁵¹ Nejstarší pozůstatky chrámu pocházejí ze 13. století a votivní dary rozmístěné v ploše lodi i v sakristii náležejí jak do doby románské, tak gotické. Sv. Leonard je díky svému osudu od počátku spjat především s kovovými obětinami, čemuž odpovídá i skladba mušovských votiv.¹⁵² V bohatém souboru převládají kovové artefakty – podkovy, zámky, lidské postavy či jejich části (kapkovité tvary zřejmě představovaly oči), slitky železa, kuličky, válečky, kříže, mince, nože, srpy, nůžky a další zemědělské náčiní.¹⁵³ V den výročí uctívaného světce (6. listopadu) přicházeli poutníci s dary z blízkého okolí i vzdálenějších končin. Podle aktuální potřeby si kající nechali

---

¹⁴⁹ V muzejní sbírce v Münsteru je uchována totožná keramická plaketa se signaturou Judocus Vredis. Tento kartuzián pocházející z kláštera Weddern ve Vestfálsku, se proslavil výrobou hliněných devocionálií (tzv. Andachtsbilder), které se vyznačují vysokou uměleckou kvalitou. KREINER 2007.

¹⁵⁰ KREINER 2007.

¹⁵¹ UNGER 1984; UNGER 2008, 56; BORSKÝ/ČERNOUŠKOVÁ/KONEČNÝ 1998.

¹⁵² Sv. Leonard (sv. Linhart) je patronem sedláků, kovářů, zajatců a ochránce těhotných žen. O jeho životě nás informuje legenda z roku 1020 sepsaná v Monte Cassinu. Tento nekanonizovaný světec žil v 6. století ve francké říši poustevnickým životem. Dle legendy pomohl manželce krále Chlodvíka při těžkém porodu. A protože ve franštině slovo „lien“ znamená pouta, uctívali jej i zajatci. Od počátků 13. století bývá zobrazován s řetězem, okovy a zámekem. TARZIO 2010, 177; BORSKÝ/ČERNOUŠKOVÁ/KONEČNÝ 1998, 40.

¹⁵³ BORSKÝ/ČERNOUŠKOVÁ/KONEČNÝ 1998, 24, obr. 4.

předmět vyrobit a než ho věnovali světci, nosili jej při sobě.¹⁵⁴ Některé předměty měly háčky na zavěšování, jiné byly zřejmě uloženy k oltáři či obrazu nebo soše sv. Leonarda. Na základě důkladné srovnávací a ikonografické analýzy je možno rozlišit nejenom chronologii románských a gotických artefaktů, ale dokonce i lokalizovat původ jednotlivých darů.¹⁵⁵ Z ikonografických dokladů užívání keramické plastiky jako votivních figurek můžeme uvést obraz Hanse Maria von Landshuta z roku 1483, kde je namalována horizontální tyč, na níž jsou zavěšeny figurky a další části lidského těla.¹⁵⁶ Z dalších děl stojí za zmínku vyobrazení „Předání vót na hrobě sv. Wolfganga“ od Jana Pollacka z roku 1480, kde se nacházejí kromě jiného i různé předměty z kovu.¹⁵⁷

Pro pražské prostředí jsou zajímavým dokladem lidové zbožnosti obřady ukazování ostatků u kaple Božího těla na dnešní Karlově náměstí v Praze. Kaple byla postavena v letech 1382–1383 uprostřed Velkého tržiště, později Dobytčího trhu, dnes Karlova náměstí.¹⁵⁸ Stavbu založilo čtyřicetičlenné bratrstvo mající ve znaku obruč se zavěšeným kladivem, jež sestávalo z řad šlechtických, duchovních i měšťanských zástupců z blízkosti panovníka Václava IV., který osobně bratrstvo podporoval. Zasněžení kaple Nejsvětějšího (Božího) Těla a Krve Páně, Panně Marii a sv. Felixi a Adauctu odpovídá prohlubujícímu se vztahu ke Kristu, který prostupoval od druhé poloviny 14. století všemi složkami společnosti.¹⁵⁹ Připojení méně známých světců bylo pravděpodobně volbou měšťanských patricijských rodů, které patrony chápaly jako záruku štěstí a bohatství, čemuž odpovídá i etymologický výklad jmen felix – šťastný, adauctus – sbožný, tj. obdařený zbožím, majetky atd. Uctívání sv.

---

¹⁵⁴ V některých případech bylo zaznamenáno kupčení s dary přímo v kostele, jaké známe ze starověku. Poutníci si za úplaty aktuálně vybírali zvíře, předmět či část těla, kterou potřebovali obětovat.

BORSKÝ/ČERNOUŠKOVÁ/KONEČNÝ 1998, 42.

¹⁵⁵ Výrobní technika odpovídá oblasti bavorsko-švábské a štyrsko-korutanské.

BORSKÝ/ČERNOUŠKOVÁ/KONEČNÝ 1998, 41.

¹⁵⁶ ADAMSKA 2013, 150, ryc. 1c.

¹⁵⁷ ADAMSKA 2013, 151, ryc. 2.

¹⁵⁸ PODSLISKA 2013, HRDINA 2013.

¹⁵⁹ MUDRA 2012, 229–233.

Felixe a Adauca představovalo širší kulturněhistorický a společnskonáboženský podmět spojený s intenzivním příklonem ke kultu štěstěny - fortuny, jako určitého, Božskou prozřetelností schváleného, hledání a pochopení pozemských jistot a zajištění příznivějšího osudu. Ve velkoměstském prostředí, kde pražští měšťané a bohatí řemeslníci byli závislí na vrtkavé ekonomice a vystaveni značnému podnikatelskému riziku, byl jistě takový osobní patronát velmi potřebný. Pražským měšťanům navíc nebyla fortuna neznámá, neboť nedaleko kostela sv. Havla stál dům ve znamení s fortunou, který v roce získal Hána Benešovský, staroměstský rychtář (1364–1371) a otec Hány ml. Benešovského, jenž byl jedním ze zakladatelů kaple Božího těla.¹⁶⁰ Kaple nahradila starší dřevěnou věž, na níž se v Den svátosti každoročně ukazovali poutníkům říšské korunovační klenoty a nejvzácnější svaté ostatky náležející ke korunovačnímu pokladu Karla IV.¹⁶¹ V roce 1403 zástupci bratrstva slavnostně předali kapli se všemi právy a důchody pražské univerzitě, kteréhož aktu se zúčastnil i Mistr Jan Hus. Univerzita kromě jiného kapli využívala jako svoje druhé (po Betlémské kapli) největší pohřebiště.¹⁶² V roce 1437 se na krátkou dobu za císaře Zikmunda, po dvacetileté odmlce způsobené válkou, vrátilo ke kapli Božího Těla ukazování ostatků.¹⁶³ Středověké slavnosti ukazování ostatků (*ostensio reliquiarum*) patřilo k pravidelným, oblíbeným masovým akcím, probíhajícím ve veřejném prostoru za podpory a ochrany veřejné moci. Rozhodně se nejednalo o uzavřenou církevní akci, ale širokým společenským fenoménem, při němž se upevňovali církevní, panovnické a též ekonomické aspekty. Díky pravidelným

---

¹⁶⁰ HRDINA 2013b, 26, 29–31; TOMEK 1866, 116.

¹⁶¹ PODLIŠKA 2013, 3. O podobě kaple vedou badatele četné diskuse, stejně tak o existenci dřevěné věže i po výstavbě kaple. Přes značné doklady, jak písemné a ikonografické, tak archeologické nepanuje o tvaru a půdorysu stavby jednota. Mezi hlavní zdroje informací patří dobové reduty, na jejichž základě však nelze zjistit konkrétní technické parametry, potřebné k řádné rekonstrukci kaple. Archeologické výzkumy na Karlově náměstí probíhaly pouze výběrově na jednotlivých parcelách domů po obvodu náměstí. Střed náměstí, v němž bychom mohli pozůstatky kaple předpokládat, slouží od 19. století jako park a tudíž nepodléhá větším stavebním pracím spojených se zásahy pod terén. Musíme se tak spokojit s jednou z nejznámějších rekonstrukcí gotické podoby na půdorysu kruhové centrály s osmi bočními kaplemi od V. Lorence. PODLIŠKA 2013, 5, Obr. 4.

¹⁶² HALAMA 2013, 43.

¹⁶³ ŠRONĚK 2007, 89.

slavnostem, na něž proudilo tisíce poutníků, docházelo k intenzivní komunikaci mezi světem laiků, kleriků, šlechticů, měšťanů i nejvyšší nobility. Nezřídka se též stávalo, že panovník využil příležitosti shromáždění početného lidu k vyhlášení důležitých rozhodnutí. Taktéž kupní síla tisíce poutníků, kteří do Prahy proudili až z končin vzdálených čtyř set kilometrů, představovala příznivý hospodářský rozvoj a vznik nových trhů vázaných na termíny slavností.¹⁶⁴ O jedné ze slavností konané 20. dubna v roce 1414, píše ve svém cestopise burgundský šlechtic Guillebert de Lannoy. O nevšední podívané napsal: „*Item, Praha je veliká a bohatá, jsou v ní dvě města, jedno staré a druhé nové. V tom novém je vysoká věž, na které jsem viděl v doprovodu krále velmi vzácné relikvie, které se ukazují lidem jednou do roka, jako je hrot ze Svatého kopí a jeden z hřebů našeho Pána a několik hlav z těl svatých. Viděl jsem tam takové množství lidí, že podle svědectví některých rytířů a panošů jich mohlo být dobře čtyřicet tisíc*“.¹⁶⁵ Další svědectví z roku 1369 zaznamenalo: „*Sešlo se tolik lidí z cizích krajín, že se zdálo jako by ono veliké náměstí na Novém Městě blízko Zderazu bylo všude naplněno lidmi. Jak všichni obecně říkali, nikdo z lidí ještě nikdy neviděl tolik shromážděných na jednom místě*“.¹⁶⁶ A v roce 1393 prý přišlo tolik poutníků, že v celé Praze nebylo chleba, piva ani vína.¹⁶⁶ Při těchto ceremoniích můžeme předpokládat, že řemeslníci a obchodníci mohli na trzích prodávat drobnou keramickou plastiku s náboženskou tematikou, odkud si ji poutníci odváželi do svých blízkých i vzdálených domovů.

K církevní hmotné kultuře patří také rozsáhlá skupina devocionálií a kultovních artefaktů spojených s poutěmi. Nejčastěji se můžeme setkat s tzv. svátostkami - medailony vyrobenými z různých materiálů (kovu, skla, dřeva, kosti keramiky, smaltu, textilu, papíru či kombinací více materiálů), které jsou zdobené reliéfními motivy. Velice často se zobrazovala madona sedící nebo stojící s Ježíškem a příslušnými atributy, nebo celé poutní místo a na druhé straně příslušný světec či svěťice. Poutníci medailony nosili zavěšené na krku nebo

---

¹⁶⁴ KÜHNE 2000, 6.

¹⁶⁵ SVÁTEK/NEJEDLÝ/MARIN/SOUKUP 2009, 155.

¹⁶⁶ ŠRANĚK 2007, 82–83.

růženci, skryté pod šatem, co nejbliže k tělu. Méně často se vyskytují náboženské medaile vyrobené z ušlechtilých kovů (zejména stříbra), tzv. biblické medaile s výjevy ze starého zákona. Tyto medaile byly raženy v 16. století v jáchymovské mincovně a dosahovaly vysoké umělecké kvality. Jako předlohy jim sloužily dřevoryty předních soudobých umělců (A. Dürera, H. Holbeina a dalších).¹⁶⁷ Problematikou svátostek se u nás zabýval numizmatik Bedřich Příbyl, jehož rozsáhlá sbírka je uložena v Národním muzeu v Praze.¹⁶⁸

Zajímavou ukázkou lidového umění je renesanční medailon nalezený při archeologickém výzkumu v Praze na náměstí 14. října v jižním sousedství parku vybudovaného na pozemku původní rozsáhlé zahrady při barokní usedlosti „Porthaimka“.¹⁶⁹ Ústředním motivem medailonu je Kristus na kříži, po jeho levici Josef nebo Jan Evangelista s atributem knihou, po jeho pravici Panna Marie. Had v jeho blízkosti symbolicky spojuje toto vyobrazení s motivem na druhé straně medailonku (tedy ve smyslu „který smrtelník pohlédne na kříž, bude spasen“). Okraj medailonu je lemován opisem: CHRISTVS.MEIN.TROST.DENER.HAT.MICH.ER[LÖST] (Kristus, má útěcha, již mne spasil). Na reversu medailonu se nachází vyobrazení Mojžíše s bronzovým hadem. Uprostřed je dřevěná žerď ve tvaru T, na kterou Mojžíš připevnil bronzového hada. Na pravé straně stojí sám Mojžíš (s rohy na hlavě) a s holí v ruce. Na levé straně leží tábor Izraelitů. Jedna postava vzhlíží k hadovi, další leží u paty žerdi. Okraj medailonu je lemován opisem: ALSO.MVS.LEICH.WIE.MOEISES.DIE.SCHLANG.ERHE[B]T (Tak museli [být] mrtví, než Mojžíš vyzvedl hada) [4]. Motivy zobrazené na nalezeném medailonu spolu úzce souvisejí. Objevuje se zde symbolické propojení motivů Starého a Nového zákona, kdy bronzový Mojžíšův had je předobrazem Krista na kříži a tím i příslibem spasení smrtelníků. Nacházíme zde tzv. *typologický paralelismus*, kdy starozákonní a novozákonní příběh společně tvoří dvojici (paralelu) jako předobraz či předznamenání. Jedná se v podstatě o

---

¹⁶⁷ PETRÁŇ/RADOMĚŘSKÝ 2001, 137, 147, 208.

¹⁶⁸ PŘIBYL 1926.

¹⁶⁹ JURINA 2000.

zaslíbení (Starý zákon) a vyplnění (Nový zákon).¹⁷⁰ Uložení medailonu v základech zdi mohlo samo o sobě znamenat pojištění ochrany zahrady. Podobné „svátostky“ byly v novověku vkládány do věží kostelů, do hrobů, či zahrabány na poli, kde měli zajistit bezpečí od živelných pohrom, zejména pak blesku a ohně.¹⁷¹

V tomto výčtu nesmíme zapomenout na unikátní ukázkou pražského poutního odznaku s postavami sv. Petra a císaře Karla IV.¹⁷² Toto umělecké dílo, o rozměrech 61 × 39 mm, představuje ukázkou císařské politiky a duchovního směřování Karla IV. Odznak je spojený se slavnými pražskými poutěmi a ukazováním ostatků. Drobné dílko je vyrobeno ze směsi olova a cínu a znázorňuje prolamovaný reliéf, v jehož středu je latinský kříž, pod kterým stojí sv. Petr se svatozáří, v pravé ruce drží procesní kříž a v levé klíč. Z druhé strany (vlevo) klečí císař s korunou na hlavě a oběma rukama drží kopí. V dolní části odznaku jsou tři štíty s heraldickými znaky. Pod sv. Petrem jsou dva zkřížené klíče – znak vyšehradského probošta či kapituly, uprostřed říšská orlice – znak svatého říše římské a vlevo dvouocasý lev českého království.¹⁷³ Poutním odznakem se zabývalo mnoho badatelů a mnohvrstevná symbolika umožňuje řadu výkladů, stejně tak se vedou diskuse o datování předmětu. Zmíněná problematika není předmětem této studie. Pro naše téma je důležitá informace, že je pražský poutní odznak spojován s ukazováním říšských ostatků na Dobyčím trhu u dřevěné věže, jež předcházela kapli Božího Těla. Kopí, které svírá císař v ruce, patří k nejvzácnějším předmětům říšského pokladu. Jde o Longinovo kopí, kterým setník probodl bok Krista. Význam kopí byl navíc podpořen dalším předmětem z říšského pokladu – železným hřebem, jímž byl Kristus přibyt na kříži. Posvátný předmět měl pro panovníka mimořádný význam, protože dle legendy symbolizuje pravého vládce a zajišťuje vítězství. Karel IV. získal tuto vzácnou relikvii společně s říšskými klenoty v roce 1350 v Mnichově, kde je od bavorských Wittelsbachů převzal bývalý probošt Vyšehradské kapituly Jan Volek a purkrabí Pražského

---

¹⁷⁰ ROYT 2006, 284–296.

¹⁷¹ PŘIBYL 1926, 62–63.

¹⁷² HRDINA 2016; SOUKUPOVÁ 2015.

¹⁷³ SOUKUPOVÁ 2015, 379, obr. 1.

hradu Vilém z Landštejna (bratr budoucího vyšehradského probošta).¹⁷⁴ Panovník na Květnou neděli, společně s pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic a dalšími předními šlechtici a duchovními, vyšel pěšky v čele slavnostního procesí vstříc vzácným relikviím směrem na Vyšehrad. Tímto aktem vědomě navázal na slavnostní procesí, konaná již dříve za ostatky na Vyšehrad. Záměrně též zvolil pro příjezd svátostí počátek velikonoc, protože na Květnou neděli vcházel Kristus do Jeruzaléma a Karel IV. po jeho vzoru vešel Jeruzalémskou branou z Vyšehradu se svatým kopím, hřebem, dřevem z kříže a dalšími cennostmi do Prahy. Říšský poklad ještě ukázal tisícům poutníkům na Novém Městě a zamířil s ním na Pražský hrad. Význam získaných ostatků dále podpořil zvláštním ustanovením od papeže Klimenta VI., kterým povolil, aby poutníci uctívající svátosti, zejména kopí a hřeb, získali odpustky sedmi let.¹⁷⁵ Díky tomuto aktu se prezentoval jako vlastník nejvzácnějších relikvií a podpořil tím svoji snahu pozvednout Prahu mezi nejposvátnější města Evropy.¹⁷⁶

Lidovou religiozitu tvoří také hmotné památky související s pohřbíváním a kultem mrtvých. Pohřebních milodarů bylo získáno velké množství při odkryvech zaniklých pohřebišť. Např. archeologové Martin Omelka a Otakara Řebounová nás podrobně informují o hřbitovním areálu ve Šporkově ulici v Praze na Malé Straně.¹⁷⁷ Při zaniklém kostele sv. Jana v Oboře byla evidována necelá tisícovka pohřbů. Odhlédneme-li od pohřební výbavy

---

¹⁷⁴ Karlově sbírce ostatků se ve starší literatuře věnoval zejména Josef ŠUSTA: Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355, Praha 1948, 337–243, 348–352. Z novějších potom Karel OTAVSKÝ: Reliquien im Besitz Kaiser Karls IV., ihre Verehrung und ihre Fassungen / K relikviím vlastněným císařem Karlem IV., k jejich uctíváním a jejich schránám. In: Court Chapels of the high and late Middle Ages and their Artistic Decorations / Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba, (ed.) Jiří Fajt, Praha 2003. Souhrnně o ukazování relikvií Hartmut KÜHNE: Ostensio reliquiarum. Untersuchungen über Entstehung, Ausbreitung, Gestalt und Funktion der Heiltumsweisungen im römisch-deutschen Regnum, Berlin-New York 2000.

¹⁷⁵ Odpustky byly vnímány jako finanční příjem pro farnost a zároveň také jako devoční výsada (privilegování mše, spojení s ukazováním ostatků). Udělením odpustků papež (biskup) schvaloval a legitimizoval zázračnou moc sochy či obrazu. V Praze se dokonce na konci 14. století rozvinula rivalita mezi břevnovským klášteřem, vyšehradskou a pražskou kapitulou o získávání stále vyšších odpustků a tím o ovládnutí „náboženského byznysu“. Pro farníky představovaly odpustky vítaný a poměrně snadno dostupný prostředek k zajištění věčné spásy HRDINA 2007, 55–58.

¹⁷⁶ SOUKUPOVÁ 2015, 384, 387–388.

¹⁷⁷ OMELKA/ŘEBOUNOVÁ 2011, 268–298.

osobního charakteru, zůstane nám nevelká skupina nálezů náboženského rázu. Nejpočetněji byly zastoupeny již výše zmiňované devocionálie, dále růžence, drobné křížky, škapulíře, fragmenty modlitebních knih a prsteny s náboženským motivem. Na předmětech naprosto převládalo vyobrazení Panny Marie s Ježíškem. Charakteristický rys barokní zbožnosti představuje právě úcta k milostným sochám a obrazům Panny Marie. Tento kult značně podporoval a rozšiřoval jezuitský řád, jehož světcí se také často objevují na medailonech či prstenech. Překvapivé bylo na pohřebišti ve Šporkově ulici zjištění relativně nízkého počtu růženců. Zatímco v Rakousku bylo téměř nemyslitelné uložit nebožtíka bez růžence, na malostranském hřbitově se jich nacházelo pouze 74 kusů. Autoři si tuto skutečnost vysvětlují přílišnou spořivostí malostranských občanů, kteří si do hrobu odnášeli méněcenné růžence vyrobené z dřevěných korálek, které se do současnosti nedochovaly. Na tomto místě se ještě zběžně podíváme na pohřebiště kapucínů ze zaniklého kláštera na náměstí Republiky v Praze.¹⁷⁸ Okolnosti rozsáhlého archeologického výzkumu jsou popsány v kap. 8. Archeologický výzkum na náměstí Republiky v Praze na Novém Městě [5]. Na místním pohřebišti spočinulo minimálně dvacet jedinců mužského pohlaví uložených v úzkých obdélných jámách. Ve dvou případech byly zaznamenány pozůstatky rakví, u ostatních můžeme uvažovat o uložení v textilním obalu (pytli). Téměř polovina nebožtíků byla vybavena milodary – nejčastěji se jednalo o drobné devocionálie. Zajímavý nález představuje skříňka na ostatky, která ukrývala dva medailonky a dva dřevěné křížky. Na prvním ze dvou medailonů se nacházelo vyobrazení skupiny světců [6]. Postavy lze interpretovat jako sv. Františka Borgiaše, Filipa od Nejsvětější Trojice a sv. Kajetána z Thetie. Druhá strana medailonu znázorňuje dvojici postav – sv. Ludvíka Bertráma a sv. Růženu z Limy. Další medailon ze schránky nese zobrazení sv. Benedikta, Benediktův štít s křížem a zkratku Benediktova požehnání [7]. V období baroka se podobné medailony používaly jako ochranné amulety proti jedu, čertům, čarodějnicím, moru, živelným pohromám a dalším katastrofám.

---

¹⁷⁸ FLEK/KUBÁLEK/OMELKA/PODLISKA 2009a; 2009b.

V některých hrobech se zachovala knižní kování, která dokazují přítomnost modlitebních knih, jejichž organické části se v hrobech nedochovaly. Hřbitov sloužil zřejmě potřebám klášterní komunity, ale zároveň tam byli pohřbíváni i jedinci, kteří zemřeli v klášterní nemocnici. Pohřebiště se využívalo pouze omezeně, jelikož oficiálním řádovým hřbitovem byla krypta pod presbytářem kostela sv. Josefa.

Z archeologického výzkumu na pražském náměstí Republiky pochází další zajímavá ukázka lidového umění. Tentokrát se jedná o drobnou olověnou figurální plastiku z doby románské [8].¹⁷⁹ Soška se nacházela v zásypu jednoho z dřevohlinitých domů, náležejícího ke kupecké osadě z 12. století při sv. Petru na Poříčí. Plastika vysoká 10 cm vykazuje známky vysoké umělecké kvality. Jde o postavu prostovlasého muže v bohatě řaseném rouchu s pravíci u pasu zvednutou v orantském gestu a přes levici má přehozenou část splývajícího sukna. Pod šatem je naznačen kontrapost. Figurka stojí na podstavci, který je v dolní části odlomen, tudíž můžeme předpokládat, že plastika byla původně součástí nějakého předmětu (snad oltáříku, či kovové schránky). Při pohledu na tuto figurku nás jistě napadne analogie s románskými kamennými plastikami zdobícími průčelí kostela sv. Jakuba u Kutné Hory. Tato ojedinělá památka patří mezi nejstarší soubor románské reliéfní plastiky v Čechách.¹⁸⁰ Dle ikonografie jsou zde zobrazeni v horní části čeští patroni a v dolní části sv. Petr a Pavel. Právě tyto dvě plastiky jsou zobrazením (zejména štíhlou postavou a řasením drapérie) k olověné figurce z náměstí Republiky nejbližší. Kamenné plastiky ze sv. Jakuba jsou datovány (stejně jako kovová figurka) do druhé poloviny 12. století. K podobným památkám lze zařadit i bronzové kování zpodobňující postavu mnicha, nalezeného při archeologickém výzkumu Pražského hradu, datovaného kolem roku 1200. Ze stejného období i totožné lokality pochází reprezentativní zlacené knižní kování z bronzu s motivem trůnícího Krista se

---

¹⁷⁹ JUŘINA 2009, 35–37.

¹⁸⁰ HOMOLKA 1984, 93–94.

dvěma lvy.¹⁸¹ V panovnickém prostředí nás tyto luxusní předměty pocházející z importů nepřekvapí.

Do rozsáhlé skupiny předmětů lidové zbožnosti lze zařadit i reliéfní kachle s náboženskými motivy. Vzhledem ke skutečnosti, že kachle vyráběli hrnčíři (stejně jako keramickou plastiku), můžeme předpokládat mezi oběma produkty úzký vztah. Výrobci byli jistě obeznámeni se soudobou grafikou, jejíž náměty přebírali pro své produkty. Zároveň však tento jev neznamenal, že grafické listy byly masově rozšířeny mezi řemeslníky. Pravděpodobně kolovaly finální výrobky s žádanými motivy, které se dále kopírovaly.¹⁸² Výběrem zobrazení na kachlích vyjadřoval majitel své náboženské či politické postoje. Problém dlouhodobé životnosti kachlových kamen a aktuálního dění v církevních i politických kruzích se v renesanci vyřešil pomocí reliéfních kachlů, v nichž bylo možno centrální medailon s výzdobou vyměnit za jiný, době poplatnější.¹⁸³ Pro účely našeho bádání je důležité zobrazení madony. Na pozdně středověkých a raně novověkých kachlích se objevuje madona trůnící s Ježíškem a anděly či madona stojící s lilii nebo na půlměsíci.¹⁸⁴ Nejbližší srovnání výtvarného pojetí s keramickou plastikou nalezneme např. na kachli ze Slovenska (Letanovce-Kláštorisko), kde je zobrazena trůnící Panna Marie s Ježíškem z 15. století.¹⁸⁵

Množství archeologických nálezů s náboženskou tematikou otevírá perspektivní cestu k dalšímu bádání a interpretaci duchovní kultury lidových vrstev. Nové poznatky církevní archeologie obohatí dějiny nejen českých zemí ale i celé křesťanské Evropy.

---

¹⁸¹ FROLÍK/SMETÁNKA 1997, 184–185.

¹⁸² NEU-KOCK 1988; ŽEGKLITZ 2012, 266, 269.

¹⁸³ ŽEGKLITZ 2004.

¹⁸⁴ PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, 38–39.

¹⁸⁵ SLIVKA 2002, 10.

7. Keramická plastika ve střední Evropě

S nálezy drobné keramické plastiky se setkáváme v celé Evropě. Určitou koncentraci těchto nálezů je možno zaznamenat např. v Německu v okolí Norimberku, kde se nacházelo jedno z výrobních center. Další ohniska leží v Sasku, Porýní nebo v oblasti Horní Lužice.¹⁸⁶ Nejpočetnější a zároveň nejkvalitnější produkce keramické plastiky je přisuzována holandským „pekařům svatých“ v Utrechtu, Leidenu či Lutychu.¹⁸⁷ Při tomto mapování však musíme brát na zřetel, že zjištěné poznatky neodráží skutečný stav nálezového fondu, ale pouze konkrétní úsilí, zájem a píli jednotlivých badatelů, kteří se věnují zpracování a publikační činnosti týkající se daného tématu. Proto zde pouze krátce představíme vybrané lokality.

V sousedním Polsku se zmiňované problematice věnuje např. Tomasz Borkowski. Autor předložil katalog keramické plastiky pozdního středověku s náboženskou tematikou z oblasti Slezka.¹⁸⁸ Jeho náplní jsou keramické figurky standardní evropské produkce. Můžeme zde spatřit postavy madon s dítětem, světců, i panenek typu Kruseler (v katalogu nazývaných „Svatá nevěsta“).¹⁸⁹ Soupis nálezů byl významně doplněn v roce 1999, kdy došlo ve Vratislavi k objevu téměř dvou set kusů keramické plastiky z poloviny 15. století.¹⁹⁰ Převážná většina z nich byla vyrobena ve dvoudílné formě, pouze 16 exemplářů pochází z formy jednodílné. V souboru jsou zastoupeny dvě hlavní tematické skupiny: figurky náboženské a figurky světské. Kromě běžné produkce náboženských plastik se zde vyskytuje např. postava sv. Kryštofa. Tohoto světce je možno identifikovat podle podkasaného šatu a hole sevřené v ruce. Kryštof byl římský voják, který vynikal nesmírnou silou a obrovskou

---

¹⁸⁶ GRÖNKE/WEINLICH 1999.

¹⁸⁷ NEU-KOCK 1988, 11.

¹⁸⁸ BORKOWSKI 1998.

¹⁸⁹ Mezi svaté nevěsty řadí autor figurky světic – sv. Kateřinu, sv. Markétu, sv. Barboru. BORKOWSKI 2004, 212.

¹⁹⁰ BORKOWSKI 2004.

postavou. Jelikož šířil křesťanskou víru mezi vojskem, byl mučen a nakonec st'at. Dle legendy se Kryštof usadil u řeky a pomáhal poutníkům překonat proud. Když přenášel na ramenou malého chlapce, začala voda stoupat a dítě bylo stále těžší. Přesto Kryštof úkol dobře zvládl a dítě bezpečně dopravil na druhý břeh. Když si Kryštof postěžoval, že chlapec vážil jako celý svět, dostalo se mu odpovědi: „Kryštofe, ty jsi na svých ramenou nenesl celý svět, ale i toho, který jej stvořil. Já jsem Kristus, tvůj král, jemuž svou prací sloužíš. Chceš-li důkaz, zabodni svou hůl do země před chýší a zítra uvidíš, že se zazelená a obsype plody“. A tak se také stalo. Světec byl ochráncem poutníků a všech, kdo se vydávali na daleké cesty. Ve středověku se obecně věřilo, že pohled na jeho obraz chrání po celý den od zla, zejména pak při přecházení řek.¹⁹¹ Další figurka nahé ženy s rozpuštěnými vlasy zakrývající si klín pravděpodobně fíkovým listem je interpretovaná jako Eva. V tom případě by se jednalo o náboženskou plastiku. Na druhé straně však známe podobnou figurku z Kolína nad Rýnem, která se interpretuje jako pornografická plastika (tím spíše, že fíkový list býval symbolem hříchu).¹⁹²

V bavorském městě Augsburgu bylo v benediktinském klášteře sv. Ulricha a Afry objeveno úctyhodných 1 500 kusů pozdně středověkých a raně novověkých keramických plastik.¹⁹³ Z valné většiny (40 %) jsou v souboru zastoupeni tzv. Ježíškové. Podíl ženských figurek je 35 % a mužských 5 %. Zbýlých 15 % tvoří páry, hudebníci, zvířata (většinou ptáci) a několik dalších ještě neurčených fragmentů. Dále bylo nalezeno asi 25 forem. Nápadná koncentrace postaviček Ježíšků může svědčit o výrobním centru tohoto artiklu. Nahý chlapec, který drží v levé ruce kouli a v pravé květ, se vyskytuje v různých velikostech (od 2,7 cm do 8 cm) i rozdílné kvalitě zpracování. Vedle odlišné podoby květů se postavičky liší též v poloze rukou, které jsou někdy drženy těsně nad břichem a někdy volně spuštěné podél těla. V menší míře se vyskytují figurky chlapců, kteří třímají v levé ruce kouli (většinou s křížkem) a druhá

---

¹⁹¹ TARZIO 2010, 125–127; PARSHALL/SCHOCH 2005, 86–87.

¹⁹² BORKOWSKI 2004, 211–212, ryc. 11-1,2, ryc. 12-1.

¹⁹³ HERMANN 2004.

ruka je zvednuta v žehnajícím gestu. Další skupina postaviček drží v levici ptáčka a pravá ruka je položena na ptáčkovi. Vzhledem k tomu, že Ježíšci postrádající dobové roucho jsou problematicky datovatelní, poskytl augsburský přesněji datovatelný nález množství vynikajícího srovnávacího materiálu.¹⁹⁴ Záhadou je skupinka různých, 6 cm vysokých nahých ženských postav s dlouhými vlasy a zdůrazněnými prsy. Jejich ruce jsou symetricky ohnuté a před tělem drží předměty, z nichž jeden je určitě květ. Zatímco T. Borkowski považuje nahou postavu ženy v souboru z Vratislavi za Evu, autorka zpracování souboru z Augsburgu je v interpretaci opatrnější. Augšpurský hromadný nález představuje jeden z největších ve střední Evropě. Nálezový komplex se dostal do země v době, kdy bylo toto město jedním z nejbohatších v říši, zaznamenalo enormní nárůst obyvatelstva a disponovalo velkou hospodářskou silou. Při procházení materiálu je důležité toto přední městské postavení brát v potaz.

Z Dolních Frank se podařilo shromáždit zhruba padesát nálezů keramické plastiky.¹⁹⁵ Exempláře pocházejí z hradů, kostelů, měst i vesnic. V souboru zaujmou postavičky Ježíšků, z nichž jedna figurka chlapce se liší od ostatních výrobků. Její provedení je poměrně hrubé, postava s plochým břichem dosahuje pouze tří centimetrů. Kromě toho je hlína vypálená do červena. Autor uvažuje, že jde o typologického předchůdce pozdější klasické produkce. Zřídkakdy se také vyskytují nálezy zde uvedených fragmentů hlaviček s paprskovitou svatozáří. Další zajímavost představuje sedící chlapec na podnožce a držící jablko v levé ruce. Na rozdíl od ostatních figurek nebyla tato soška vyrobena ve formě, ale volně v ruce. Zvláštní jsou též kompletně dochované figurky dvou andělů a jeden zlomek hlavy. Vzhledem k chybějícím analogiím je problematické jejich datování, ale na základě výroby v jednoduché formě lze uvažovat, že časově navazují na panenky typu Kruseler, a proto mohou být kladeny do 15. století. Figurky andílků jsou si až na drobné detaily velmi podobné. Autor se domnívá, že zde máme ukázkou výroby kopií hotových plastik. Z otisku jedné dokončené figury se

---

¹⁹⁴ Na lokalitě bylo zachyceno 500 mincí datovaných mezi léta 1500 a 1535.

¹⁹⁵ GERLACH 1998.

následně vytvořily další exempláře, které byly po výpalu mírně změněny v drobných detailech, avšak v důsledku procesu smršťování při výpalu byla každá kopie menší. V Bad Königshofenu se při výzkumu raně novověké osady našly pozůstatky několika hrncířských dílen, v nichž se vyráběla keramická plastika. Nacházely se zde fragmenty forem k výrobě figurek světců a madon. V dílnách se vyráběla kuchyňská keramika, kachle, aplikace na keramiku a figurální plastika. Na rozdíl od dílen ve velkých městech nevykazuje tato dílna určitou specializaci, což lze vysvětlit omezenými možnostmi odbytu ve venkovském prostředí.¹⁹⁶

V Rakousku provedla společnost ARCHAIA v roce 2011 archeologický výzkum v hradbách starobylého dolnorakouského města Hainburg an der Donau.¹⁹⁷ Šlo o první fázi rozsáhlejšího plošného odkryvu v areálu historického městského dvora a pivovaru („Hundsheimerhof“), ležícího v bezprostředním sousedství Uherské brány (Ungarntor). Z výzkumu pochází zlomek keramické plastiky panenky typu Kruseler. Zachovala se hlava s trojitě vinutým čepcem kolem značně setřelého obličejce [9]. Podle typologie vinutí čepců, kterou vytvořili němečtí badatelé Grönke a Weinlich, jde o typ č. 3., kdy je šlojíř vedený kolem krku pod bradou.¹⁹⁸ Plastika byla vyrobena v jednodílné formě a vypálena do červenooranžového odstínu. Jde o klasickou ukázkou produkce těchto figurek z druhé poloviny 14. století.

Pro sousední Slovensko zpracoval katalog keramické plastiky Michal Slivka.¹⁹⁹ Zaměřil se na pozdně středověkou produkci a mezi figurky zařadil též akvamanile. Tato specifická skupina středověké keramiky představuje nádoby točené na kruhu převážně v zoomorfní nebo antropomorfní podobě. Vzhledem k jejich původnímu použití při liturgickém mytí rukou v kovových nádobách se používá latinský název aqua (voda) a manus (ruka). Z církevního prostředí se dostaly na stoly ve vyšším světském prostředí a odtud během

---

¹⁹⁶ GERLACH 1998, 208–209.

¹⁹⁷ JUŘINA/SCHOLZ 2013.

¹⁹⁸ GRÖNKE/WEINLICH 1998.

¹⁹⁹ SLIVKA 1991.

14. – 15. století v levnější hliněné variantě do měšťanských domácností.²⁰⁰ Michal Slivka uvádí, že figurální plastika nepatří mezi běžné výrobky hrnčírů a tvoří samostatnou skupinu, kterou nazývá výtvarná keramika. Sortiment výtvarné keramiky (kam patří plastiky, aquamanile, nálepy na keramické nádoby) řadí mezi luxusní předměty, i když jejich umělecké ztvárnění mívá rozdílnou kvalitu, která se odvíjí od schopností jejich tvůrců. Výskyt těchto výrobků se omezuje na vyšší společenské kruhy, šlechtu, církev a měšťanstvo. Největší množství antropomorfních figurek pochází z Bratislavy, ale v katalogu jsou uvedeny i nálezy ze slovenských hradů. Zastoupeny jsou tradičně madony s dítětem a světice. V jednom případě byla nalezena plastika ovečky, která zřejmě pochází z pozdně středověkého betléma. Předlohou pro keramickou plastiku byly dřevěné sochy ze sakrálních objektů v celé Evropě. Tyto sochy se těšily v lidových vrstvách značné úctě a měšťanstvo toužilo mít v domácnosti alespoň odlesk vysokého umění. Autor uvádí, že keramická figurální plastika zcela jistě nepatřila mezi dětské hračky. Naproti tomu nálezy koníků dokumentují rytířský duch středověku a představují vrchol dětské představivosti hlavně ve šlechtickém a měšťanském prostředí. Zajímavostí jsou nálezy dvou keramických reliéfních medailonů z kartuziánského kláštera v Letanovicích (okr. Spišská Nová Ves). Tyto předměty sloužily jako nálepy na kónické ústí džbánu. Na prvním medailonu je znázorněna trůnící madona s Ježíšem na kolenou a na druhém je ukřižovaný Kristus a po stranách klečící postavy Marie a Jana se založenýma rukama. Na džbánu je patrný otisk třetího medailonu, který se bohužel nedochoval. Z ikonografického hlediska jde patrně o christologický cyklus, který byl ve středověku velmi oblíbený; proto se můžeme domnívat, že na třetím chybějícím medailonu bylo znázorněno Vzkříšení. Z kláštera v Letanovicích pochází též knižní kování s vyobrazením trůnící madony s Kristem datované do stejného období jako keramické medailony, což svědčí o oblíbenosti tohoto tématu v 15. století.²⁰¹

---

²⁰⁰ SLIVKA 1991, 345–353; MĚCHUROVÁ/NETOPILOVÁ 2013, 13–17.

²⁰¹ SLIVKA 2002, 9.

Keramická plastika z prostředí střední Evropy představuje časově i prostorově ohraničenou skupinu jednotného kulturního projevu obyvatel v pozdním středověku a raném novověku.

8. Archeologický výzkum na náměstí Republiky v Praze na Novém Městě

V letech 2003–2006 proběhl v Praze na náměstí Republiky jeden z nejrozsáhlejších archeologických odkryvů na území pražské sídelní aglomerace a zároveň jeden z největších výzkumů středověkého městského jádra v celé České republice.²⁰² Jednalo se o území pod bývalými kasárnami Jiřího z Poděbrad mezi ulicemi Na Poříčí, Truhlářskou a v přiléhající části náměstí Republiky [10]. Akce byla vyvolána plánovanou výstavbou obchodně-administrativního centra Palladium, přičemž investorovi stavby vyvstala zákonná povinnost umožnit a financovat kompletní archeologický výzkum. Díky tomu byly získány cenné informace o počátcích osídlení pražského pravobřeží a nepřehledné množství archeologických artefaktů vypovídajících o životě středověkého a novověkého města.²⁰³ Celý výzkumný projekt realizovala společnost ARCHAIA, o. s., ve spolupráci s pražským pracovištěm Národního památkového ústavu. Formou odborné praxe zde participovali studenti oboru archeologie z Filozofické fakulty UK v Praze, Západočeské univerzity v Plzni a ze zahraničních univerzit v Łodzi a Toruni (Polsko). Zkoumaná plocha o celkové rozloze 1,75 ha byla rozdělena do ortogonální sítě čtvercových sond o rozměrech 4 × 4 m a v jejich rámci podrobně prozkoumána až na úroveň geologického podloží, včetně všech zahloubených objektů. Na probíhající práce dohlížela po celou dobu koreferentská komise složená ze čtrnácti renomovaných odborníků převážně z řad archeologů zaměřených na problematiku středověkého města, ale též z expertů zabývajících se stavební historií a historickým

---

²⁰² Blíže k výsledkům výzkumu viz

HAVRDA/JUŘINA/KAŠPAR/KOVÁČIK/PODLISKA/OMELKA/VALKONY/ŽEGKLITZ 2004–2005, 281–291; HAVRDA/KOVÁŘ/OMELKA/PODLISKA 2006, 368–374; JUŘINA 2007, 211–232, 242–248; 2009; KAŠPAR/ŽEGKLITZ/SVOBODA/POLEDNE 2006, 363–366; SAMOJSKÁ 2007, 78–81; JUŘINA/VYŠOHLÍD 2009, 365–390; JUŘINOVÁ 2011; VYŠOHLÍD 2010.

²⁰³ Movitých artefaktů bylo získáno kolem pěti milionů kusů a jsou umístěny v šesti tisících banánových bednách v depozitáři společnosti ARCHAIA. Veškerá kresebná a fotografická terénní dokumentace je uložena v archivu společnosti ARCHAIA.

místopisem. Komise průběžně sledovala jednotlivé fáze výzkumu, vydávala doporučení ohledně metodických postupů a navrhovala řešení klíčových problémů, které vyvstaly v průběhu terénních prací. Díky propracované metodice archeologického výzkumu bylo možno odkrýt a detailně zdokumentovat historii zkoumané lokality od počátku jejího osídlení v 1. polovině 12. století až po přestavbu celého areálu na kasárenský objekt v průběhu 19. století.

Zvláště překvapivá zjištění přinesla analýza předlokačního osídlení lokality v průběhu 12. století. Z tohoto období zde byly zachyceny suterény nejméně deseti dřevohlinitých domů. Přítomnost mohutných sloupových jam po obvodu jejich zahloubených partií svědčí o pravděpodobné existenci několikapatrových nadzemních konstrukcí. Jednotlivé artefakty nalezené v interiérech obytných staveb ukazují na vysoké sociální postavení jejich obyvatel. Často se zde vyskytovaly importované předměty ze skla, keramické miniatury a drobné předměty z kovu. Z těchto nálezů vyniká především objev devíti mincí uložených původně v textilním obalu.²⁰⁴ Zajímavostí je jejich složení - obsahují totiž dva české denáry ražené v období královské vlády Vladislava II. (1158–1172). Tyto exempláře však představují mincovní „zmetky“ z nepovedené výroby. Soubor dále obsahoval sedm stříbrných střížků bez obrazu, připravených k následné ražbě. Takový nález neražených střížků a mincovních „zmetků“ u nás zatím nemá obdoby. Náleží totiž výhradně do prostředí panovnické mincovny a zůstává proto záhadou, jak se dostal do „běžného“ měšťanského domu.

Uspořádání nejstarších středověkých domů (se shodnou severojižní orientací) dokazuje ucelenou urbanistickou koncepci, která již ve 12. století určila jednotný charakter osídlení celé pozdější Petrské čtvrti. K tomuto sídlišti náležely tisíce dalších zahloubených objektů – kúlové, sloupové jámy a základové žlaby svědčí o přítomnosti nadzemních přístřešků, ohrazení a dalších stavebních konstrukcí. K hojně zastoupeným objektům patřily i různé vyhřívací jámy, pece a ohniště, dokládající zpracování železa a barevných kovů na zdejší lokalitě. Z uvedených nálezových situací vynikají především spodní partie dvou

---

²⁰⁴ KAŠÁK/VALKONY/MILITKÝ 2009, 37–39.

zahloubených jam, na jejichž dně byla odkryta kumulace diabasových kamenů. Ve výplni obou technologických objektů, vážících se k nejstaršímu sídelnímu horizontu, se nacházely drobné slitky bronzu s příměsí olova a množství zlomků vypálené mazanice.²⁰⁵ Některé kusy mazanice měly dokonale vyhlazené vnitřní stěny s otisky bronzoviny.²⁰⁶ Na základě těchto specifických zjištění bylo možno interpretovat objekty jako výrobní zařízení (tzv. lící jámy) k odlévání zvonů (nebo jiných objemnějších předmětů, např. větších kovových nádob, křtitelnic apod.). Zlomky mazanice tvořily původně plášť formy k odlévání předmětů z bronzoviny a jejich specifický tvar dokládá, že se v tomto případě jednalo o zvony. Kdo byl odběratelem finálních výrobků zdejší slévárny, zůstává zahaleno tajemstvím. Můžeme se pouze domnívat, že v místě odlité zvony byly určeny pro nejbližší sakrální stavbu – kostel sv. Benedikta, vzdálený necelých 110 m (v místě dnešního obchodního domu Kotva).

Mimořádný význam zkoumané lokality v době románské dále potvrdily nálezy tří kamenných domů ze závěru 12. století. Jedná se o exemplární ukázky typických románských budov z pečlivě opracovaných opukových kvádrů.²⁰⁷ První z těchto staveb (dům č. 1) a zároveň nejrozměrnější objekt z tohoto období (o rozměrech 24 × 5,5 m) představoval reprezentativní palác, srovnatelný se sídly nejvyšší dobové šlechty či církevních hodnostářů [11]. Nacházel se přímo pod hlavní budovou bývalých kasáren. Jeho vnitřní prostor byl rozdělen do dvou reprezentativních sálů zaklenutých křížovou klenbou nesenou pískovcovými sloupy s krychlovými hlavicemi a zakončenými dole typickými patkami s drápky. Shodné sloupy ve zmenšené variantě můžeme důvodně předpokládat i ve sdružených oknech paláce, což naznačuje nález miniaturní patky s drápky v destrukční vrstvě na vnější straně domu. Podlahu sálů původně pokrývaly opukové dlaždice, o jejichž přítomnosti vypovídají kromě druhotných nálezů několika exemplářů především otisky v maltovém loži podlahy. K severozápadnímu nároží paláce pak přiléhala čtvercová šachta (o

²⁰⁵ Mazanice je směs jílu s příměsí organických materiálů (např. slámy) či písku určená jako stavební materiál k omazávání konstrukcí obytných domů i technologických zařízení.

²⁰⁶ VYŠOHLÍD 2009, 38–39.

²⁰⁷ JURINA 2006, 170–177; 2009.

vnitřním rozměru 1,8 × 1,8 m) z kvádríkového zdiva, která se dochovala v neporušeném stavu do hloubky 4,5 m od původního povrchu (!) Jedná se o záchodovou jímku, což v Čechách druhé poloviny 12. století představuje vysoce nadstandardní vymoženost, vyhrazenou pouze nejvyšší společenské elitě. Zásyp jímky navíc obsahoval zlomky skel a šestihranných olověných rámečků tvořících původně výplně oken. V tomto případě tak máme před sebou jednu z nejstarších ukázek okenních vitráží v českém prostředí.

Druhý kamenný dům (č. 2) se nacházel zhruba uprostřed zkoumané plochy. Dochoval se pouze v torzech, kvůli masivnímu narušení novověkou jámou na písek. Přesto je možno rekonstruovat jeho celkovou půdorysnou dispozici o rozměrech 11 × 8 m. Vnitřní prostor tvořily dvě místnosti zaklenuté křížovou klenbou se sloupy s románskými pískovcovými patkami. Směrem k východu byla zachycena vybíhající vstupní kamenná šíje.²⁰⁸ V tomto případě máme před sebou románský kamenný dům „standardní“ konstrukce, jehož obdoby jsou hojně zastoupeny v soudobé zástavbě na území budoucího Starého Města pražského. Třetí objekt, nacházející se na severovýchodním okraji lokality, představoval jedinečnou ukázkou kombinace kamenné a tradiční dřevohlinité stavby (č. 3). Výzkum zachytil jeho rozsáhlý suterénní prostor (13,4 × 6,4 m) vymezený „pouze“ jámou ve štěrkopísku lemovanou mohutnými sloupovými jamami a velkorysou vstupní šíjí zbudovanou typickou kamennou kvádríkovou technikou.²⁰⁹ Nadzemní stavba měla zřejmě podobu několikapatrového domu tvořeného hrázděnou, roubenou či drážkovou konstrukcí. Nalezený sklepní prostor mohl sloužit ke skladování obchodních komodit, o čemž svědčí mimo jiné nálezy olověných plomb v bezprostředním okolí. Přítomnost četných zahloubených objektů (včetně palisádového žlabu) a další „menší“ obytné stavby (11 × 6,5 m) shodné orientace s výše popsaným domem č. 3 svědčí o existenci uzavřeného hospodářského dvora, jehož ústřední stavbou byl tento honosný patrový dům, vystavěný zmíněnou kombinovanou technikou.

---

²⁰⁸ JURINA 2009.

²⁰⁹ HAVRDA/KOVÁŘ/OMELKA/PODLISKA 2006, 368–374.

Objevy těchto luxusních rezidenčních objektů jasně dokazují úctyhodný rozsah území tzv. „kamenné románské Prahy“, který překonává dosavadní předpoklady historiků i archeologů. Automaticky se totiž soudilo, že urbanistický koncept opevněného Starého Města za Václava I. při výstavbě hradeb územně kopíroval stávající jádro nejrozvinutější části pražského pravobřeží a zbývající území „za hradbami“ se považovalo za nevýznamnou periferii.²¹⁰ Výzkum však doložil, že se i zde nacházela část pražského suburbia, v níž si postavili své rezidence buď bohatí zahraniční kupci (zejména německého, ale i románského původu), nebo zde sídlila zemská šlechta či církevní představitelé. Lokalita navíc leží na trasách starých dálkových cest, které směřovaly z východu země do centra osídlení pražského pravobřeží (budoucího Starého Města a jeho hlavního tržiště na dnešním Staroměstském náměstí).²¹¹ Po výstavbě hradeb, v průběhu 13. století, však kamenné domy ztratily na svém významu, staly se navíc bezpečnostním rizikem v hradebním pásmu a v důsledku této změněné situace poměrně rychle (tj. v horizontu cca 50 let od své výstavby) zanikly.²¹² Naproti tomu uvnitř hradeb došlo doslova ke stavebnímu „boomu“. Okolo kostela sv. Benedikta (v místě dnešního obchodního domu Kotva) vyrostla komenda řádu německých rytířů, kteří tam přesídlili od nedalekého kostela sv. Petra na Poříčí a samotný kostel sv. Benedikta byl tehdy půdorysně rozšířen a začleněn do tělesa hradební zdi (obdobně jako sv. Martin na opačné straně nově založeného města). Ostatně samotná výstavba hradeb představovala v první polovině 13. století mimořádně rozsáhlou, technicky i finančně náročnou akci. Fortifikační linie tvořená 10 m vysokou kamennou zdí se táhla od dnešního Národního divadla po Štefáníkův most v délce 1,7 km. V prostoru náměstí Republiky byl archeologickými výzkumy (před výstavbou obchodního domu Kotva v roce 1971 a částečně

---

²¹⁰ S výstavbou hradeb se započalo kolem roku 1232, krátce po dosednutí Václava I. na trůn, a s jejich dokončením můžeme počítat před rokem 1249, kdy si sám král vyzkoušel jejich funkci při konfliktu se synem Přemyslem Otakarem II., který se snažil v čele povstalců dobýt Prahu. DRAGOUN 1987; LÍBAL/HONEISER 2000.

²¹¹ KIBIC 1969.

²¹² JURINA 2008, 256–261.

těž v roce 2004) zachycen hradební příkop o šířce 21 m a parkánová ulička, jejíž šířka činila 2 m. Spolu se dvěma metry síly vlastní hradby dojdeme k úctyhodné třiceti pěti metrové šíři fortifikačního pásu v této části města. Hradba byla navíc opatřena šestnácti hranolovými věžemi a osmi vstupními branami, z nichž tři se nacházely v bezprostřední blízkosti dnešního náměstí Republiky.²¹³ Při jižní hranici náměstí to byla Horská brána (později také nazývána Královská, Odraná, dnes Prašná), přímo proti budově pozdějších kasáren stála brána sv. Benedikta (v ulici Královské) a na sever od ní brána ústící do Dlouhé ulice. V rámci výzkumu plochy náměstí před bývalými kasárnami Jiřího z Poděbrad byla v roce 2005 zachycena rozměrná pec na výrobu vápna, datovaná do první poloviny 13. století. Úctyhodné rozměry 6,5 × 6,5 m řadí tuto vápenku mezi jednu z největších na našem území, a dokládají tak mimořádný rozsah takového stavebního podniku, jakým byla výstavba městských hradeb.²¹⁴

Další osudy lokality jsou spojeny s nástupem Karla IV. na český trůn v roce 1346 a jeho záměrem založit Nové Město pražské (1348). Na ploše zhruba 2,5 km² vzniklo město s důmyslně promyšlenou urbanistickou koncepcí, do jehož rámce byl přirozeně začleněn i prostor dnešního náměstí Republiky.²¹⁵ Po roce 1348 zde došlo k rozměření území do obytných bloků i jednotlivých parcel a k následné výstavbě kamenných gotických domů.²¹⁶ Při severovýchodním okraji vznikajícího náměstí byl roku 1350 vystavěn gotický špitál Jana Jakuba s kostelíkem Panny Marie a naproti němu (na jih od tohoto veřejného prostranství) vyrostl nově založený ambrosiánský klášter s kostelem Sv. Ambrože.²¹⁷ Špitální svatyně (zmíněný kostel P. Marie) archeologickým výzkumem zachycena nebyla. O její existenci jsme však informováni z písemných pramenů, a proto je možno její pozůstatky předpokládat pod nynějším kostelem sv. Josefa, kde archeologický výzkum neprobíhal. Samotný špitál se

---

²¹³ RAZÍM/ZAHRADNÍK 2006, 35–72.

²¹⁴ JUŘINA/VALKONY/VYŠOHLÍD 2006; JUŘINA/ZAVŘEL 2011.

²¹⁵ LORENC 1973.

²¹⁶ SAMOJSKÁ 2007.

²¹⁷ VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 490–494.

nacházel v prostorách pozdějšího kapucínského konventu, kde zůstaly jeho základy zakonzervovány především pod zahradními navážkami centrálního rajského dvora.²¹⁸ Ke špitálu patřil též odkrytý hospodářský dvorec a další dům s pivovarem, stodolou, sladovnicemi, rozsáhlým sklepem a dvěma studnami. Severně od uliční fronty Na Poříčí bylo výzkumem odhaleno volné prostranství, interpretované jako špitální zahrada. Přestože špitál měl svého fundátora v osobě bohatého měšťana Jana z předního rodu Velflovičů, odkrytá dispozice celého „nemocničního“ areálu naznačuje intenzivní snahu špitálu zajistit si vlastní hospodářskou i provozní soběstačnost.

Horizont měšťanské kamenné zástavby reprezentují na zkoumané ploše také četné domy řemeslníků. Nejvýrazněji zde byla zastoupena hrnčířská produkce 2. poloviny 15. století a 1. poloviny 16. století. Dílny hrnčířů fungovaly v uvedeném období v zázemí domů při ulici Truhlářské, která se v 15. století nazývala příznačně Hrnčířská. Výzkum odhalil unikátní torza mnoha hrnčířských pecí různých konstrukcí i odpadních jam na nepodařenou produkci (tzv. střepišť), s výrobky reprezentujícími keramickou produkci 15. a 16. století.²¹⁹ Kromě běžných, četně zastoupených kuchyňských nádob zde byl shromážděn rozsáhlý soubor kamnových kachlů s různými (někdy i méně známými) dobovými motivy [12].²²⁰ Doplněk této standardní hrnčířské výroby tvořila drobná keramická plastika v podobě lidských nebo zvířecích postav. Díky pečlivě vedenému výzkumu se našly dokonce i formy – tzv. kadluby – na výrobu kachlů (i keramické plastiky) a některé pracovní nástroje zdejších keramiků, např. hrnčířské čepele, kamenný mlýnek na přípravu barev či glazur a další. Archeologickým výzkumem získané hmotné nálezy bylo navíc možno konfrontovat s archivní rešerší příslušných parcel, při níž byli zjištěni konkrétní vlastníci hrnčířských dílen, jejichž rodiny sídlili v dané lokalitě často i po několik generací. Z dalších řemeslníků jsou na lokalitě doloženi také truhláři, tesaři, zlatníci a bronzíři. V celé zkoumané oblasti lze zaznamenat

---

²¹⁸ JUŘINA/SAMOJSKÁ 2009, 74–79; SAMOJSKÁ/JUŘINA 2013, 154–161.

²¹⁹ KAŠPAR/ŽEGKLITZ 2009, 79–83.

²²⁰ ŽEGKLITZ/ZAVŘEL 2004; ŽEGKLITZ 2006.

prudký stavební rozvoj po roce 1383, kdy do areálu Králova dvora (v prostoru dnešního Obecního domu) přesídlil se svým početným doprovodem král Václav IV. Okolní parcely začali rychle skupovat bohatí velmožové i úředníci z dvorského prostředí a řada původně řemeslnických domů se počala proměňovat v honosná patricijská sídla.²²¹ Podrobný průzkum stavebního vývoje a jeho jednotlivých fází odhalil, že úzké parcely původních řemeslnických domů byly sceleny do větších pozemků o šířce až 20 m a následně na nich vyrostly rezidenční paláce. Také movitý inventář, nalezený v jímkách a studnách, jež byly nedílnou součástí zázemí domů, představoval reprezentativní ukázkou ze života elity vrcholně středověkého města. Jedná se především o soubor luxusních skleněných nádob, především číší českého typu s charakteristickými perlovými nálepy a nižší čížky soudkovitého tvaru s protáhlými taženými kapkami a kobaltově modrými natavenými vlákny.²²² Prosperita místního suburbia byla násilně přerušena husitskými válkami. Kvůli hospodářské a politické krizi ztratil špitál Jana Jakuba na významu a nakonec zanikl. Jeho rozsáhlý areál byl postupně sekularizován a rozparcelován na jednotlivé pozemky měšťanských obydlí. Po bitvě na Bílé hoře opustili většinu domů jejich nekatoličtí obyvatelé a kvůli svému vyznání odešli do exilu. Část nekatolíků, kteří zde zůstali, se soustředila převážně do Petrské čtvrti, ale jejich život byl značně ztřípčován stále přísnějšími nařízeními.²²³ Z náměstí a jeho okolí se následně stalo doslova duchovní centrum a jakási nová bašta protireformace v této části Prahy.²²⁴ V období baroka zde totiž vznikly čtyři nové kláštery a arcibiskupský seminář kardinála Harracha. V roce 1635 získal kostel sv. Benedikta do svého držení premonstrátský řád, který jej záhy nahradil novostavbou kostela sv. Norberta. V jeho těsném sousedství vystavěli novou budovu Norbertina, sloužící jako kolej vysokého učení premonstrátů.²²⁵ U Prašné brány (při Celetné

---

²²¹ JURINA/KOVÁČIK/KOVÁŘ 2009, 86–88.

²²² PODLIŠKA 2009, 162–169.

²²³ V písemných pramenech se zachoval údaj o počtu 771 nekatolíků žijících na Novém Městě. Nekatolickým obyvatelům bylo zapovězeno se jakkoliv podílet na správě města i veřejném životě. FEJTOVÁ 2004, 464–465.

²²⁴ BASTL 1998.

²²⁵ VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 518–519.

ulici) se usadili cisterciáci a založili zde Bernardinum – kolej se seminářem a kaplí sv. Bernarda.²²⁶ Kardinál Arnošt Harrach byl investorem stavby biskupského semináře v bývalém Královském dvoře (dnešním Obecním domě), v němž se měli vzdělávat kněží pro duchovní práci v protireformační oblasti. Další z fundací kardinála Harracha bylo uvedení irských františkánů do míst bývalého ambroziánského kláštera, aby si na jeho ruinách vystavěli klášter u kostela Neposkvrněného početí Panny Marie.²²⁷ Díky výzkumu na náměstí Republiky byl velmi důkladně poznán bývalý kapucínský klášter s dodnes stojícím kostelem sv. Josefa.²²⁸ Kapucíni se na dnešním náměstí Republiky usadili v roce 1630 a po překonání počátečních sporů s vlastní provinciální kapitulou, která se stavěla proti založení nového kláštera, se v roce 1636 započalo s výstavbou. Hlavním stavitelem kláštera byl španělský architekt Melchior Meer a kamenický mistr Giovanni de Capauli.²²⁹ Na zkoumané lokalitě (při Truhlářské ulici) došlo k odkrytí pozůstatků kamenické dílny, která se prokazatelně podílela na výstavbě klášterního komplexu. Ve zdivu konventu byly objeveny shodné architektonické články, které se nacházely též v dílně. Z písemných pramenů vyplynulo, že tuto dílnu (čp. 1079) vlastnil Giovanni de Capauli, který zde žil s rodinou až do své smrti v roce 1678.²³⁰ Z archivu hlavního města Prahy pochází idealizovaný dobový plán přízemí kapucínského konventu s kostelem. Zároveň se zachoval tzv. Hergetův plán reálné podoby přízemí kláštera z doby před jeho zánikem. Přestože důkladná demolice klášterních budov v 19. století odstranila veškeré nadzemní části konventu, archeologický výzkum umožnil

---

²²⁶ VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 552–554.

²²⁷ Označení místa u Hybernů, které se používá dodnes, přinesli irští františkáni, kteří přišli do Prahy ze zaniklé irské – tj. hyberské provincie. JIRÁSKO 1991, 57; VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 490–494.

²²⁸ VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 494–495; BUBEN 2004; JUŘINA 2007; JUŘINA/VYŠOHLÍD 2009; JUŘINA/JUŘINOVÁ/SAMOJSKÁ 2009, 98–105; JUŘINOVÁ 2011.

²²⁹ Melchior Meer († 1648) pocházel ze švýcarského kantonu Graubünden a od roku 1626 je v Praze zaznamenán jako zednický mistr a stavitel. V době, kdy pracoval na kapucínském klášteře na náměstí Republiky, působil zároveň na stavbě nedaleké koleje premonstrátů, tzv. Norbertina. VLČEK 2004.

²³⁰ Giovanni de Capauli († 1678) byl švýcarského původu a v Praze často spolupracoval se svým krajanem Melchiorem de Meer. Podílel se jak na výstavbě kapucínského konventu na náměstí Republiky, tak na stavbě premonstrátských kolejí, tzv. Norbertina. FINKOVÁ 2004; VLČEK 2004.

přímý vhléd do základů kláštera a rozložení jednotlivých komponentů. Díky této skutečnosti je možné porovnat skutečný stav areálu, dochovaný přímo v terénu, s nalezenými schémata z archivu. Realizace „ideálního“ konceptu kapucínského kláštera byla v praxi přizpůsobena místním podmínkám, kdy se pro severní soubor budov využila starší goticko-renesanční zástavba nároží Truhlářské ulice a náměstí Republiky. Výzkum také odhalil zaklenutou chodbu přiléhající k západní stěně velkého sklepa, která na archivních plánech chyběla. Podrobná stavebně historická analýza ukázala, že se jedná o rozměrnou jímku ze staršího renesančního paláce, kterou bratři kapucíni druhotně využili jako pomocný skladovací prostor. Nejlépe dochovanou část celého kapucínského konventu představuje zahrada bývalého rajského dvora. Podařilo se odkrýt původní lavatorium, jehož dno bylo pokryto oblázky, a kamenný vodovod, zachovaný v délce čtyř metrů. Paleobotanické analýzy ukázaly, že zde řeholníci hojně pěstovali koření (kopr, koriandr, kmín, jalovec a další), zeleninu (např. okurka, tykev, meloun cukrový) i ovoce (třešeň, jabloň, švestka, broskev, hruška, meruňka, maliny a jahody). Pozoruhodný byl nález klášterní odpadní jímky, ve které se díky vhodným pedologickým podmínkám zachoval soubor předmětů (včetně artefaktů z organických materiálů) denní potřeby místních řeholníků. Otevřel se tak před námi svět klášterního života před třemi sty lety. Jímka obsahovala předměty z kůže, např. váčky, boty a různé odřezky z opasků, dále dřevěné talíře, misky, lžíce, měchačky, kartáče, vyřezávané hole, kříž či torzo soustružené barokní panenky. Nechyběly ani modlitební knihy, fragmenty voskových pečeti s částí korespondence a další. K úchvatným nálezům patří kolekce kapucínského stolního servisu v podobě dvou džbánů, šáleků a misky zdobených křížem a atributy Kristova utrpení [13].

Tyto rozsáhlé klášterní areály dokonce ovlivnily i místní názvy, z nichž některé jsou v okolí lokality užívány dodnes. Jižní část zdejšího veřejného prostranství nesla původně název náměstí Kapucínské, později pak Josefské náměstí (podle klášterního kostela sv. Josefa). Od roku 1945 se používá současný název náměstí Republiky. Pro jižní partii se vžilo označení

náměstí Hyberské, užívané až do 19. století.²³¹ S nástupem Josefa II. (1780–1790) a zejména s postupným prosazením jeho striktních reforem do praxe všechny zdejší kláštery zanikly a jejich prostory byly předány do užívání různým, zejména státu prospěšným institucím. Zrušený kapucínský klášter prošel přestavbou na vozatajská kasárna (tzv. Josefská a později Kasárna Jiřího z Poděbrad), která sloužila potřebám armády až do roku 1993.²³² Klášter u „Hybernů“ byl použit pro sídlo celnice a finančního úřadu a jeho kostel se v průběhu 20. století využíval k výstavním účelům a posléze byl přestavěn na divadlo. V Arcibiskupském semináři, v sousedství Prašné brány, zřídil Josef II. pro svoji milovanou a preferovanou armádu další kasárna a kadetní školu. Taktéž areál Norbertina spadal zpočátku pod vojenskou správu, až později byla budova věnována ústavu šlechticů u sv. Andělů, který zde přetrval až do roku 1928.

Vyhodnocení výsledků rozsáhlého archeologického výzkumu významně doplňuje představu o životě středověkého a novověkého města. Podrobné zhodnocení získaných poznatků dovoluje sledovat proměny takto významné a rozsáhlé lokality během jednotlivých časových úseků. Díky movitým a nemovitým nálezům byl umožněn mimořádně ucelený, detailní vhled do dynamicky se proměňujícího městského organismu, a to i v kontextu celé střední Evropy.

---

²³¹ LAŠŤOVKA/LEDVINKA 1997, 57.

²³² Budovy kasáren byly prohlášeny za kulturní památku, a tudíž vyvstala investorovi stavby povinnost brát ohled na ochranu památky a stavbu zachovat. Taktéž unikátně dochovaná jízďárna na severní straně areálu se dočkala prohlášení kulturní památkou a zakomponování do prostor nově vznikajícího obchodního centra.

9. Keramická plastika z Nového Města pražského

Soubor keramické plastiky z Nového Města pražského představuje unikátní kolekci exemplářů co do počtu kusů i jejich námětů a zpracování. Při srovnání s ostatními soubory (viz kap. 3. Keramická antropomorfní plastika v českých a moravských nálezech) shledáme, že popisovaná sbírka čítající 69 (!) kusů je mimořádně bohatá. Do katalogu navíc nejsou zařazeny zoomorfní figurky (zejména koníci), kterých se v souboru nachází dalších 50 kusů.²³³ Tímto součtem docházíme k téměř neuvěřitelnému počtu, u kterého však musíme brát v potaz nálezové okolnosti. Převážná část (42 kusů) sledované keramické plastiky pochází z archeologického výzkumu bývalých kasáren na náměstí Republiky (viz kap. 8. Archeologický výzkum na náměstí Republiky v Praze na Novém Městě). Tento plošný okryv (téměř 2 ha) představuje nejrozsáhlejší systematicky prozkoumanou plochu nejenom v Praze. Takovýto zásah do zachovaných historických terénů samozřejmě přinesl svoje výsledky v podobě nezměrného množství nalezeného materiálu. Ruku v ruce s touto skutečností jde fakt, že v písemných i archeologických pramenech se v Truhlářské ulici (dříve nazývané Hrnčířské) v 15. století usadili hromadně hrnčíři (tedy výrobci keramické plastiky).²³⁴ Tyto skutečnosti značně zkreslily statistiky nálezů keramické plastiky a můžeme tím vysvětlit nakumulované množství artefaktů v dané lokalitě.

Podle námětů je keramická plastika z Nového Města pražského rozdělena do šesti skupin (1. Madony, 2. Ježíšci, 3. Ukřižování, 4. Postavy svatých a mniši, 5. Panenky typu Kruseler, 6. Ostatní). Většina figurek má bohužel odlomenou hlavu. Tento jev se tradičně objevuje ve všech nalezených souborech. Krk je totiž nejtenčí část na figurce, a proto právě v těchto místech dojde k odlomení. Hlavičky potom představují drobný předmět, který se v průběhu času nenávratně ztratí. Málodky se při výzkumu zachytí tělo a hlava, které

---

²³³ V Truhlářské ulici byla archeologickým výzkumem objevena dílna na výrobu keramických koníků. Svoboda 2008.

²³⁴ KAŠPAR/ŽEGKLITZ 2009.

pocházejí z jedné sošky. Ve výjimečných případech se plastika nalezne celá a následně slouží jako vodítko k interpretaci méně zachovaných kusů. Keramická plastika z Nového Města pražského pochází ze středověku a novověku (1250–1600), přičemž převážná většina spadá do období 15. století, kdy výskyt figurek dosahuje svého vrcholu.

9.1. Madony

Keramická plastika znázorňující madonu s dítětem patří k hojně nalézaným figurkám ze skupiny antropomorfní plastiky, a to jak na našem území, tak i v ostatní Evropě. Liší se pouze kvalitou zpracování a výtvarným pojetím. V souboru z Nového Města pražského se nachází celkem 19 rozpoznávaných artefaktů madon v různé fázi zachování. Všechny jsou znázorněny jako stojící mariánské figury s dítětem v náručí. Z jiných lokalit známe i trůnící figury madon, ale toto pojetí se vyskytuje spíše výjimečně.²³⁵ Na první pohled v souboru zaujmou sošky z jemné bílé keramické hmoty (tzv. Pfeifenton), které drží dítě v náručí a stojí na podstavci. Těchto figurek bylo v Petřské čtvrti zachyceno celkem devět (kat. č. 1, 8, 13, 33, 48, 50, 51, 57, 58, tab. 1:1, 2; 3:3, 4; 6:1, 2; 12:1, 3; 18:2; 19:1, 2; 19:3, 4; 21:3, 4; 22:3, 4). Nacházejí se jejich různé části, od podstavce až po téměř celou figuru [14]. V jednom případě se podařilo rekonstruovat kompletní postavu madony na podstavci. Odlomenou hlavičku, nacházející se na stejné lokalitě (náměstí Republiky – Palladium) několik metrů od zbytku těla, bylo možno v místě krku přilepit (kat. 30, 33, tab. 12:3). U této madony se zachovala také hlavička dítěte s krátkými kudrnatými vlásky. Plastiky jsou vesměs datovány do pozdního středověku až raného novověku (přibližné rozpětí 1420–1630). Přestože jsou petřské madony zpracovány námětově shodně, tj. podstavec, bohatá drapérie (řasená vždy stejným způsobem), nahé dítě sedící vzpřímeně v matčině náručí, přítomnost jablka a totožné

---

²³⁵ GRIMM 2011, Abb. 87–89.

rozměry, nepocházejí z jedné formy. Pečlivost jejich zpracování je různá, od kvalitně propracovaných kusů s detaily až po odbyté, nedbale provedené plastiky.

Srovnáme-li výtvarné pojetí s dobovým vysokým uměním, dojdeme k závěru, že miniaturní figurky imitují sochy známé z tehdejších chrámů. Znázorněný podstavec navíc evokuje bližší souvislost se sochami z vysokého umění. Stojící madona s dítětem na levém boku, kterému podává jablko, spadá do skupiny mariánských figur z okruhu Toruňské madony [15]. Madona z Toruně má stejně jako madonky z Petrské čtvrti bohatě řasenou drapérii pláště a pravou rukou podává dítěti jablko. Živé, gestikulující nahé dítě je ve vertikální poloze s kopajícíma nohama. Z českého prostředí je nejbližší našim nálezům např. Krumlovská madona, madona z Horažďovic či madona ze Šternberka.²³⁶ Všechny tyto madony jsou datovány na konec 14. století, kdy se u nás v umění rozvíjí tzv. krásný sloh, charakteristický pro české země.²³⁷ Na základě těchto analogií, lze předpokládat, že nedochované hlavy figurek měly líbezný obličej a na vlasech korunu. Můžeme si představit, že hlavy petrských madonek mohly vypadat jako hlavička s korunou nalezená v Truhlářské ulici (kat. č. 69, tab. 25:1, 2). Stejný typ madony v řaseném rouchu z bílé hlíny stojící na podstavci pochází i ze staršího výzkumu z nedalekého Václavského náměstí.²³⁸ Motiv petrských madon byl zřejmě v daném období moderní, žádaný, a proto často reprodukován – a to nejenom v Praze.²³⁹ Totožné sošky pocházejí totiž i z lužické Žitavy a slezské Vratislavi [16].²⁴⁰ Území Lužice i Slezska náleželo do roku 1648 k zemím Koruny české, tudíž můžeme předpokládat i jednotný trh produktů. Zůstává však nevyřešená otázka výrobního centra. Vzhledem k poměrně nenáročné výrobě, a to jak ohledně materiálu, tak uměleckého

---

²³⁶ Srov. FAJT 2006, kat. 200, 201, 203.

²³⁷ Předlohou pro esovitě prohnuté figury s bohatou symetrickou drapérií byla produkce pařížského sochařství doby Filipa Sličného (vládl 1285–1314). FAJT 2006, 110.

²³⁸ HUML 1981, tab. XXXVI/4.

²³⁹ Stojící madony s dítětem na podstavci ve splývavém rouchu měly i různé varianty. Např. z Wormsu pocházejí mírně inovované mariánské sošky, které jsou v dolní části obohaceny o srpek měsíce (německy nazývané Mondsichelmadonna). GRIMM 2011, 90–92, Abb. 50.

²⁴⁰ HOFFMANN 1996, Abb. 18; WIEŚNIEWSKI 1994, Rys. 6:a, b.

zpracování, můžeme předpokládat spíše kopírování námětově shodných figurek v místních hrnčířských dílnách, než existenci jednoho výrobního centra pro širokou oblast. Do diskuse může také přispět názor, že místo produktů cestovaly formy.²⁴¹ Tento případ ostatně známe i z výroby českých románských dlaždic, kde bylo podrobnou chemickou analýzou použitého materiálu zjištěno, že mezi kláštery kolovaly formy, nikoliv hotové výrobky.²⁴²

České specifikum, tzv. krásný styl, se rozšířil na konci 14. století i za hranice českého království. Po umění pocházejícím z Prahy prudce stoupla poptávka a bylo žádoucí vlastnit krásnou Madonu, Pietu či bolestného Krista. Umělecká díla krásného slohu se stala odrazem osobní zbožnosti.²⁴³ Tímto jevem lze vysvětlit hustou koncentraci drobné keramické plastiky s náboženskou tematikou v hmotné kultuře lidových vrstev. Fenomén vzájemného ovlivňování umožňuje sledovat odraz vysokého umění, především pak chrámových soch, který se vtiskne do hlíny pod rukama lidových řemeslníků. I běžný měšťan totiž toužil vlastnit alespoň odlesk světské či církevní slávy ve své domácnosti, neboť potřeba napodobovat elity je známá od pradávne existence lidstva a trvá do dnešních časů.

Další typ madony představuje soška z jemné bílé hlíny s dítětem v horizontální poloze (kat. 7, tab. 3:1, 2). Na rozdíl od výše popsaných madon, má tato méně řasené roucho a oběma rukama drží v náručí ležící dítě. Zcela odlišná je madona v dobovém renesančním šatu (kat. 43, tab. 17:1).²⁴⁴ Matka drží na ruce dítě ve zpřimované poloze, jež je (na rozdíl od gotických madon, kde je Ježíšek nahý) zavínuto v plence a v ruce drží ptáčka. Dobový oděv madony odráží šaty českých měšťanek v 16. století, jak je zachytil Hans Weigel.²⁴⁵ V tomto období byl velmi oblíben těsný živůtek s balónovými rukávy, které působí nepřirozeně kvůli několikanásobnému přiškrcení, takže tvoří jakési kuželky, v jejichž průřezech vystupuje spodní bílá košile. Sukně, bohatě nabírané a nařasené do pravidelných záhybů, jsou na rozdíl

---

²⁴¹ GRIMM 2011.

²⁴² VAŘILOVÁ 2001.

²⁴³ FAJT 2006, 551.

²⁴⁴ DOHNAL/VAŘEKA 2002, obr. 9:2.

²⁴⁵ KYBALOVÁ 1996, 79.

od středověku samostatně oblékané ke svrchní části oděvu.²⁴⁶ Zarážející je výskyt zcela totožné plastiky renesanční madony (včetně všech detailů) z bavorského Würzburgu [17].²⁴⁷ Jaká je spojitost mezi oběma figurkami, můžeme pouze spekulovat. Pravděpodobně existovaly v 15. i v 16. století ustálené typy mariánských figur, které byly žádané a proto sériově produkovány.

V souboru se nachází i několik samostatných hlaviček (pouze jednu z nich se podařilo přiřadit k nalezenému tělu, viz výše), které patřily zřejmě madonám. Především jde o ženské hlavy opatřené korunou a jemně propracovaným obličejem (kat. 30, 64, 65, 69). Zobrazení Panny Marie jako Královny nebes (Regina coeli) bylo oblíbené ve vrcholném a pozdním středověku. Také v ruce Krista se objevují nové atributy – jablko (symbol Krista jako druhého Adama) či ptáček (symbolizuje stehlíka, který vytáhl trn z Kristova čela; kat. 33, 43). V tomto období u nás vzniká množství uměleckých zobrazení Panny Marie Královny nebes a Krista se stehlíkem v ruce (např. Madona z Veveří, Madona zbraslavská, Madona roudnická, Madona svatovítská a další).²⁴⁸ Motiv stehlíka se do Čech dostal prostřednictvím italské (zejména toskánské) malby z konce 12. a počátku 13. století.²⁴⁹ Také „krásných“ soch stojících mariánských figur s korunou na hlavě najdeme celou řadu (např. Madona plzeňská, Madona toruňská a dalších). Přesto, že je Panna Marie prezentována jako Královna nebes, zůstala jí zachována přirozená ženskost mladé matky s rozverným dítětem. V duchovních básních pražského arcibiskupa nalezneme pasáž, kde přirovnává krásu Panny Marie ke kráse Venuše, což odpovídá půvabně ztvárněným tvářím (nejen) petrských madonek. Postupné zlidšťování madony a zdůrazňování její líbezné ženskosti, vedlo ke kritice některých reformátorů, že je Marie zobrazována jako nevěstka.²⁵⁰

---

²⁴⁶ KYBALOVÁ 1996, 77–88.

²⁴⁷ Autor zde navíc zmiňuje existenci dvou dalších naprosto totožných figurek (z Firmelsdorfu a Zedersdorfu) pocházejících zřejmě ze stejné formy. GERLACH 1998, 197, Abb. 6:22.

²⁴⁸ ROYT 2006, 205, 209.

²⁴⁹ PEŠINA 1977.

²⁵⁰ ROYT 2006, 209–210.

Zajímavý a ojedinělý objev z Petrské čtvrti představují nálezy dvou keramických forem na výrobu figurek. První sloužila k vytvoření sošky madony s korunou na hlavě a Ježíškem v náručí (kat. 29, tab. 12:4). Z formy se zachovala pouze polovina přední strany. Druhá forma je unikátní svými miniaturními rozměry (zachovaná část má na výšku 3 cm a na šířku 1,5 cm; kat. 53, tab. 20:3, 4). Z formy pocházely drobné ženské postavičky v renesančním šatu. Také v Evropě se formy na výrobu keramické plastiky nacházejí zřídka [18]. Jako příklad můžeme uvést soubor dvaceti zlomků forem z německého Augsburgu.²⁵¹ Zarážející je fakt, že se formy nacházely ve stejném nálezovém kontextu jako stovky keramických plastik, z nichž však žádná nejde přiřadit ke konkrétní formě. Obdobný případ byl zaznamenán i v Sezimově Ústí, kde byly v dílně hrnčíře objeveny keramické figurky včetně forem, ale náměty spolu nesouvisely.²⁵² Ostatně ani ze souboru z Nového Města pražského nelze k nalezeným formám přiřadit z nich vzešlé produkty. Na nález konkrétní figurky a její předlohy ve formě si musíme ještě počkat.

9.2. Ježíšci

Figurky malých chlapců ve věku přibližně šesti let můžeme spatřit, jak v popisovaném souboru, tak v mnoha dalších lokalitách Evropy. Z Nového Města pražského pocházejí dvě samostatné postavičky dětí. Jedna z nich je stojící bez zachované hlavy a druhá sedící na stoličce (kat 14, 15, tab. 5:1–4). Dle atributů a analogií z dalších lokalit, můžeme tyto sošky interpretovat jako Ježíšky (v německé literatuře se nazývají „Jesusknaben“ či „Jesuskind“). Stojící postava drží v sepjatých rukou nad břichem kouli (či jablko), na níž sedí ptáček (symbol utrpení). Sedící chlapec si levou rukou na hrud' tiskne knihu (symbol prorockých knih). Hojný výskyt figurek Ježíšků se vysvětluje tím, že se postavičky předávaly jako dárky

²⁵¹ HERMANN 2004, 15–16, Abb. 13.

²⁵² RICHTER 1979.

k Novému roku, či sloužily ke hrám dětí i dospělých, kteří společně trávili čas při ztvárňování biblických her (tzv. „teatrum mundi“; viz kap. 5. Funkce, datování a možné předlohy keramické plastiky).

V benediktinském klášteře sv. Ulricha a Afry v německém Augsburgu byl nalezen soubor šesti set figurek nahých Ježíšků.²⁵³ V 15. století zřejmě při klášteře fungovala dílna na výrobu keramických figurek. Ve srovnání s našimi plastikami můžeme předpokládat, že chlapci měli ztvárněný jemný dětský obličej a krátké, často kudrnaté či zvlněné vlásky. V augsburském souboru se jako nejčastější atribut vyskytuje různě ztvárněný květ či koule s křížem. V dalších případech drží Ježíšek v ruce ptáčka nebo hrozen vína. Žádná z postaviček nedrží na hrudi kouli se sedícím ptáčkem ani knihu jako námi popisované plastiky z Nového Města pražského. V české deskové malbě byl motiv stehlíka v ruce malého Krista velmi oblíbený. Poprvé se objevuje u Madony mostecké z roku 1340 a pokračuje u Madony z Veveří, Madony strahovské, Madony zbraslavské i Madony z Říma.²⁵⁴

Figurky Ježíšků se vyskytují v regionálně mírně odlišných variantách v rámci celé Evropy [19]. Vždy však představují nahého chlapce s nohama těsně u sebe, vyklenutým břichem a v některých případech znázorněným pohlavím. V menší míře se vyskytuje varianta sedícího Ježíška. Ze saského Freibergu pochází soška chlapce sedícího na nízkém podstavci, který drží na koleně rozevřenou knihu.²⁵⁵ Stejně jako naše figurka je saský Ježíšek datován do druhé poloviny 15. století. Další sedící figurka pochází z bavorského Bad Neustadtu, kde Ježíšek sedí na stoličce či podstavci (podobně jako figurka z Petrské čtvrtě), pravou ruku má volně položenou na koleni a v levé drží na hrudi kouli (jablko).²⁵⁶ Nevyřešenou otázkou je však význam a funkce sedících Ježíšků. Z moravského prostředí je zajímavý soubor devíti kusů Ježíšků z různých výzkumů v Olomouci, kde J. Bláha uvádí, že jde o velmi vzácné

---

²⁵³ HERMANN 2004.

²⁵⁴ PEŠINA 1977.

²⁵⁵ GRIMM 2010, 1.

²⁵⁶ GERLACH 1998, Abb. 11.

nálezy.²⁵⁷ Olomoucký soubor je datovaný do 2. poloviny 15. až 1. poloviny 16. století. Zachované exempláře představují tradičně stojící chlapce s příslušnými atributy. V jednom případě je nalezen sedící Ježíšek na stoličce (?) s členěným horním okrajem (stejně jako u petrského Ježíška). U olomouckého nálezu autor podstavec interpretuje jako trůn.

Vzorem pro ztvárnění figurek nahých chlapců byly grafické listy, které známe již z 15. století, kdy se prostřednictvím tištěných kartiček předávala novoroční přání, na nichž se nejčastěji zobrazoval jako hlavní motiv Ježíšek [20].²⁵⁸

Ztvárnění Krista jako samotného dítěte se ve vysokém umění vyskytuje poskrovnu. Ve většině případů je chován v náručí stojící či sedící matky. Naopak v lidovém umění se s tímto jevem setkáváme nejenom v keramické plastice, ale i na středověkých kachlích.²⁵⁹

9.3. Ukřižování

Přestože Ukřižování patří k jednomu z nejčastěji zobrazovaných témat v křesťanství, v keramické plastice se vyskytuje ojediněle. Důvodem mohla být jednak náročnost zpracování, jednak nízká poptávka, která prahla především po madonách s dítětem.²⁶⁰ Ze souboru z Nového Města pražského pocházejí dvě keramická torza těla Krista z lokality náměstí Republiky (kat. 9, 25, tab. 4:1, 2; 10:2, 3, 4). První z nich představuje nahý trup s výraznou rouškou zavinutou přes bedra. Na pravé straně je v úrovni Kristových stehien patrná hlava. Z křesťanské ikonografie můžeme odvodit závěr, že hlava náleží Panně Marii, která se nejčastěji zobrazovala truchlící pod křížem na pravé straně. Přední i zadní strana plastiky je opatřena zelenobílou glazurou. Z toho lze usuzovat, že skulptura nebyla určena

---

²⁵⁷ BLÁHA 1996, 178, 174, obr. 5.

²⁵⁸ HERMANN 2004, 6–14.

²⁵⁹ HAZLBAUER 1998, 89–94; BRYCH 2004, 14; PAVLÍK/VITANOVSKÝ 2004, 37–38.

²⁶⁰ Mariánský kult byl velmi oblíbený (nejen) v českých zemích. Představa, že matka Krista se u svého syna přimluví, byla pro prostý lid lákavá. ROYT 2006, 189–220.

jako nálep na keramickou nádobu, ale měla jiné samostatné využití. Z druhé sošky Krista se dochoval naturalistický hrudník s výrazně plasticky znázorněnými žebry a silnými prameny vlasů padajícími na záda (kat. 25, tab. 10:2–3). Na pravém boku je tradičně znázorněna rýha po vraženém kopí. Na zadní straně figury je v oblasti pasu provrtaný kruhový otvor, který zřejmě sloužil k upevnění těla na kříž. Stejně tak v odlomených pažích jsou malé otvůrky, do nichž se zřejmě upevňovaly rozpažené ruce. Nejbližší analogie můžeme nalézt v polské Vratislavi, kde byl na Dominikánském náměstí objeven trup Krista s plasticky znázorněnými žebry.²⁶¹ Tato figurka je však méně naturalisticky propracována než Kristus z Prahy. Z německé Kostnice pochází keramická plastika Ukřižování, kde se zachovala i hlava Krista s trnovou korunou a dlouhými vlasy [21].²⁶² Díky tomuto srovnání je pravděpodobné, že též Kristus z náměstí Republiky měl hlavu opatřenou trnovou korunou. Při pohledu do vysokého umění nás jako analogie upoutá realisticky ztvárněná hlava Krista z Kalvárie Mojžíšovy studny kartouzy v Champmol od Clause Slutera [22, 23]. Kříž, na němž viselo miniaturní keramické tělo Krista, byl s velkou pravděpodobností vyroben z organického materiálu – dřeva, a tudíž se nezachoval. O vzhledu kompletní plastiky si můžeme učinit představu na základě ikonografického zobrazování Ukřižování. Jeho vývoj se odvíjel od teologických závěrů, podle toho jak se měnily v průběhu času. Do 13. století se Kristus zobrazoval na kříži přibitý čtyřmi hřeby. Ve vrcholném a pozdním středověku i v novověku to bylo třemi hřeby. Krátce po tridentském koncilu se objevuje tendence návratu k prvotnímu křesťanství, což se odráží i v umění, kde se objevuje Kristus na kříži opět přibitý čtyřmi hřeby (např. Krucifix z Budče, 2. pol. 16. stol.). V Byzanci se pod nohama Krista zobrazovala destička, která byla vlastní licencí umělců. Pod křížem se nacházejí další účastníci Ukřižování. Nejčastěji se po Kristově pravici vyskytuje Panna Marie se skupinou žen a sv. Longin. Po levici se obvykle nachází sv. Jan Evangelista s knihou, zobrazený jako mladík, nebo Josef Arimatijský ve vznešeném oděvu s knížecí čepicí. Na italských vyobrazeních se objevuje u paty kříže Marie

---

²⁶¹ BORKOWSKI 2004, 21, Ryc. 11:3.

²⁶² GRIMM 2011, Abb. 10:F2.

Magdaléna s nádobkou na olej, která se zobrazuje výrazně menší, což symbolizuje její kajícínost (u nás např. Ukřižování Mistra Vyšebrodského oltáře, po r. 1343). Někdy Ukřižování doprovázejí andělé, kteří zachycují Kristovu krev do kalicha. Nejstarší motiv zachycení krve Krista do kalicha andělem nalézáme na Giottových malbách v kapli del Arena v Padově.²⁶³ V případě keramické plastiky z náměstí Republiky (kat. 9) lze mluvit o tzv. redukovaném Ukřižování, kdy se po pravici Krista nachází Panna Marie a po levici Jan Evangelista [24].²⁶⁴

9.4. Postavy svatých a mniši

S keramickou plastikou znázorňující světce a světice se setkáváme jak v českém, tak i v evropském prostředí. Nejčastěji se vyskytují figurky svaté Kateřiny a Barbory, které jsou identifikovány na základě charakteristických atributů [25].²⁶⁵ V některých případech je složité rozlišit postavu světice od postavy měšťanky. Chybí-li příslušné atributy, zůstanou svatí často nerozpoznáni, což snižuje nálezovou základnu. V některých případech byl rozpoznán také svatý Kryštof, Jakub či Jan Křtitel, avšak i mužské postavy bývají zaměňovány např. s rytíři či jezdci na koních.²⁶⁶

V souboru z Nového Města pražského se nacházejí dvě torza postav, které by mohly být identifikovány jako (kat. 4, 45, tab. 2:1; 17:3). Provedení figurek není příliš detailní a bohužel se nezachovaly ani hlavy. U první sošky je možno v sepjatých rukou na bříše rozpoznat nádobu (snad kalich či džbán), u druhé můžeme uvažovat o znázornění věže v pravé a meče v levé ruce, což odkazuje na atributy sv. Barbory.²⁶⁷ Ani v těchto případech

---

²⁶³ ROYT 2006, 296–300.

²⁶⁴ Např. FAJT 2006, kat. 118.

²⁶⁵ HERMANN 2004, Abb. 9; KLÁPŠTĚ 2002, tab. 74; BORKOWSKI 2004, 211–212, Ryc. 7, 8.

²⁶⁶ BORKOWSKI 2004, 211–212, Ryc. 11:1,2.

²⁶⁷ Sv. Barbora byla dle legendy dívka, která žila ve 3. století v Malé Asii. Její otec, pohanský šlechtic, ji zavřel ve věži, aby odradil její nápadníky. Barbora však dosáhla toho, že k ní do věže tajně vstoupil kněz a pokřtil ji.

však není identifikace světice zcela jednoznačná.²⁶⁸ Drobné sošky svatých zřejmě představovaly devocionálie, které si přinášeli poutníci jako upomínku na návštěvu poutního místa.²⁶⁹ Zároveň však mohou představovat projev lidové zbožnosti v podobě uctívání oblíbených světců v domácích tzv. svatých koutech.

Zajímavá je skupinka plastik připomínajících klečící postavy v modlitebním gestu. Ze sledovaného souboru pocházejí tři exempláře se sepjatýma rukama pod bradou (kat. 3, 44, 60, tab. 1:4; 17:2; 23:1). Na základě analogií z jiných lokalit, kde se modlící sošky zachovaly i s hlavou, můžeme uvažovat, že do této skupiny patří i dvě hlavičky (kat. 19, 49, tab. 8:3, 4; 18:3). Obě hlavičky z Petrské čtvrti (zejména kat. 49) připomínají kompletní postavu mnicha pocházející z moravského Újezdu u Hrotovic (okr. Třebíč).²⁷⁰ Pro figurky mnichů je charakteristická hrubá tvář s výrazně vypouklýma očima a odulými rty. Sošky se ve spodní části zvonovitě rozšiřují, což umožňuje samostatné postavení plastiky. Vzhledem k neproporčnímu malému vzrůstu u některých exemplářů se předpokládá, že postavy klečí. Na hlavě mají většinou kápi, která splývá špičatým cípem na záda, proto byly figurky identifikovány jako modlící se mniši v kápi [26].²⁷¹ Tyto figurky mají nejméně objasněný význam. Nelze jim přiřadit funkci hraček, dárků z poutí, ani nápodobu vysokého umění. Vzhledem k výskytu téměř totožných kusů v Čechách i na Moravě musel existovat ustálený vzor pro výrobu těchto sošek, a tudíž i nám skrytý význam modlících se mnichů. Všechny tyto figurky jsou starší než zbytek souboru (na základě keramického materiálu jsou datovány

---

Otec se rozzuřil a Barboru, které se podařilo z věže uprchnout, našel a vydal ji římským úřadům. Poté, co byla mučena a nezřekla se své víry, došlo k popravě mečem. Právě v tom okamžiku byl otec zasažen bleskem a jeho tělo shořelo. Sv. Barbora bývá zobrazována s věží a někdy s kalichem, jako symbolem podávání svatého přijímání v nebezpečí smrti. HALL 1991, 70–71.

²⁶⁸ Džbán je také někdy spojován s Pannou Marií jako připomínkou na eucharistii. ROYT 2006, 206.

²⁶⁹ KLÁPŠTĚ 2002, 29.

²⁷⁰ MĚCHUROVÁ 2010, 222, figurka č. 4; 1988, tab. V:3. Další figurka modlícího se mnicha v kápi pochází ze zaniklé středověké osady Mstěnice (okr. Třebíč) a z náhodného nálezu na poli u obce Rohozov (12 km od Milevska. NEKUDA 1998, 113, obr. 4., RYTÍŘ 2010, 293, obr. 2.

²⁷¹ MĚCHUROVÁ 1988, 74–75.

do vrcholného středověku). Datování odpovídá též způsob výroby, neboť jsou modelovány volně v ruce bez použití formy.

9.5. Panenky typu Kruseler

Skupina představuje vysoké, štíhlé, ženské postavy s charakteristickým dobovým čepcem.²⁷² V souboru z Nového Města pražského se nachází celkem šest identifikovaných kusů (kat. 28, 36, 38, 41, 42, 62, tab. 11:4; 16:2., 3.; 16:4; 15:1, 2; 15:3; 23:3, 4). Figurky typu Kruseler (v Německé literatuře se vžil název Krusselerpuppen nebo Krusselerfigur) se vyskytují v celé střední Evropě a název dostaly dle čepce, který byl oblíbeným módním doplňkem ve druhé polovině 14. století (viz kap. 5. Funkce, datování a možné předlohy keramické plastiky). Kruseler představuje bohatě řasený šlojíř (závoj) skládaný do několika volánkových řad vinutých kolem obličeje. Výraz pochází ze staroněmeckého krus – stočený, zakřivený; v 17. století pak z toho bylo odvozeno Krause – okruží.²⁷³ Německý autor Stefan Gerlach vytvořil na základě materiálu z Bavorska a Dolních Frank jednoduchou typologii tří skupin panenek typu Kruseler (dle uspořádání záhybů čepce kolem obličeje):²⁷⁴ 1. Těsnější, tvář lemující jednovrstevný závoj v jednoduchém provedení; 2. vícevrstevný závoj, který může mít několik (až sedm) řad vinutí; 3. vícevrstevný závoj, který je ohraničený šátkem kolem krku vedeným pod bradou a vytáhlým dozadu na vršek hlavy, kde dvěma konci visí z čela [27]. U panenek typu Kruseler se také opakuje typický šat pozdní gotiky s příčným límcem přes ramena, dlouhými cípy falešných rukávů (tzv. pachy) splývajícími od loktů k zemi a výraznými knoflíky, které se táhnou od krku ke kolenům středem těla [1].²⁷⁵ Ruce

---

²⁷² Do této skupiny nejsou zahrnuty figurky, u kterých nelze prokazatelně určit, že představují panenky typu Kruseler (např. kat. 12, 21, 46).

²⁷³ KYBALOVÁ 2001, 188–191.

²⁷⁴ GERLACH 1998, 193–198.

²⁷⁵ K popisu gotického oděvu více KYBALOVÁ 2001.

jsou vždy sepnuté pod břichem. Liší se pouze kvalita jejich zpracování, stejně jako u výše popisovaných madon se i v tomto případě vyskytují velmi propracované reprezentativní kusy vedle nedbale vyrobených kopií. Figurky se vyráběly z jemně plavené bílé keramické hmoty (tzv. „Pfeifenton“), která se vtlačila do jednodílné formy. Zadní strana se pouze zahladila prsty či hladítkem, a to někdy velmi nedbale. Často lze na zadní straně spatřit otisky prstů tehdejšího hrnčíře, zejména na hlavě, která je zploštělá a mírně nakloněná dopředu. Zajímavost představuje fakt, že se tyto figurky vyráběly vždy v jednodílné formě, a to i v době (15.–16. století), kdy se už pro ostatní plastiky používala naprosto běžně forma dvoudílná. Panenky typu Kruseler byly z nějakého důvodu určeny pouze k pohledu zepředu. Spodní část šatu figurky se zvonovitě rozšiřuje, což umožňuje samostatné postavení sošky, a zároveň hladká a zploštělá zadní strana dovoluje figurku snadno položit do horizontální polohy. Zvláštní podskupinu tvoří panenky typu Kruseler, které, ač nosí na hlavě klasický dobový čepce, mají pouze stylizovaný šat, nemají ruce a na hrudi jsou opatřeny vhloubeným pravidelně kruhovým otvorem. Do takto připraveného otvoru se vkládal křestní peníz a panenky se dávaly novorozenci do kolébky [28]. To představuje jedno z možných vysvětlení, proč jsou figurky vyrobeny pouze jednopohledově, z přední strany.²⁷⁶

Vzhledem k hojnému počtu analogií z evropských lokalit, kde se našly kompletní kusy, můžeme námi popisované nálezy určit i v případě, že se zachovalo pouze tělo (bez identifikačního čepce).²⁷⁷ Ve dvou případech se našla střední část těla (bez hlavy) s kruhovým otvorem na minci (kat. 36, 62, 16:2., 3.; 23:3, 4). Oba kusy jsou téměř totožné, i když pocházejí z různých lokalit (náměstí Republiky a Petrské náměstí). Toto zjištění však vzhledem k téměř uniformní výrobě v mnohem širším geografickém měřítku nepředstavuje v rámci jedné čtvrti překvapující jev. Za vydařenou klasickou ukázkou panenky typu Kruseler můžeme považovat tělo bez hlavy nalezené na náměstí Republiky (kat. 41, tab. 15:1, 2).

---

²⁷⁶ GRÖNKE/WEINLICH 1998, 40–41, Taf. 20:199.

²⁷⁷ HOFFMANN 1996, Abb. 51; MĚCHUROVÁ 1988, tab. II:1.

Tento kus si nezádá při srovnání s kvalitními exempláři z Německa.²⁷⁸ Přestože přední strana pražské sošky má detailně a pečlivě propracovány detaily šatu, na zadní, tradičně hladké straně hrnčíř invenčně dotvořil naprosto nedbale, volně v ruce, pokračování límce přes ramena z přední strany (tab. 15:2). Zřejmě však i tento malý detail představoval ustálenou tradici, protože stejnou ruční úpravu spatřujeme i na figurách ze saského města Radebeul (nedaleko Míšně) nebo z bavorského Würzburgu.²⁷⁹ Bohužel se k tělu z náměstí Republiky nenalezla hlava. Jen několik metrů od místa nálezů uvedeného torza se nacházela bílá pečlivě propracovaná hlavička v kruseleru, která však bohužel na konkrétní tělo nepasuje (kat. 38, Tab. 16:4). Z náměstí Republiky pochází i další hlavička s čepcem, tentokrát je však opatřena zelenou glazurou (kat 28, tab. 11:4). Glazování panenek typu Kruseler se v Evropě téměř nevyskytuje, proto můžeme tento jev považovat za regionální specifikum. Zároveň se také vyskytují různé lidové variace na tyto oblíbené plastiky. V souboru se nachází exemplář figurky s širokým čepcem a neproporčně drobným obličejem (kat. 42, tab. 15:3). Navíc ruce nejsou sepjaty pod břichem, ale v modlitebním gestu na hrudi. Zcela rustikální zpracování představuje např. figurka z České Lípy, kde hrnčíř vytvořil zřejmě nepochopený model panenky typu Kruseler, kde skombinoval typ se sepjatýma rukama na břicho s otvorem na křestní peníz [29].²⁸⁰

Oblíbenost módního čepce z bohatě řaseného šlojíře dokazuje i jeho zobrazování ve výtvarném umění. Kromě již výše zmiňované kresby Sáry z Velislavovy bible můžeme tento ženský doplněk spatřit na hlavě Maří Magdaleny z oltáře Posledního soudu od Stefana Lochnera (kolem 1435, Mnichov, Alte Pinakotek) či na kolorované relikviářové bustě (kolem 1350, Schütgen-Museum, Kolín nad Rýnem) a na mnoha dalších dílech [3]. Ačkoli se tento specifický čepce nosil pouze několik desetiletí (1340–1420), získal na značné oblibě jak u měšťanek, tak u aristokracie a zanechal nesmazatelné stopy ve výtvarné kultuře.

---

²⁷⁸ Např. GRÖNKE/WEINLICH 1999, Abb. 5.

²⁷⁹ HOFFMANN 1996, Abb. 49. GERLACH 1998, Abb. 3:9.

²⁸⁰ GABRIEL/KRACÍKOVÁ 2010, obr. 1.

9.6. Ostatní

Do této skupiny řadíme keramickou plastiku, která se vymyká běžné produkci. Pověštinou jde o figurky s nevyjasněným námětem. Můžeme zde uvést rozličné postavy bez atributů (patrně představují měšťanky), hlavičky bez těl, žertovné figurky a další. Samozřejmě sem zapadnou i figurky, u kterých kvůli torzovitému zachování nelze identifikovat konkrétní zobrazení. V některých případech lze podle analogií (díky uniformnímu zpracování keramické plastiky ve střední Evropě) určit námět i na základě pouhého zlomku. Toto však není případ několika plastik z Nového Města pražského. V souboru zaujme zejména keramické sousoší dvou postav sedících na lavici s opěradlem nalezené při výzkumu na náměstí Republiky (kat. 37, tab. 14:1–3). Plastika se zachovala bohužel pouze v torzu, kdy zůstala pouze část jedné (patrně ženské) postavy. Proto je obtížné rozhodnout o konkrétním námětu. Exemplář je datovaný na základě doprovodného keramického materiálu do pozdního středověku. Tomu rovněž odpovídá zobrazení pozdně gotického šatu na jedné z postav. Při pohledu do vysokého umění se jistě vybaví spojitost sedící madony s mrtvým Kristem na klíně – Pieta [30].²⁸¹ Pieta se stala v období vrcholného a pozdního středověku oblíbeným a často zobrazovaným námětem. Sochařská díla krásného slohu, zejména Piety, získala kolem roku 1400 značnou popularitu, a to nejenom v Čechách. Odborné petrografické analýzy odhalily, že byla v německých kostelech (např. v Mohuči, Štrasburku, Bernu) umístěna opuková sousoší vyrobená v Praze z opuky pocházející z lomů v Přední Kopanině.²⁸² Zobrazení Piety v keramické plastice patří k ojedinělým úkazům, obdobná dílka se v Evropě objevují výjimečně. Jedním z mála příkladů je fragment spodní části Piety z Wormsu.²⁸³ Bohužel u exempláře z náměstí Republiky nemůžeme s jistotou prohlásit, že se jedná o zobrazení Piety.

---

²⁸¹ FAJT 2006, obr. II.59.

²⁸² CHAPUIS 2006, 452–453.

²⁸³ GRIMM 2010, 3.

Zajímavá je též postava bez hlavy, rovněž z náměstí Republiky (kat. 6, 2:3, 4). Figurka je oděna v bohatě řaseném plášti, pod nímž se rýsuje hladce klenutá hrud' evokující celoplátovou zbroj. Tyto indicie dovoluují uvažovat o zobrazení rytíře. Ani tento motiv nepatří do běžné produkce pozdně středověké a novověké keramické plastiky. Soška by mohla představovat světce (např. sv. Jiří) či rytíře jako udatného šlechtice, jenž je vzorem pro malé chlapce, kteří při hrách využívají keramické koníky a další postavy.²⁸⁴ Jako analogii pro tento exemplář lze uvést kamenného štítonoše z východního průčelí domu U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí v Praze [31].²⁸⁵

Z dalších neidentifikovatelných figurek zaujme postava bez hlavy z Truhlářské ulice (kat. 68, tab. 25:3, 4). Figurka vykazuje značně rustikální až bizarní zpracování. I přes hrubé zpracování šatu tušíme náznak luxusního ženského oděvu pozdní gotiky. Šaty zdobené vyšíváními hvězdičkami překrývá těžký plášť s honosně zdobenými lemy sepnutý pod krkem kruhovými sponami. Ruce na hrudi drží zřejmě kouli. Můžeme uvažovat, že jde o zobrazení madony s granátovým jablkem či zeměkoulí, nebo Panny Marie v ochranitelském plášti (ochranný plášť je symbolem milosrdenství).²⁸⁶ Nevysvětlitelné jsou však dva dlouhé, výrazně plasticky znázorněné členité pásy táhnoucí se vertikálně přes celou zadní stranu figurky (tab. 25:4). Zřejmě jde o cípy látky, které mají nějakou funkci, protože výrobce kladl důraz na jejich zvýraznění. Podobnou dvojici spuštěných pásů přes záda můžeme spatřit na figurce ženské postavy z německého Karlstadtu, kde jsou interpretovány jako prameny vlasů.²⁸⁷

V souboru pak zbývají nálezy hlaviček, u nichž je nesnadné rozhodnout, zda patřily světcům či měšťanům. Např. hlavička s „veselým“ obličejem v čapce (kat. 17, tab. 7:2), hlava muže s masivním nosem a mhouřícíma očima (kat. 20, tab. 8:1, 2), zeleně glazovaná hlava v kožešinové čapce (kat. 35, tab. 13:4), hlava muže ve špičaté čepici (kat. 52, tab. 18:4),

²⁸⁴ KLÁPŠTĚ/VELÍMSKÝ 1975, 663–664, obr. 12.

²⁸⁵ Srov. FAJT 2006, obr. I.10.

²⁸⁶ ROYT 2006, 193–194.

²⁸⁷ GERLACH 1998, Abb. 6.

miniaturní hlavička „šlechtice“ s detailně propracovaným obličejem (kat. 54, tab. 21:1, 2), zeleně glazovaná hlava ovinitá rouškou (snad českou kuklou; kat. 66, tab. 54:4) a další.

10. Závěr

Keramická plastika doprovází lidstvo již od starší doby kamenné, protože člověk má potřebu se výtvarně vyjádřit či vzdát hold nakloněným bohům v jakékoli době. Nové archeologické výzkumy posledních let, zejména v městských jádrech, dokládají prudký nárůst výskytu těchto drobných předmětů ve středověku a novověku. Lidé mají potřebu se kromě práce také kulturně vyžít a podílet se na intelektuálním vývoji (dříve vyhrazeném pouze elitám). V keramické plastice tak můžeme spatřovat jednak otisky vysokého umění (sochy, které lidé obdivovali v chrámech), jednak potřebu měšťanů rozvíjet svůj duchovní a filozofický život pomocí zábav a her se soškami při ztvárnění biblických příběhů, tzv. „*theatrum mundi*“.

Taktéž archeologické výzkumy Nového Města pražského, zvláště pak Petrské čtvrti, potvrzují bohatý kulturní potenciál měšťanstva. Z této nevelké oblasti pochází téměř sedmdesát kusů keramické antropomorfní plastiky. Spolu se zoomorfní plastikou (která není součástí této studie) docházíme k téměř neuvěřitelnému počtu kolem 150 kusů. Toto rekordní množství je zapříčiněno jednak rozsáhlým výzkumem na náměstí Republiky, kde byly systematicky prozkoumány téměř 2 ha archeologických terénů, a jednak kumulací hrnčířských dílen v dnešní Truhlářské ulici. Význam pražské kolekce tkví v možnosti porovnat nově objevené kusy s nálezy z ostatních městských jader. Složení zkoumaného souboru odráží obvyklou skutečnost zjištěnou i na jiných lokalitách v Evropě, zejména pak v německých zemích. Kolekce zapadá do tvarového spektra evropského okruhu, a tvoří tak časově i prostorově uzavřený rámec kulturního projevu pozdně středověkého a novověkého období. Z keramických figurek byla hojně zastoupena madona s dítětem stojící na podstavci, následovali další svatí a panenky typu Kruseler. Taktéž byla potvrzena kolísavost kvality, kdy převažují hrubě až nedbale vyvedené kusy, což je pro drobné figurky z keramické hlíny charakteristické. Za regionální specifikum můžeme označit panenky typu Kruseler, které jsou

opatřeny glazurou. Tato úprava povrchu se v Evropě nevyskytuje, protože se na výrobu používá bílá, zvláště jemně plavená hlína (tzv. Pfeifenton), která má již sama o sobě reprezentativní vzhled.²⁸⁸ Při srovnání pražské produkce s ostatními lokalitami nalezneme téměř totožné plastiky jak v rámci Čech, tak i ve střední Evropě. Identicky zpracované líbezné madony s dítětem na podstavci nalezené na Novém Městě pražském se vyskytují v Německu i v Polsku. V případě Petrské čtvrti bychom mohli (vzhledem k nalezeným devíti kusům) dokonce uvažovat o výrobním centru miniatur „chrámových“ sošek, které zdobily nejenom pražské domácnosti. Zda mezi jednotlivými zeměmi cestovaly finální výrobky, formy či náměty, není dosud uspokojivě vyřešeno. U kamenných soch z vysokého umění (zejména Madony, Piety, bolestného Krista) z období krásného slohu bylo analýzou použitého materiálu (opuky) doloženo, že tato umělecká díla vyrobená v Praze byla pro svoji vysokou kvalitu žádána v Evropě a hojně vyvážena.²⁸⁹ Světlo do případu drobných keramických sošek by snad vnesla chemická analýza keramické hmoty jednotlivých výrobků, která na svoji realizaci dosud čeká. Četné nálezy těchto artefaktů dokládají, že na počátku 15. století rostl vliv umění na široké vrstvy populace. Keramická plastika patrně sloužila nejen k domácí zbožnosti v době šíření kultu Panny Marie, ale zároveň dokumentuje dobu, kdy ve společnosti nabývá na významu moderní a žádaný fenomén krásného slohu. Nelze také opomenout myšlenku, že keramické figurky sloužily ke ztvárnění biblických her v domácnostech. Můžeme také uvažovat o spojitosti církevního zákazu v roce 1540, kdy pražská utrakvistická konzistoř zakázala veškeré hry v kostele, tudíž se tato tradice přesunula do domácího prostředí.²⁹⁰ Německá badatelka Verena Hoffmann označuje keramickou plastiku jako fiktivní hračky, protože byla využívána při vzdělávání dětí i dospělých při domácích divadelních představeních.²⁹¹

---

²⁸⁸ HERMANN 2004, 3.

²⁸⁹ Např. CHAPUIS 2006, 452–453; FAJT 2006, 551.

²⁹⁰ MUDRA 2011, 16.

²⁹¹ HOFFMANN 1996.

A díky výrobě, nenáročné jak na čas, tak na materiál, se keramická plastika stává dostupnou pro všechny sociální vrstvy pozdně středověkého a raně novověkého obyvatelstva. Archeologie svojí pramennou základnou, kterou významně rozšiřují i keramické sošky, poskytuje autentický vhled nejen do křesťanského světa středověké společnosti, ale i jejích duchovních projevů a náboženských představ v nejširším slova smyslu. Jak uvádí Gerald Volker Grimm, jde v případě drobné keramické plastiky o „kleine Meisterwerke – ugeliebte Kinder“ (drobná umělecká díla – neoblíbené děti), čímž naznačuje, že se jedná o plnohodnotná umělecká díla, která jsou v odborných kruzích opomíjena.²⁹² Avšak situace se v posledních letech zlepšuje a díky hojným publikacím jsou tyto zajímavé předměty tvořící součást kultury tehdejších obyvatel zpřístupňovány nejen archeologům, ale i historikům umění a etnografům.

---

²⁹² GRIMM 2011.

11. Katalog

Kat. 1.

Tab. 1:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: B23-002

Zachovaná část: Spodní část postavy.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 5 cm, š. 3 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Jemně plavená bílá keramická hmota (Pfeifenton).²⁹³

Popis: Spodní část postavy s bohatě řaseným rouchem kaskádovitě splývajícím k zemi. Pod šatem je naznačen kontrast figury. Soška stojí na členitém polygonálním podstavci imitujícím kamenné sokly.

Interpretace: Madona.

Datace: Novověk.

Poznámka: Dle analogií z Petruské čtvrti můžeme figurku určit jako Madonu s dítětem, i když se zachovala pouze spodní část této plastiky.

Kat. 2.

Tab. 1:3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: D45-002

Zachovaná část: Postava bez hlavy. Odlomeno v oblasti ramen.

Barva: Žlutohnědá.

Rozměry: v. 4,5 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Běžová keramická hmota s ostřivem.

Povrch je glazovaný.

Popis: Klečící (?) postava se sepjatýma rukama v modlitebním gestu. Šat je lemovaný náznakem kožešiny (?).

Interpretace: ?

Datace: 13./14. století.

Poznámka:

Kat. 3.

Tab. 1:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: D45-007

Zachovaná část: Postava bez hlavy. Odlomeno v oblasti ramen.

Barva: Zelenožlutá.

Rozměry: v. 4 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Bílá keramická hmota. Povrch je glazovaný.

Popis: Klečící (?) postava se sepjatýma rukama v modlitebním gestu. Paže jsou silně plasticky zvýrazněny. Na šatu jsou patrné záhyby.

---

²⁹³ HERMANN 2004.

Interpretace: Modlíci se mnich (?).

Datace: 2. polovina 13. století.

Poznámka: Přestože plastika neodpovídá časovému vymezení práce, je zde zařazena z důvodu kompaktnosti souboru z náměstí Republiky.

Kat. 4.

Tab. 2:1

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: E44-005

Zachovaná část: Postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v oblasti ramen a chodidel.

Barva: Žlutá

Rozměry: v. 4 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě s dobře začištěnými švy.

Materiál: Šedá keramická hmota. Povrch je glazovaný.

Popis: Trup postavy s rukama sepjatýma na bříše. V rukou svírá kalich či džbánec. Na šatu je mírně znázorněna drapérie.

Interpretace: Sv. Barbora.

Datace: 1. polovina 14. století.

Poznámka: Přestože plastika neodpovídá časovému vymezení práce, je zde zařazena z důvodu kompaktnosti souboru z náměstí Republiky.

Kat. 5.

Tab. 2:2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: G29-045

Zachovaná část: Postava bez hlavy. Odlomeno v oblasti ramen.

Barva: Oranžová.

Rozměry: v. 4,5 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem.

Popis / interpretace: Trup postavy bez hlavy. Na zádech je patrný dlouhý a silný cop z vlasů. Povrch je setřelý bez bližších detailů.

Interpretace: Světice, měšťanka (?).

Datace: 16. století

Poznámka:

Kat. 6.

Tab. 2:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: G30-015

Zachovaná část: Postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v oblasti ramen a chodidel.

Barva: Přední strana okrová, zadní strana bílá.

Rozměry: v. 8 cm, š. 4,5 cm.

Způsob výroby: Přední a zadní část plastiky byla vyrobena v jednodílných formách a následně se obě části slepily k sobě, přičemž došlo k jejich mírnému posunu. Povrch byl přetřený béžovou barvou, která je výrazně patrná na přední straně.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem.

Popis: Postava bez hlavy v bohatě řaseném rouchu. V levé ruce drží předmět (?), pravou

rukou si přidržuje plášť, který je vedený přes levé rameno. Pravá noha je pokrčená v naznačeném kontrastu. Hrud' je hladce klenutá – celoplátová zbroj (?).

Interpretace: Rytíř, světec (?).

Datace: Novověk.

Poznámka:

Kat. 7.

Tab. 3:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: H23-032

Zachovaná část: : Postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v oblasti krku a kolen.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 5,5 cm, š. 4 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě (zadní strana odlomena).

Materiál: Jemně plavená bílá keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Mariánská figura drží oběma rukama nahé dítě. Levou ruku má pod zády a pravou pod zadnicí dítěte. Ježíšek je v horizontální poloze, pravou rukou se pravděpodobně dotýkal tváře matky. Jeho hlava ani příslušné atributy se nezachovaly.

Interpretace: Madona s dítětem.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 8.

Tab. 3:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: H23-036

Zachovaná část: Spodní část postavy stojící na podstavci.

Barva: Přední strana okrová, zadní strana bílá.

Rozměry: v. 3,5 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě s pečlivě zahlazenými švy.

Materiál: Jemně plavená bílá keramická hmota (Pfeifenton). Povrch byl přetřený okrovou barvou, která je výrazně patrná zvláště na přední straně.

Popis: Spodní část postavy s bohatě řaseným rouchem. Soška stojí na členitém polygonálním podstavci imitujícím kamenné sokly.

Interpretace: Madona.

Datace: Novověk.

Poznámka: Dle analogií z Petrské čtvrti můžeme figurku určit jako Madonu s dítětem, i když se zachovala pouze spodní část této plastiky. Zajímavý je okrový nátěr povrchu, který se na figurkách z jemně plavené bílé hlíny (tzv. Pfeifenton) nevyskytuje. Tento materiál je díky důkladnému proplavení a šetrnému výpalu efektní již sám o sobě a nepotřebuje další barevné úpravy povrchu.

Kat. 9.

Tab. 4:1,2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: H27-011

Zachovaná část: Postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v oblasti ramen a kolen.

Barva: Zelenobílá.

Rozměry: v. 8,5 cm, š. 5,5 cm.

Způsob úpravy: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem. Povrch je na zadní straně tmavě zeleně glazovaný a na přední straně bílozeleně glazovaný.

Popis: Trup bez paží, hlavy a nohou. V oblasti hrudníku jsou plasticky znázorněna žebra. Bedra jsou zavinuta v roušce, v přední části překřížené. U pravé nohy je oválný předmět (patrně hlava další figury).

Interpretace: Skupina Ukřižování.

Datace: Novověk.

Poznámka: V případě této plastiky jde o tzv. redukovaný typ Ukřižování, který pochází z Byzance. Představuje jednoduché znázornění Krista na kříži s Pannou Marií a sv. Janem.²⁹⁴ Vzhledem k velikosti zachované části (8,5 cm) můžeme předpokládat, že celá figura Krista měla až 20 cm (!).

Kat. 10.

Tab. 4:3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

---

²⁹⁴ ROYT 2006, 139

Stratigrafická jednotka: H38-014

Zachovaná část: Spodní část postavy.

Barva: Okrová.

Rozměry: v. 4 cm, š. 3 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě se začištěnými švy.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem.

Popis: Spodní část postavy bez bližších detailů. Po stranách naznačeny splývající rukávy.

Interpretace: ?

Datace: Novověk.

Poznámka:

Kat. 11.

Tab. 4:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: H42-015

Zachovaná část: Trup.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 5,5 cm, š. 3 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem.

Popis: Spodní část postavy bez bližších detailů. V přední části je náznak drapérie. Povrch je značně setřelý.

Interpretace: ?

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 12.

Tab. 6:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: H44-001

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Přední strana bílá, zadní strana hnědožlutá.

Rozměry: v. 3 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem. Povrch je glazovaný.

Popis: Zadní část hlavičky, přední část je odlomená. Kolem obličeje jsou pozůstatky zvlněné roušky (kruseler?).

Interpretace: Panenka typu Kruseler (?).

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka: Zajímavý prvek představuje použití glazury, která se u panenek typu Kruseler běžně nevyskytuje.

Kat. 13.

Tab. 6:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: I38-017

Zachovaná část: Postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v oblasti krku a chodidel.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 7,5 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě. Švy jsou velmi pečlivě zahlazeny. Figurka byla po vyjmutí z formy následně upravena pro zvýraznění detailů. V záhybech

drapérie jsou patrný zbytky oranžové barvy.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota s ostřivem.

Popis: Vícepohledová mariánská figura bez hlavy a nohou. Madona drží na levém boku nahé dítě. Pravou rukou mu podává jablko. Ježíšek sedí na ruce ve zpřimované poloze a svojí levou rukou objímá matku ze zadu kolem krku. Pravou ruku natahuje po předmětu podávanému matkou. Šat madony tvoří výrazná kaskádovitě spadající drapérie. Plášť má namotaný na pravé ruce a druhý cíp přehozený přes levou ruku. Na průčelí sochy se plášť skládá do rytmických miskovitých záhybů. Pečlivě propracována je také zadní strana figurky. Je zde patrné nahé tělo Ježíška zezadu a splývající plášť madony.

Interpretace: Madona s dítětem.

Datace: 2. polovina 15. století.

Poznámka: Plastika představuje tradiční francouzský figurální typ s dítětem na levé ruce.

Kat. 14.

Tab. 5:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: I38-017

Zachovaná část: Sedící postava bez hlavy.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 5 cm, š. 4 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeinfenton).

Popis: Nahá sedící postava (chlapce?). Chlapec sedí na kamenném podstavci či stoličce. Sedátko podstavce je vzadu členité třemi rýhami. V levé

ruce drží na břichu knihu, pravou rukou se opírá o stoličku. Nohy jsou naboso volně spuštěné dolů, levé chodidlo je napřímeno směrem k divákovi.

Interpretace: Ježíšek.

Datace: 2. polovina 15. století.

Poznámka: V německé literatuře se pro tento typ figurek používá výraz „Jesusknaben“ či „Jesuskind“.

Kat. 15.

Tab. 5:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: I38-017

Zachovaná část: Postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v části krku a chodidel.

Barva: Oranžová.

Rozměry: v. 6 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě se začištěnými švy. Po vyjmutí z formy nebyla věnována pozornost detailům. Povrch je přetřený oranžovou barvou.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem.

Popis: Štíhlá vzpřímená postava chlapce. V rukou svírá nad výrazně klenutým břichem jablko. Na jablku sedí ptáček. Nohy jsou v rovné poloze s naznačenými koleny. Zvýrazněno je též pohlaví.

Interpretace: Ježíšek.

Datace: 2. polovina 15. století.

Poznámka:

Kat. 16.

Tab. 7:1

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: I38-026

Zachovaná část: Nohy (?).

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 4,5 cm, š. 1,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Jemně plavená keramická hmota (Pfeinfenton). Na lomu je hmota vypálená do šeda. Po vyjmutí z formy je povrch upraven seřiznutím.

Popis: Pravděpodobně se jedná o nohy bez chodidel. Zpracování je bez bližších detailů. Patrně jde o nohy v nohavicích, protože je mezi nohama znázorněna z přední i zadní strany rýha.

Interpretace: Nohy mužské postavy (?).

Datace: 2. polovina 15. století.

Poznámka:

Kat. 17.

Tab. 7:2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: K31-007

Zachovaná část: Hlava. Odlomeno v oblasti krku.

Barva: Červená.

Rozměry: v. 4 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Červená keramická hmota s ostřivem. Na povrchu jsou patrné stopy hnědé glazury. *Popis:* Mužská hlavička s detailně propracovaným obličejem včetně obočí, vrásek a nosních dírek. Hlava je mírně nakloněná na pravou stranu. Vlasy jsou ukryty pod čepcem, jehož horní část (špička?) je odlomená. Na čele je pod čepcem patrná ofina.

Interpretace: Muž, šašek, mnich (?).

Datace: 1. polovina 16. století.

Poznámka:

Kat. 18.

Tab. 7:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: K33-030

Zachovaná část: Postava bez hlavy.

Barva: Okrová.

Rozměry: v. 5 cm, š. 1,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Běžová jemně plavená keramická hmota.

Popis: Štíhlá postava ve volně splývajícím šatu. Pravou nohou je naznačený kontrapost. Ruce ve volných rukávech jsou překřížené na hrudi. Na zadní části je znázorněn plášť v pravidelných záhybech.

Interpretace: Světec (?).

Datace: 1. polovina 13. století.

Poznámka: Figurka neodpovídá časovému vymezení studie, ale je zde uvedena z důvodu kompaktnosti souboru z náměstí Republiky.

Kat. 19.

Tab. 8:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: L30-021

Zachovaná část: Hlava s částí krku.

Barva: Zelená.

Rozměry: v. 3,5 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem.

Povrch je glazovaný.

Popis: Hlava (muže?) s výraznými rysy v obličejí. Zdůrazněn je velký nos a odulá ústa. Obličej je lemovaný vlasy nebo rouškou. Na hlavě je čepec v zadní části odlomený.

Interpretace: Mnich (?).

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 20.

Tab. 8:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: M05-014

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Okrová.

Rozměry: v. 3 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Oranžovo šedá keramická hmota s ostřivem.

Popis: Hlava muže s pokrývkou hlavy – baretem. Obličej je hrubě modelovaný se špičatým nosem.

Interpretace: ?

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 21.

Tab. 9:1

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: M41-037

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Zelená.

Rozměry: v. 3 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem. Povrch je glazovaný.

Popis: Hlavička s výrazně vypoulenými očima, hrubým nosem, ústy a předsunutou bradou. Kolem obličejů jsou pozůstatky zvlněné roušky (kruseleru?).

Interpretace: Panenka typu Kruseler (?).

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka: Zajímavý prvek představuje použití glazury, která se u panenek typu Kruseler běžně nevyskytuje.

Kat. 22.

Tab. 9:2, 3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: N06-004

Zachovaná část: Postava bez hlavy. Odlomeno v oblasti hrudníku.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 5 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota s ostřivem.

Popis: Štíhlá stojící figura v šatu s naznačenou drapérií. Na pravé straně je šat stylizovaný do miskovitých záhybů. V části odlomení se figura rozšiřuje. Pravděpodobně se v místě rozšíření nacházel Ježíšek.

Interpretace: Madona s dítětem (?).

Datace: Novověk.

Poznámka:

Kat. 23.

Tab. 9:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: O20-020

Zachovaná část: Stojící postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v oblasti ramen a kolen.

Barva: Oranžová.

Rozměry: v. 4,5 cm, š. 1,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce. Povrch nezačištěn.

Materiál: Bílo oranžová keramická hmota s ostřivem.

Popis: Štíhlá stojící postava se založenýma rukama pod břichem. Modelace je provedena hrubě a nedbale. Neforemné ruce mají

naznačeny prsty a nad nimi jsou velké knoflíky šatu. Ve spodní části je vypícháním znázorněno zdobení suknice.

Interpretace: Ženská figura (?).

Datace: Novověk.

Poznámky:

Kat. 24.

Tab. 10:1

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: P18-023

Zachovaná část: Tělo bez hlavy a nohou.

Barva: Oranžová.

Rozměry: v. 5 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Figurka je natolik setřená, že nejde rozhodnout, zda je vyrobena ve formě či modelována volně v ruce.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem. Na lomu figurky je uprostřed hmota vypálena do šeda.

Popis: Trup postavy s rukama složenými v oblasti pasu. Šat a ostatní detaily nejsou pro špatný stav dochování patrné.

Interpretace: Ženská figura (?).

Datace: Novověk.

Poznámka:

Kat. 25.

Tab. 10:2, 3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: R28-026

Zachovaná část: Trup.

Barva: Jemně růžová.

Rozměry: 6,7 cm, š. 4 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Růžová keramická hmota s ostřivem.

Popis: Trup muže s naturalisticky ztvárněným hrudníkem s výrazně vystupujícími žebry. Na pravém boku pod žebrem je patrná krátká rýha. V oblasti ramen na přední části a na zádech jsou znázorněny prameny dlouhých vlasů. Ze zadní strany má plastika v oblasti pasu provrtaný drobný kruhový otvor. Stejně tak jsou dva otvory z boku v odlomených pažích.

Interpretace: Kristus (Ukřižování).

Datace: Novověk.

Poznámka: Kruhový otvor na zádech zřejmě sloužil k upevnění na kříž. Vzhledem k zachovaným proporcím trupu muselo jít původně o plastiku dosahující 15 cm. Také námět Ukřižování se vymyká běžné produkci keramické plastiky.

Kat. 26.

Tab. 11:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: S27-020

Zachovaná část: Postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v části ramen a chodidel.

Barva: Žlutohnědá.

Rozměry: v. 7,2 cm, š. 3 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem. Povrch je glazovaný

Popis: Stojící postava se zachovanou levou rukou. Na hrudi je šat opatřen třemi velkými knoflíky. Kolem pasu je řetězový opasek. Na zádech jsou znázorněny rýhy, zřejmě jde o dlouhé vlasy.

Interpretace: Postava ženy (světičky, šlechtičny, měšťanky?).

Datace: 15./16. století.

Poznámka:

Kat. 27.

Tab. 11:3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: T02-022

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Jemně růžová.

Rozměry: 3 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Růžová jemně plavená keramická hmota s ostřivem.

Popis: Ženská hlava s korunou. Obličej a další rysy jsou značně setřené. Na pravé straně je patrný rám.

Interpretace: Madona. Vzhledem k ohraničení na pravé straně figurky je možné, že jde o část reliéfu (?), nikoliv o keramickou plastiku.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 28.

Tab. 11:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: T03-013

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Zelená.

Rozměry: v. 3 cm, š. 4 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem. Na lomu je hmota vypálená do šeda. Povrch je glazovaný.

Popis: Hlavička se značně setřelým obličejem. Patrný je pouze nos. Obličej je orámován čepcem typu Kruseler ve čtyřech řadách vinutí.

Interpretace: Panenka typu Kruseler.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka: Zajímavý prvek představuje použití glazury, která se u panenek typu Kruseler běžně nevyskytuje.

Kat. 29.

Tab. 12:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: T28-063

Zachovaná část: Zlomek horní části keramické formy.

Barva: Růžovo oranžová.

Rozměry: v. 6 cm, š. 4 cm.

Způsob výroby: Do keramické hmoty byl vyřezaný a vytvarovaný reliéf a následně se forma vypálila v peci.

Materiál: Bílá keramická hmota.

Popis: Přední část dvoudílné keramické formy. Výsledná figurka představuje ženskou postavu s korunou na hlavě. Korunu nad čelem zdobí perlový ornament. Nevýrazný obličej rámuje bohatý účes. Na pravé straně hrudníku je patrná ruka (od Ježíška?) a na levé straně jablko. Uprostřed těla jsou rýhy znázorňující řasení roucha.

Interpretace: Keramická forma na výrobu plastiky Madony s dítětem. Madona je znázorněna jako královna nebes.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka: Nálezy forem na výrobu keramické plastiky patří k mimořádně vzácným objevům.

Kat. 30.

Tab. 12:2, 3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: T28-063

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Růžová.

Rozměry: v. 3 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě. Švy jsou nedbale začištěny. Přední strana je oproti zadní straně mírně posunuta.

Materiál: Bílá keramická hmota.

Popis: Hlava s korunou na hlavě. Obličej a další detaily jsou značně setřelé.

Interpretace: Madona, znázorněna jako královna nebes s korunou na hlavě.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka: Přestože se plastika nachází v totožné stratigrafické jednotce jako forma (kat. 29), navíc se stejným námětem, nepochází tato madona z výše zmíněné formy. Rozdíl je patrný jak v obličejí, tak u rámu koruny, kde chybí perlový ornament patrný ve formě. Tato plastika hlavy s korunou je však výjimečná tím, že jako jediná náleží k tělu madony nalezenému o několik metrů vedle (kat. 33, tab. 12:2). Tímto spojením získáváme informaci o kompletním vzhledu tzv. petrských madonek (tab. 12:3).

Kat. 31.

Tab. 13:1

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: T35-014

Zachovaná část: Hlava s krkem.

Barva: Bílá.

Rozměry: 4 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě a po vyjmutí z formy byly dotvořeny detaily.

Materiál: Bílá keramická hmota vypálená do tmavě šeda.

Popis: Zadní část hlavy. Obličej je odlomený. Na zadní straně je patrný zdobený lem čapky.

Interpretace: ?

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 32.

Tab. 13:2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: U22-020

Zachovaná část: Část trupu.

Barva: Bílo oranžová.

Rozměry: v. 3,5 cm, š. 3 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá keramická hmota.

Popis: Zadní část stojící postavy. Po stranách jsou patrné dlouhé cípy rukávů (?). Na zádech jsou pravidelnými rýhami znázorněny záhyby šatu.

Interpretace: ?

Datace: Pozdní středověk/raný novověk.

Poznámka:

Kat. 33.

Tab. 12:1, 3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: U30-059

Zachovaná část: Stojící postava na podstavci bez hlavy.

Barva: Okrová.

Rozměry: v. 9 cm, š. 3 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě. Detailům nebyla věnována pozornost.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem.

Popis: Vícepohledová mariánská figura bez hlavy. Madona stojí na

polygonálním, dvěma rýhami členěném podstavci, který je v zadní části zdeformovaný. Celá figura je zběžně začištěna a působí nedbalým dojmem. Madona na levém boku drží nahé dítě a pravou rukou mu podává jablko. Ježíšek sedí na ruce ve zpřímené poloze a svojí levou rukou objímá matku zezadu kolem krku. Pravou ruku natahuje po předmětu podávanému matkou. Přes obličej dítěte je druhotně natavený zbytek kovu (železa), který zakrývá Ježíškovu hlavu. Šat madony tvoří kaskádovitě spadající drapérie. Plášť má namotaný na pravé ruce a druhý cíp přehozený přes levou ruku. Na průčelí sochy se plášť skládá do rytmických miskovitých záhybů. Od kolen k chodidlům jsou anatomicky zobrazeny nohy. Propracována je také zadní strana figurky. Je zde patrné nahé tělo Ježíška zezadu a jeho hlavička s kudrnatými vlasy. Rýhami jsou na zadní straně znázorněny záhyby pláště.

Interpretace: Madona s dítětem na podstavci.

Datace: 2 polovina 15. století.

Poznámka: Díky pečlivě provedenému výzkumu lokality náměstí Republiky je možno tuto madonu jako jedinou z Nového Města pražského rekonstruovat v úplnosti. K tělu náleží hlavička s korunou (kat. 30) nalezená jen pár metrů od zbytku sošky. Plastika představuje tradiční francouzský figurální typ s dítětem na levé ruce.

Kat. 34.

Tab. 13:3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: V02-068

Zachovaná část: Spodní část postavy. Odlomeno v oblasti pasu.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 8,5 cm, š. 4,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota. Na lomu je hmota vypálená do šeda. Figurka je uvnitř dutá. V přední části jsou patrné zbytky svislých proužků namalovaných černou barvou.

Popis: Stojící ženská figurka se sepjatýma rukama v oblasti pasu. Sukně se dole zvonovitě rozšiřuje.

Interpretace: Ženská postava bez bližšího určení.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka: Vzhledem k zachovaným proporcím trupu se muselo jednat o nezvykle rozměrnou plastiku.

Kat. 35.

Tab. 13:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: V06-004

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Zelená.

Rozměry: v. 2,5 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem. Povrch je glazovaný.

Popis: Hlava se značně setřelým obličejem. Na hlavě je čapka olemovaná kožešinou či čelenka (?).

Interpretace: ?

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 36.

Tab. 16:2., 3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: V18-106

Zachovaná část: Část trupu bez hlavy, rukou a nohou. Odlomeno v oblasti ramen a kolen.

Barva: Bílá

Rozměry: v. 6,5 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeinfenton).

Popis: Trup postavy, na němž je pravidelně kruhový otvor (průměr 30 mm). Na ramenou je patrný ozdobný límec a od pasu dolů jsou pravidelné rýhy znázorňující záhyby suknice. V prohlubni jsou zbytky hnědavé zatvrdlé hmoty.

Interpretace: Panenka typu Kruseler (?). V kruhové prohlubni na hrudi jsou zbytky hmoty, patrně lepidla, kterým se přichytil peníz.

Datace: Novověk.

Poznámka: Tento typ keramické plastiky se používal jako dárek ke křtu dítěte. Z analogií z německého prostředí známe ženské figurky, které jsou detailně propracovány a jejichž ruce složené pod břichem rámují kruhový otvor na hrudi, v němž byla vložena mince. Zachované

exempláře mají téměř vždy hlavu rámovanou čepcem typu Kruseler.

Kat. 37.

Tab. 14:1, 2, 3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: V18-106/107

Zachovaná část: Sedadlo s torzy postav.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 8,5 cm, š. 5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Bílá jemně plavená hlína (Pfeifenton).

Popis: Torza dvou postav sedících na stoličce s opěradlem. Sedadlo je hladké bez jakékoliv výzdoby. Postava vlevo znázorňuje ženu bez hlavy, rukou a chodidel. Zachovala se pouze levá horní část paže po loket. Na kolenou zůstaly prsty od pravé ruky. Kolem ramen je zdobený límeček vypíchanými rýžkami. Na jeho přední části jsou prsty od ruky, která patřila buď sedícímu sousedovi či samotné ženě. Ženská figura má zezadu kolem krku vedenou ruku s prsty položenými na jejím levém rameni (pravděpodobně jde o levou ruku vedle sedící postavy). Z vedlejší figury se zachovaly pouze dolní končetiny bez chodidel. Nohy jsou

uprostřed odděleny výraznou rýhou (zřejmě jsou zde znázorněny mužské nohavice).

Interpretace: Král a královna na trůnu nebo Panna Marie s Kristem – Pieta (?).

Datace: Pozdní středověk/raný novověk.

Poznámka: Tato plastika je natolik zvláštní a vymyká se běžné produkci, že není možno získat analogie a tudíž ani přesně rozhodnout o zobrazovaném námětu.

Kat. 38.

Tab. 16:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: V19-025

Zachovaná část: Hlava s krkem.

Barva: Bílá

Rozměry: v. 4 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Hlava ženské figury s pravidelně oválným obličejem lemovaným ve třech řadách vinutým dobovým čepcem kruselerem. V obličejí je patrný špičatý nos, nevýrazná brada a oči.

Interpretace: Panenka typu Kruseler.

Datace: Novověk.

Poznámka:

Kat. 39.

Tab. 14:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: V20-069

Zachovaná část: Nohy s chodidly. Odlomeno v oblasti kolen.

Barva: Běžová.

Rozměry: v. 8 cm, š. 5 cm.

Způsob výroby: Vzhledem k tomu, že se zachovala pouze přední části plastiky, nelze přesně rozhodnout, zda byla původně zadní část odlomena či se jednalo o jednopohledovou sošku.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem. Uprostřed je hmota vypálená do světle šeda.

Popis: Nohy od kolen dolů stojící na bočníkovitém podstavci. Chodidla jsou znázorněna na boso s nedbale vyvedenými prsty.

Interpretace: ?

Datace: Novověk.

Poznámka: Vzhledem k zachované části o velikosti 8 cm, muselo jít původně o rozměrnou figuru dosahující až 20 cm.

Kat. 40.

Tab. 15:4

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: W20-068

Zachovaná část: Stojící postava bez hlavy.

Barva: Běžová.

Rozměry: 5,5 cm, š. 1,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě. Zadní strana je hladce seříznuta.

Materiál: Oranžová jemně plavená keramická hmota.

Popis: Stojící postava ve splývavém rouchu. Jednotlivé detaily jsou značně setřeny. Levou nohou je mírně naznačený kontrapost. Levá ruka je pokrčená a přitisknutá k tělu v oblasti pasu. V ruce je krátký válečkovitý předmět.

Interpretace: Světec, světice (?).

Datace: ?

Poznámka: Vzhledem k ploché zadní straně mohlo jít o součást reliéfu či nálep z jiného předmětu.

Kat. 41.

Tab. 15:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: Y29-012

Zachovaná část: Stojící postava bez hlavy. Odlomeno v oblasti krku.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 8 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě. Zadní strana je zahlazena pomocí prstů řemeslníka.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Stojící ženská figura bez hlavy ve zdobeném honosném šatě s propracovanými detaily. Ruce jsou sepnuté v oblasti pasu s naznačenými dlaněmi, které jsou překřížené. Pravá paže je v oblasti lokte přerušena druhotným zářezem. I přes tento nedostatek

působí figurka honosně. Od loktů jsou po stranách volně spuštěné dlouhé špičaté cípy rukávů dosahující zhruba do oblasti kolen. Přes ramena má žena horizontální zdobený límec a uprostřed těla kruhové knoflíky s propracovaným květinovým ornamentem. Poslední z knoflíků se odlišuje. Představuje kruhovou rozvitou růžici. Od pasu dolů je suknice zdobená pravidelnými rýhami. Směrem k zemi se šat sošky zvonovitě rozšiřuje, díky čemuž figurka samostatně stojí. Nohy nejsou pod šatem patrné. Na zadní hladké straně je pouze v oblasti ramen velmi nedbale znázorněno pokračování ozdobného límce z přední strany. V tomto případě však jde o jeho odbytou variantu, kdy je několika hrubými vpichy rydlem naznačeno zdobení.

Interpretace: Panenka typu Kruseler.

Datace: Pozdní středověk / raný novověk.

Poznámka:

Kat. 42.

Tab. 15:3

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 1/2003

Stratigrafická jednotka: ZA15-003

Zachovaná část: Postava bez nohou. Odlomeno v oblasti pasu.

Barva: Okrová.

Rozměry: v. 6 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě. Zadní strana je upravena ořezáním.

Materiál: Oranžová keramická hmota, uprostřed vypálená do šeda.

Popis: Ženská postava se sepjatýma rukama v modlitebním gestu na hrudi. Oválný obličej s detailně znázorněnými očima, nosem a ústy je rámovaný trojitě vinutým dobovým čepcem kruselerem. Pod krkem je kruhový knoflík či spona ve tvaru květiny. Od pasu dolů jsou patrné rýhy znázorňující sklady suknice. Celá plastika působí značně neproporčně. Hlava, kterou tvoří objemný čepcec, je vzhledem ke zbytku těla proporčně naddimenzovaná. Naopak oválný obličejík je značně miniaturní. Z profilu se figurka hlavou naklání mírně dopředu.

Interpretace: Panenka typu Kruseler.

Datace: Pozdní středověk / novověk.

Poznámka: Tuto figurku můžeme považovat za poměrně neobvykle zpracovanou, vymykající se klasické produkci panenek typu Kruseler (srov. kat. 38, 41).

Kat. 43.

Tab. 17:1

Lokalita / č. výzkumu: Náměstí Republiky 7/96

Stratigrafická jednotka: S15-006

Zachovaná část: Stojící postava bez hlavy a nohou. Odlomeno v oblasti krku a kolen.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 6 cm, š. 4 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě s pečlivě začištěnými švy.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Vicepohledová mariánská figura bez hlavy. Na levé ruce drží dítě (Ježíška) v plenkách ve vzpřímené poloze, které je natočeno směrem k divákovi. Hlavička dítěte se nezachovala. Chlapec svírá v rukou ptáčka přitisknutého na hrudi. Matka má pravou ruku ohnutou v lokti a dlaní přidržuje nohy Ježíška. Mezi tělem a rukou je pravidelný kruhový otvor o průměru 5 mm. Madona je oděna v dobovém renesančním šatu. Na ramenou jsou rukávy balónově nabírané, další nabírání je v oblasti loktů. Hrudník je sevřený v hladké šněrovačce, uprostřed sepnuté dvěma svislými pásky. Na sukni jsou znázorněny pravidelnými rýhami záhyby. Šat se směrem k zemi zvonovitě rozšiřuje. Přestože se nezachovala hlava madony, můžeme předpokládat, že měla dlouhé rozpuštěné vlasy, protože na zádech jsou náznaky splývajících vlasů k pasu a v přední části je přes pravé rameno spuštěný pramen vlasů.

Interpretace: Madona s dítětem.

Datace: Novověk.

Poznámka: Naprosto totožná plastika pochází z německého Würzburgu.²⁹⁵

V pravé ruce madony je v tomto

případě jasně patrné jablko, které podává dítěti. Proto i v případě madony z Prahy můžeme předpokládat, že madona původně v pravé ruce držela jablko. Tato keramická plastika z náměstí Republiky byla již publikována v roce 2002.²⁹⁶

Kat. 44.

Tab. 17:2

Lokalita / č. výzkumu: Petrská ulice / XVIII

Stratigrafická jednotka: 791

Zachovaná část: Postava bez hlavy. Odlomeno v oblasti krku.

Barva: Okrová.

Rozměry: v. 4,5 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Okrová keramická hmota s ostřivem. Na povrchu jsou patrné zbytky hnědé glazury.

Popis: Klečící (?) postava se sepjatýma rukama na hrudi. Ztvárnění figury je bez bližších detailů, pouze na ruku jsou hrubě znázorněny prsty. Ve spodní části se soška zvonovitě rozšiřuje, díky čemuž samostatně stojí.

Interpretace: Modlící se postava (mnich?).

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 45.

Tab. 17:3

Lokalita / č. výzkumu: Petrská ulice / XVIII

Stratigrafická jednotka: 1742

Zachovaná část: Trup. Odlomeno v oblasti krku a pasu.

Barva: Žluto hnědá.

Rozměry: v. 4 cm, š. 2,5 cm.

²⁹⁵ GERLACH 1998, Abb. 6:22.

²⁹⁶ DOHNAL/VAŘEKA 2002.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednoduché formě.

Materiál: Okrová keramická hmota s ostřivem. Povrch je glazovaný.

Popis: Stojící postava bez hlavy a nohou. V pravé ruce svírá na hrudi neidentifikovatelný předmět kruhového tvaru. Levou ruku má volně spuštěnou k pasu. Šat je zobrazen bez bližších detailů, pouze pod pravou rukou jsou nepatrné náznaky řasení suknice.

Interpretace: Světec, světice (?).

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 46.

Tab. 17:4

Lokalita / č. výzkumu: Petrská ulice / XVIII

Stratigrafická jednotka: 1799

Zachovaná část: Hlava a poprsí.

Barva: Světle hnědá.

Rozměry: v. 5,5 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednoduché formě.

Materiál: Okrová keramická hmota s ostřivem. Povrch byl původně glazovaný.

Popis: Figurka s výrazně protáhlou hlavou v dobovém čepci kruseleru. Obličej je značně setřelý bez detailů. Kolem obličeje je znázorněno hrubé jednořadové vinutí čepce. Ruce jsou sepjaty těsně pod krkem. Levá ruka

se schématicky naznačenými prsty je položena pod krkem a pravá ruka svírá levou v oblasti zápěstí.

Interpretace: Panenka typu Kruseler.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka: Tato plastika je pojata velmi nedbale a rustikálně oproti klasickým typům panenek typu Kruseler (srov. kat. 38, 41).

Kat. 47.

Tab. 18:1

Lokalita / č. výzkumu: Petrská ulice / XVIII

Stratigrafická jednotka: 4015

Zachovaná část: Trup s pasem.

Barva: Hnědá.

Rozměry: v. 4 cm, š. 4,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Okrová keramická hmota s ostřivem. Povrch je glazovaný.

Popis: Torzo trupu bez rukou a nohou. Přední část je odlomená. Na bocích je znázorněn kožený opasek s kruhovými kovovými aplikacemi a nepravidelné nedbale vyvedené rýhy představující záhyby šatu.

Interpretace: Postava šlechtice sedícího na koni (?).

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 48.

Tab. 18:2

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí 104, 25/94

Stratigrafická jednotka: 3010

Zachovaná část: Spodní část postavy na podstavci. Odlomeno v oblasti pasu.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 5 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Postava od pasu dolů stojící na podstavci. Veškeré detaily jsou setřené, patrný jsou pouze nenápadné náznaky řasení šatu v přední i zadní části figurky. Přední strana je částečně poškozena. Podstavec je čtyřhranný s dvojitým členěním v horní části krychle, boční a zadní strana podstavy je pouze nedbale zahlazena.

Interpretace: Madona s dítětem stojící na podstavci.

Datace: Novověk.

Poznámka: Dle analogií z Petrské čtvrti můžeme figurku určit jako Madonu s dítětem, i když se zachoval pouze neurčitelný zlomek této plastiky. Odlišný je pouze podstavec, který je čtyřhranný na rozdíl od ostatních plastik, kde je polygonální.

Kat. 49.

Tab. 18:3

Lokalita / č. výzkumu: Petrská-mlynářská 1216, 23/92

Stratigrafická jednotka: 17043

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Žlutá.

Rozměry: v. 2,5 cm, š. 1,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Bílá keramická hmota s ostřivem. Povrch je glazovaný.

Popis: Hlava muže v kapuci. Obličej je hrubě znázorněn s vykulenými očima a výrazně předsunutou bradou. Kolem celého obličeje se vine kapuce (kukla), která jde nepřerušene i přes bradu.

Interpretace: Muž v kapuci (mnich?).

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 50.

Tab. 19:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí 1076, P42/2004

Stratigrafická jednotka: 1P-021

Zachovaná část: Stojící postava bez hlavy a nohou.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 8 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Více pohledová mariánská figura bez hlavy. Madona původně stála na podstavci, ze kterého se zachoval pouze malý náznak na levém boku. Celá figura je kvalitně zpracována s výraznými detaily. Madona na levém boku drží nahé dítě a vztahuje k němu pravou ruku. Ježíšek sedí na ruce ve zpřímené poloze a pravou ruku natahuje po předmětu podávanému matkou. Hlava dítěte se nezachovala. Šat madony tvoří kaskádovitě spadající drapérie. Plášť má namotaný na pravé ruce a druhý cíp přehozený

přes levou ruku. Na průčelí sochy se látka skládá do rytmických miskovitých záhybů. Propracována je také zadní strana figurky. Je zde patrné nahé tělo Ježíška ze zadu. Rýhami jsou na zadní straně znázorněny záhyby pláště.

Interpretace: Madona s dítětem stojící na podstavci.

Datace: Pozdní středověk / raný novověk.

Poznámka:

Kat. 51.

Tab. 19:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí 1076, P42/2004

Stratigrafická jednotka: 3O-012

Zachovaná část: Spodní část postavy stojící na podstavci.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 4 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Postava od pasu dolů stojící na podstavci. Patrna je bohatá drapérie šatu. Po stranách visí cípy pláště a uprostřed jsou miskovité záhyby látky. Zadní strana je zahlazena pouze s nepatrnými rýhami znázorňujícími záhyby pláště. Podstavec je zdeformovaný a zahlazený do kruhového tvaru.

Interpretace: Madona s dítětem stojící na podstavci.

Datace: Novověk.

Poznámka: Dle analogií z Petrské čtvrti můžeme figurku určit jako Madonu s dítětem, i když se zachovala pouze spodní část této plastiky.

Kat. 52.

Tab. 18:4

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí 1076, P42/2004

Stratigrafická jednotka: 2R-039

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Oranžová.

Rozměry: v. 6,5 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě. Zadní část je vmáčknutá dovnitř.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem.

Popis: Hlava muže v čapce. Špičatá čepice ve tvaru jehlanu sedí na vrcholku hlavy. Po stranách je zdobena ornamentem. Ve tváři muže je patrný nos a výrazný plnovous. Na pravé straně se dochovalo ucho. Zadní strana je vmáčknutá dovnitř.

Interpretace: Hlava muže (žida?).

Datace: ?

Poznámka: Nelze přesně rozhodnout, zda jde o samostatnou keramickou plastiku či nálep na keramickou nádobu.

Kat. 53.

Tab. 20:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí 1076, P42/2004

Stratigrafická jednotka: 4S-001

Zachovaná část: Přední část keramické formy.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 3 cm, š. 1,5 cm.

Způsob výroby: Do keramické hmoty byl vyřezaný a vytvarovaný reliéf a následně se forma vypálila v peci.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Postava ženy v honosném renesančním šatu. Na krku má perlový náhrdelník (nebo renesanční límeč). Šaty jsou na hrudi zdobeny vyšíváním a suknice má naznačeny horizontálními proužky.

Interpretace: Měšťanka (?).

Datace: Novověk.

Poznámka: Nálezy forem na výrobu keramické plastiky patří k mimořádně vzácným objevům. Tato je navíc pozoruhodná svými miniaturními rozměry.

Kat. 54.

Tab. 21:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí 1076, P42/2004

Stratigrafická jednotka: 5S-016

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Okrová.

Rozměry: v. 1 cm, š. 1,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Okrová jemně plavená keramická hmota.

Popis: Hlava muže v dobovém renesančním baretu. Čapka je oválná, plochá a nasazená mírně na pravou

stranu. Obličej je vzhledem k miniaturním rozměrům kvalitně propracovaný. Patrné jsou oči s očními víčky i obočím, nos, ústa a brada. Zpod baretu splývají po stranách obličejě lokny z vlasů. Na zadní straně jsou pod baretem rýhami znázorněny delší vlasy. Hlava je nakloněná mírně doprava.

Interpretace: Hlava muže.

Datace: Novověk.

Poznámka: Plastika dosahuje neobvykle miniaturních rozměrů.

Kat. 55.

Tab. 20:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí 1076, P42/2004

Stratigrafická jednotka: 3T-082

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Žluto oranžová.

Rozměry: v. 6 cm, š. 6 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Zadní strana je vmáčknutá dovnitř.

Materiál: Okrová keramická hmota s ostřivem. Povrch je glazovaný.

Popis: Hlava ženské figury. Obličej je kolorovaný a zachycuje výrazné rysy – nos, ústa, bradu, oči. Ústa jsou červeně zvýrazněna, oči černě včetně obočí (což způsobuje tvrdý výraz), pleť má nachový odstín. Podél obličejě jsou rýhami znázorněny dlouhé rovné vlasy nabarvené žlutou barvou. Stejná barva je použita i na korunu usazenou na vrcholku hlavy.

Interpretace: Madona (?).

Datace: Novověk.

Poznámka: Tato keramická plastika je na rozdíl od běžné produkce výrazně kolorovaná.

Kat. 56.

Tab. 22:1

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí
1076, P42/2004

Stratigrafická jednotka: 3U-052

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Žluto hnědá.

Rozměry: v. 7 cm, š. 5,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v
jednoduché formě. Zadní strana je
vmáčknutá dovnitř.

Materiál: Oranžová jemně plavená
keramická hmota s ostřivem. Povrch
je glazovaný i na zadní straně.

Popis: Hlava muže (dítěte). Plastika
je různobarevně glazovaná. Oválný
obličej s odulými tvářemi má bílo
žlutou barvu. Ústa jsou červená a oči
žluto hnědě orámované s černými
panenkami. Nad vypouklým čelem
se vinou tmavě hnědé krátké kudrny.
Po stranách se zachovaly obě uši.

Interpretace: ?

Datace: Novověk.

Poznámka: Vzhledem k vmáčknutí
zadní strany a oboustrannému použití
glazury, je možno uvažovat, že jde v
tomto případě o součást keramické
nádoby.

Kat. 57.

Tab. 21:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Na Poříčí
1076, P42/2004

Stratigrafická jednotka: 5U-060

Zachovaná část: Nohy s podstavcem.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 3 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota
(Pfeifenton). Uprostřed je hmota vypálená do
šeda.

Popis: Spodní část sošky stojící na čtvercovém
podstavci, který je členěný třemi vývalky. Na
podstavec splývá řasené roucho.

Interpretace: Madona s dítětem na podstavci.

Datace: Novověk.

Poznámka: Dle analogií z Petrské čtvrti můžeme
figurku určit jako Madonu s dítětem, i když se
zachoval pouze neurčitelný zlomek této plastiky.
Odlišný je pouze podstavec, který je čtyřhranný
na rozdíl od ostatních plastik, kde je polygonální.

Kat. 58.

Tab. 22:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Palackého 716, P64/2003

Stratigrafická jednotka: 1014

Zachovaná část: Spodní část postavy na
podstavci. Odlomeno v oblasti pasu.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 5 cm, š. 3 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.
Švy jsou pečlivě začištěny.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota
(Pfeifenton).

Popis: Postava od pasu dolů stojící na podstavci.
Patrna je bohatá drapérie šatu. Po stranách visí
cípy pláště a uprostřed jsou miskovité záhyby
látky. Na zadní straně jsou rýhami znázorněny
záhyby pláště. Splývající drapérie volně spadá na

podstavec, kde je na přední i zadní straně plasticky zvlněná. Na levé noze je nepatrný kontrast. Špička levého střevíce vyčnívá zpod šatu. Podstavec je čtvercový se zaoblenými rohy a členěný třemi vývalky.

Interpretace: Madona s dítětem stojící na podstavci.

Datace: Novověk.

Poznámka: Dle analogií z Petřské čtvrti můžeme figurku určit jako Madonu s dítětem, i když se zachovala pouze spodní část plastiky.

Kat. 59.

Tab. 22:2

Lokalita / č. výzkumu: Malá Štěpánská 17, 33/94

Stratigrafická jednotka: V/13

Zachovaná část: Spodní část postavy na podstavci. Odlomeno v oblasti pasu.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 5 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Ve dvoudílné formě.

Zadní strana je odlomena.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeifenton).

Popis: Štíhlá spodní část postavy stojící na perlovcovém reliéfu. Rýhami je znázorněna lehká splývající drapérie. Levá noha je nakročena v kontrastu a je výrazně

patrná pod „jemnou“ látkou. Špička levého střevíce vyčnívá zpod šatu.

Interpretace: Madona (?).

Datace: Novověk.

Poznámka:

Kat. 60.

Tab. 23:1

Lokalita / č. výzkumu: Dům u Sixtů, Celetná ulice, 2/94

Stratigrafická jednotka: 42066

Zachovaná část: Postava bez hlavy. Odlomeno v oblasti krku.

Barva: Světle zelená.

Rozměry: v. 3,5 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce. Povrch je glazovaný.

Materiál: Okrová keramická hmota s ostřivem.

Popis: Klečící figura se sepnatými rukama pod krkem. Plastika je bez bližších detailů. Spodní část se zvonovitě rozšiřuje, díky čemuž soška samostatně stojí.

Interpretace: Modlí se figura (mnich?).

Datace: Vrcholný středověk.

Poznámka:

Kat. 61.

Tab. 23:2

Lokalita / č. výzkumu: Klimentská, 12/96

Stratigrafická jednotka: 32023

Zachovaná část: Horní část těla s hlavou.

Barva: Oranžová.

Rozměry: v. 5 cm, š. 1,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce. Na povrchu jsou patrné zbytky zelené glazury.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem.

Popis: Protáhlé torzo postavy s hlavou bez jakýchkoliv bližších detailů. Patrný jsou pouze v obličejí velké kruhové oči, zvýrazněné zelenou glazurou.

Interpretace: Plastika je natolik setřená, že nelze jasně rozhodnout, zda se jedná o člověka či zvíře.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka:

Kat. 62.

Tab. 23:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Petrské náměstí, 17/2007

Stratigrafická jednotka: 22034

Zachovaná část: Část trupu bez hlavy, rukou a nohou. Odlomeno v oblasti ramen a pasu.

Barva: Bílá.

Rozměry: v. 6 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednoduché formě.

Materiál: Bílá jemně plavená keramická hmota (Pfeinfenton).

Popis: Trup postavy, uprostřed něhož se nachází dvojité plasticky vyvedená koncentrická kružnice (průměr 30 mm) ohraničující prostor s plochým dnem. Pod tímto kruhem jsou pravidelné rýhy znázorňující záhyby šatu. V kruhové prohlubni jsou zbytky hnědavé zatvrdlé hmoty.

Interpretace: Panenka typu Kruseler (?). V kruhovém otvoru na hrudi jsou zbytky hmoty, patrně lepidla, kterým se přichytil peníz.

Datace: Pozdní středověk/raný novověk.

Poznámka: Tento typ keramické plastiky se používal jako dárek ke křtu dítěte. Z analogií z německého prostředí známe ženské figurky, které jsou detailně propracovány a jejich ruce složené pod břichem rámují kruhový otvor na hrudi, v němž byla vložena křestní mince. Zachované exempláře mají téměř vždy na hlavě dobový čepec kruseler.

Kat. 63.

Tab. 24:1

Lokalita / č. výzkumu: Truhlářská 27, 69/2007

Stratigrafická jednotka: O39

Zachovaná část: Část trupu bez hlavy, rukou a nohou. Odlomeno v oblasti ramen a kolen.

Barva: Oranžová.

Rozměry: v. 5 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem.

Popis: Hrubě opracovaná přední část těla. Na ramenou jsou vymodelovány zbytky rukávů. Hrud' je promáčklá miskovitou prohlubní. Pas odděluje plasticky vystupující opasek s pravidelnou řadou nedbale vypíchaných otvorů. Od pasu dolů jsou nepravidelné mělké rýhy znázorňující záhyby šatu.

Interpretace: Lidská postava (žena?).

Datace: Pozdní středověk/raný novověk.

Poznámka: Prohlubeň na hrudi evokuje domněnku, že se jedná o variaci na panenku typu

Kruseler, opatřenou na hrudi
otvorem na křestní peníz.

Kat. 64.

Tab. 24:2

Lokalita / č. výzkumu: Truhlářská 27,
23/93

Stratigrafická jednotka: 2021

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Zelená.

Rozměry: v. 5 cm, š. 2,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve
dvoudílné formě. Koruna je
domodelována volně v ruce.

Materiál: Bílá jemně plavená
keramická hmota. Povrch je
glazovaný.

Popis: Hlava ženské figury opatřena
vysokou korunou. Detailně
vykresleny mandlové oči (včetně
víček), nos, ústa a plasticky
znázorněny tváře působí mimořádně
líbezným dojmem. Zpod koruny
spadá kolem obličeje pod krk jemná
rouška. Na zadní straně splývají
dlouhé rozpuštěné vlasy s měkce
naznačenými vlnami. Korunu tvoří
široký pás kolem hlavy s
vystouplými laloky, které vycházejí z
temene hlavy a překrývají přední a
boční část pásu. Na lalocích jsou
jasně patrné otisky prstů řemeslníka,
který výstupky vytahoval stisky mezi
prsty.

Interpretace: Madona s korunou.

Datace: Pozdní středověk/raný novověk.

Poznámka:

Kat. 65.

Tab. 24:3

Lokalita / č. výzkumu: Truhlářská 27, 23/93

Stratigrafická jednotka: 2021

Zachovaná část: Hlava.

Barva: Světle oranžová.

Rozměry: v. 5 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno ve dvoudílné formě.

Materiál: Oranžová jemně plavená keramické
hmota.

Popis: Hlava ženské figury s korunou. Detailně
vykresleny mandlové oči (včetně víček), nos (i s
nosními dírkami), ústa a plasticky znázorněny tváře
působí mimořádně líbezným dojmem. Zpod
koruny spadají kolem obličeje vlasy či plátěná
rouška. Korunu tvoří pás kolem hlavy s
prohlubní uprostřed. Horní část koruny je
vyřezávaná a imituje zlaté královské koruny.

Interpretace: Madona s korunou.

Datace: Pozdní středověk/raný novověk.

Poznámka: Plastika připomíná kamenné sochy
na architektuře (např. katedrála v
Naumburgu).²⁹⁷

Kat. 66.

Tab. 24:4

Lokalita / č. výzkumu: Truhlářská 16, 76/2006

Stratigrafická jednotka: 12Q013

Zachovaná část: Hlava. Odloženo v oblasti
krku.

---

²⁹⁷ ULMANN 1987.

Barva: Zelená.

Rozměry: v. 2 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednoduché formě. Povrch je zeleně glazovaný.

Materiál: Jemně plavená bílá keramická hmota.

Popis: Drobná hlavička ovinutá kolem obličejové rouškou. Ve tváři je patrný široký nos, úzká ústa a zavřené oči. Vlasy nejsou zobrazeny. Zadní strana je promáčklá dovnitř.

Interpretace: Ženská hlava (?).

Datace: Pozdní středověk/raný novověk.

Poznámka: Zajímavostí jsou zavřené oči.

Kat. 67.

Tab. 26:1

Lokalita / č. výzkumu: Truhlářská 16, 76/2006

Stratigrafická jednotka: 13X032

Zachovaná část: Hlava. Odlomeno v oblasti krku.

Barva: Bílo oranžová.

Rozměry: v. 7 cm, 4,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednoduché formě. Povrch je potažený jemnou vrstvou částečně setřelého bílého nátěru.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem.

Popis: Rozměrný obličej se značně setřelými rysy. Patrný je pouze

výrazný nos. Hlava je dutá. Zadní strana je odlomena.

Interpretace: Hlava neidentifikovatelné postavy. Ze setřelých rysů nelze rozhodnout, zda se jedná o muže či ženu.

Datace: Novověk.

Poznámka:

Kat. 68.

Tab. 25:3, 4

Lokalita / č. výzkumu: Truhlářská 16, 76/2006

Stratigrafická jednotka: 14ZA017

Zachovaná část: Tělo bez hlavy. Odlomeno v oblasti krku.

Barva: Oranžovo bílá.

Rozměry: v. 7,5 cm, š. 3,5 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno volně v ruce.

Materiál: Oranžová keramická hmota s ostřivem. Na povrchu jsou patrné zbytky bílého barviva.

Popis: Stojící postava bez hlavy v dlouhém šatu. Pod krkem jsou patrné dvě kruhové spony zdobící šaty. Podél těla volně splývá rozevřený plášť s ozdobně vyšívanými lemy po okrajích. Zpod pláště vyčnívají ruce, které v oblasti břicha svírají kouli (?). Šaty (pod pláštěm) jsou po celé ploše zdobené kosočtverci, z nichž je každý ozdoben výšivkou ve tvaru kříže. V dolní části se suknice mírně zvonovitě rozšiřuje (z důvodu stability figurky). Spodní okraje šatu jsou odlomeny. Na zadní straně figurky se po celé délce táhnou dva zvláštní dlouhé plastické pásy, které jsou příčně přesekávány.

Interpretace: Ženská postava – světice, madona (?).

Datace: Pozdní středověk/raný novověk.

Poznámka: Přestože je soška „oděna“ v luxusním šatu vrcholné gotiky, její zpracování je značně odbyté.

Kat. 69.

Tab. 25:1, 2

Lokalita / č. výzkumu: Truhlářská 16, 76/2006

Stratigrafická jednotka: 12U033

Zachovaná část: Hlava. Odlomeno v oblasti krku.

Barva: Okrová.

Rozměry: v. 2,5 cm, š. 2 cm.

Způsob výroby: Vyrobeno v jednodílné formě.

Materiál: Jemně plavená keramická hmota.

Popis: Drobná hlavička je opatřena vysokou korunou se třemi výběžky.

Po stranách obličeje splývají rovné vlasy nebo rouška. Ve tváři jsou znázorněny mandlové oči, jemný nos a drobná ústa. Zadní strana hlavičky je hladce zahlazena.

Interpretace: Madona znázorněná s korunou na hlavě jako Královna nebes.

Datace: Pozdní středověk.

Poznámka: Madona kopíruje líbezné Panny Marie z vysokého umění z období krásného slohu.

Časovému vymezení pojmů pozdní středověk až raný novověk v této studii odpovídá rozmezí let 1420–1600. Keramická plastika je datována na základě keramiky nalezené v totožné stratigrafické jednotce (vrstvě). Dataci provedl doc. Pavel Vařeka a Mgr. Vojtěch Kašpar.

12. Seznam použitých pramenů a literatury

- ADAMSKA 2013 — Dagmara ADAMSKA: Ceramiczne figurki z terenu średniowiecznego Głogowa. In GOLÍNSKI/ROSIK (eds.): Z badań nad historią Śląska i europy w wiekach średnich. Skripta Historica medievalia, sv. 3. Wrocław, 144–162
- ANGENENDT 1997 — Arnold ANGENENDT: Geschichte der Religiosität im Mittelalter. Darmstadt 1997
- BARTLOVÁ 2001 — Milena BARTLOVÁ: O společenské funkci a praktickém užití středověkých obrazů a soch. Opuscula historiae atrium, Studia minora Fakultatis philosophicae universitatis Brunensis F 45, 47–51
- BASTL 1998 — Ondřej BASTL: Novoměstské kláštery v 18. století. Documenta Pragensia 17, 205–214
- BLAHNÍK 1929 — Vojtěch Kristián BLAHNÍK: Světové dějiny divadla. Praha 1929
- BLÁHA 1970 — Josef BLÁHA: Zjišťovací výzkum na hradě Šternberku a některé problémy keramiky vrcholného středověku na jihozápadní Moravě. Referáty z I. pracovní porady mladých archeologů oblastních a městských muzeí se zvláštním zřetelem k problematice historické archeologie na Moravě konané 11.–12. března 1970, příloha Vlastivědného věstníku moravského 22/3, 5–36
- BLÁHA 1996 — Josef BLÁHA: Církevní a laická společnost v Olomouci v některých projevech středověké hmotné kultury. Archaeologia historica 21/96, 169–181
- BLEKTA 1937 — Josef BLEKTA: Středověké figurky jezdců, Ročenka Národopisného průmyslového muzea města Prostějova a Hané 14, 97–98
- BORKOWSKI 1998 — Tomasz BORKOWSKI: Materialne przejawy codziennej religijności w średniowiecznych miastach ślaskich. Drobną gliniana plastika dewocyjna. Archaeologica Historica Polona 7, 47–69

- BORKOWSKI 2004 — Tomasz BORKOWSKI: Produkcja figurek ceramicznych w późnośredniowiecznym Wrocławiu. *Wratislavia Antiqua* 6, 207–245
- BORSKÝ/ČERNOUŠKOVÁ/KONEČNÝ 1998 — Pavel BORSKÝ / Dagmar ČERNOUŠKOVÁ / Lubomír KONEČNÝ: Kostel sv. Leonarda v Mušově. *Průzkumy památek* II/1998, 21–46
- BRYCH 2004 — Vladimír BRYCH: Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Praha 2004
- BUBEN 2004 — Milan BUBEN: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích II., 2. sv. Praha 2004
- CYMBALAK/HLADÍKOVÁ TRACHTOVÁ 2016 — Tomasz CYMBALAK / Nela HLADÍKOVÁ TRACHTOVÁ: Soubor drobné figurální plastiky s náboženskou tematikou z Novoměstské lokality Palác Národní v Praze. *Staletá Praha, ročník XXXII/2016/č. 2*, 28–52
- DENKMALPFLEGE 1985: Denkmalpflege in Baden-Württemberg, *Nachrichtenblatt des Landesdenkmalamtes*, 14/4. Stuttgart 1985
- DENKSTEIN 1987 — Vladimír DENKSTEIN: K vývoji symbolů a k interpretaci děl středověkého umění. *Rozpravy Československé akademie věd, řada společenských věd* 97/2. Praha 1987
- DOHNAL/VAŘEKA 2002 — Martin DOHNAL / Pavel VAŘEKA: Novověké artefakty z bývalého kapucínského kláštera v areálu někdejších kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998-1999). *Archaeologica Pragensia* 16, 251–295
- DRAGOUN 1987 — Zdeněk DRAGOUN: Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění. *Staletá Praha* 17, 39–70
- DURDÍK/DROBNÁ 1956 — Jan DURDÍK / Zoroslava DROBNÁ: Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské a husitské. Praha 1956

- ELIŠKA 2007 — Jan ELIŠKA: Archeologický výzkum Pražského předměstí v Českých Budějovicích. Rukopis nepublikované bakalářské práce obhájené na Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou. FF UK Praha 2007
- FAJT 2006 — Jiří FAJT (ed.): Karel IV. Císař z boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437. Praha 2006
- FEJTOVÁ 2004 — Olga FEJTOVÁ: Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské – úspěch, nebo fiasko? In: FEJTOVÁ/LEDVINKA/PEŠEK/VLNAS: Barokní Praha – Barokní Čechie, 1620–1740, 457–471
- FINKOVÁ 2004 — Kateřina FINKOVÁ: Zednický mistr a stavební podnikatel Jan Decapauli v pobělohorské Praze. In: JOHN/KOVÁŘ (ed.): Opracování kamene, 79–83
- FLEK/KUBÁLEK/OMELKA/PODLISKA 2009a — František FLEK / Pavel KUBÁLEK / Martin OMELKA / Jaroslav PODLISKA: Zahrada posledního odpočinku. In: JUŘINA: Náměstí Republiky – výzkum století, 107–109
- FLEK/KUBÁLEK/OMELKA/PODLISKA 2009b — František FLEK / Pavel KUBÁLEK / Martin OMELKA / Jaroslav PODLISKA: Excavation of the Early Modern period cemetery on the grounds of the former Capuchin monastery at St. Joseph's in Prague's New Town – Výzkum novověkého hřbitova v areálu bývalého kláštera kapucínů u sv. Josefa v Praze – Novém Městě. In: ŽEGKLITZ (ed.): Studies in Post-Medieval, Archaeology 3, Post-medieval ceramics, Production, assortment, usage, 407–452
- FOJTÍK 2010 — Pavel FOJTÍK: Drobná středověká terakotová plastika ze zaniklé středověké osady Stará Ves, k. ú. Kralice na Hané, okr. Prostějov. In: UNGERMAN/PŘICHYŠTALOVÁ (ed.): Zaměřeno na středověk (Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám), 434–441
- FROLÍK/SMETÁNKA 1997 — Jan FROLÍK / Zdeněk SMETÁNKA: Archeologie na Pražském hradě. Praha 1997

- GABRIEL/KRACÍKOVÁ 2010 — František GABRIEL / Lucie KRACÍKOVÁ: K funkci drobné keramické plastiky. *Archaeologia historica* 35/10, 225–232
- GAIMSTER 2007 — David GAIMSTER: Of „idols and devils“: Devotional pipeclay figurines from southern Britain in their European context. In: JÄGGI/STAECKER (Hrsg.): *Archeologie der Reformation. Studien zu den Auswirkungen des Konfessionswechsels auf die materielle Kultur*, 259–283
- GERLACH 1998 — Stefan GERLACH: Mittelalterliche und frühneuzeitliche Tonfiguren aus Unterfranken. *Meinfränkische Studien*, Band 63, 192–210
- GOŠ/KAREL 2007 — Vladimír GOŠ / Jiří KAREL: Hry a zábava ve středověkém Rýmařově. *Pravěk NŘ* 15, 2005, 451–459
- GRIMM 2010 — Gerald Volker GRIMM: Tonfiguren der Spätgotik und Renaissance im Töpfereimuseum Raeren. Im Andenken an Otto Eugen Mayer. *Raerener Museumskurier* 28, 63–75
- GRIMM 2011 — Gerald Volker GRIMM (Hrsg.): *Kleine Meisterwerke des Bilddrucks. Ungeliebte Kinder der Kunstgeschichte. Handbuch und Katalog der Pfeifentonfiguren, Model und Reliefdrucke*. Suermondt-Ludwig-Museum, Aachen. Büchenbach 2011
- GRÖBER 1928 — Karl GRÖBER: *Kinderspielzeug aus alter Zeit. Eine Geschichte des Spielzeugs*. Berlin 1928
- GRÖNKE/WEINLICH 1998 — Eveline GRÖNKE / Edgar WEINLICH: *Mode aus Modeln. Kruseler Ptipphen und andere Tonfiguren des 14. bis 16. Jahrhunderts aus dem Germanischen Nationalmuseum und andere Sammlungen*. Nürnberg 1998
- GRÖNKE/WEINLICH 1999 — Eveline GRÖNKE / Edgar WEINLICH: Nürnberg, ein Produktionszentrum spätmittelalterlicher Tonfiguren?. In: FRIEDEL/FRIESER (Hrsg.): *Nürnberg – archeologie und Kulturgeschichte*. Büchenbach, 217–229
- GUREVIČ 1996 — Aron GUREVIČ: *Nebe, peklo, svět. Cesty k lidové kultuře středověku*. Jinočany 1996

HALAMA 2013 — Ota HALAMA: Osudy kaple Božího Těla po roce 1437. Staletá Praha, ročník XXIX/2013/č. 2, 39–49

HALL 1991 — James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991

HAVRDA/JUŘINA/KAŠPAR/KOVÁČIK/PODLISKA/OMELKA/VALKONY/ŽEGKLITZ 2004–2005 — Jan HAVRDA / Petr JUŘINA / Vojtěch KAŠPAR / Peter KOVÁČIK / Jaroslav PODLIŠKA / Martin OMELKA / Jiří VALKONY / Jaromír ŽEGKLITZ: Badania archeologiczne na terenie dawnych koszar Jerzego z Podiebrad na placu Republiki nr. 1078/II w Pradze – Nowym Mieście. (Wstępne informacje o pierwszym sezonie badań w roku 2003). Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne 9/2004–2005, 281–291

HAVRDA/KOVÁŘ/OMELKA/PODLISKA 2006 — Jan Havrda / Miroslav KOVÁŘ / Martin OMELKA / Jaroslav PODLIŠKA: Náměstí Republiky čp. 1078/II a 1079/II – areál bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad. In: DRAGON (ed.): Archeologický výzkum v Praze v letech 2003–2004. Pražský sborník historický 34, 368–374

HAZLBAUER 1998 — Zdeněk HAZLBAUER: Krása středověkých kamen. Praha 1998

HERCÍK 1951 — Emanuel HERCÍK: Československé lidové hračky. Praha

HERMANN 2004 — Michaela HERMANN: Neues von den Augsburger „Bilderbäckern“. Knasterkopf, Band 17/2004, 3–20

HOFFMANN 1996 — Verena HOFFMANN: Allerlay kurzweil Mittelalterliche und frühneuzeitliche Spielzeugfunde aus Sachsen. Arbeits und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Bd. 38, 127–200

HOMOLKA 1984 — Jaromír HOMOLKA: Románské sochařství. In: CHADRABA (ed.): Dějiny českého výtvarného umění od počátků do konce středověku, 92–102

HRDINA 2013a — Jan HRDINA: Indulgence ad ymagines aneb „odpustkové obrazy a sochy“ v předhusitských Čechách. K funkci obrazu před husitstvím. In:

HORNÍČKOVÁ / ŠRONĚK (edd.): In puncto religionis. Konfesní dimenze předbělohorské kultury české a Moravy, 87–103

HRDINA 2013b — Jan HRDINA: Kaple Božího Těla na Novém Městě pražském v době předhusitské – dvě drobné sondy. Staletá Praha, ročník XXIX/2013/č. 2, 21–38

HRDINA 2007 — Jan HRDINA: Papežské odpustkové listiny pro země středovýchodní Evropy za pontifikátu Bonifáce IX. (1389 - 1404). Pokus o kvantitativní srovnání. In: NODL (ed.): Zbožnost středověku, 35–59

HRDINA/BRUMME/KÜHNE 2016 — Jan HRDINA / Carina BRUMME / Hartmut KÜHNE: More Pragense? Die Prager Pilgerzeichen, die Jubiläumsnachrichten 1393–1397 und die Pilgerzeichen mit Wappen am Ausgang des Mittelalters. In: HUMMEL/SCHIMPF/BEIER (Hrsg.): Beiträge zur Frühgeschichte und zum Mittelalter Ostthüringens 7. Von Kirchen und Bürger. Gedenkschrift für Günter Hummel. Langenweissbach 2016, 93–122

HRDLIČKA/RICHTER/SMETÁNKA 1966 — Ladislav HRDLIČKA / Miroslav RICHTER / Zdeněk SMETÁNKA: Výzkum v Sezimově Ústí v roce 1965. Archeologické rozhledy 18, 663–680

HUML 1981 — Václav HUML: K hliněné plastice z výzkumu na Václavském náměstí. Praehistorica 8 – Varia archaeologica 2, 325–327

CHAPUIS 2006 — Julien CHAPUIS: Pieta z Baden u Vídně. In: FAJT (ed.): Karel IV. Císař z boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437. Praha 2006

CHVOJKA 2000 — Ondřej CHVOJKA: Středověká keramická hlavička z Frymburku. Výběr (časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech) 37, 131–134

JIRÁSKO 1991 — Luděk JIRÁSKO: Církevní řády a kongregace. Praha 1991

JUNGMANN 1836 — Josef JUNGMANN: Slovník česko-německý Josefa Jungmanna. Díl II, K-O. Praha 1836

- JUŘINA 1998 — Petr JUŘINA: Praha 1 – Nové Město, náměstí Republiky čp. 1078/II. In: DRAGOUN (ed.): Archeologický výzkum v Praze v letech 1995–1996, Pražský sborník historický 30, 251–291
- JUŘINA 2000 — Petr JUŘINA: Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu v areálu bývalé fary na náměstí 14. října čp. 642 v Praze 5 – na Smíchově. Nепublikovaný rukopis, archiv Archaia č. j. 958/03
- JUŘINA 2006 — Petr JUŘINA: Objev kamenného románského paláce na Novém Městě pražském. In: DOLEŽAL (ed.): Forum urbes medii aevi 3, 170–177
- JUŘINA 2007 — Petr JUŘINA: Předběžná zpráva o výsledcích plošného archeologického výzkumu v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v letech 2003–2006. Archaeologica Pragensia 17/2005, 211–232, 242–248
- JUŘINA 2009 — Petr JUŘINA (ed.): Náměstí republiky. Výzkum století. Praha 2009
- JUŘINA/VALKONY/VYŠOHLÍD 2006 — Petr JUŘINA / Jiří VALKONY / Martin VYŠOHLÍD: Praha 1 – Nové Město, náměstí Republiky čp. 1078/II a 1079/II – areál bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad. In: DRAGOUN (ed.): Archeologický výzkum v Praze v letech 2003 – 2004, Pražský sborník historický 34, 359–362
- JUŘINA/KAŠÁK/VALKONY/VYŠOHLÍD 2008 — Petr JUŘINA / Karel KAŠÁK / Jiří VALKONY / Martin VYŠOHLÍD: Východní partie opevnění Starého Města pražského a její vliv na proměny sídelní struktury. In: DOLEŽAL (ed.): Forum urbes medii aevi 5, 256–261
- JUŘINA/JUŘINOVÁ/SAMOJSKÁ 2009 — Petr JUŘINA / Šárka JUŘINOVÁ / Kateřina SAMOJSKÁ: Přicházejí kapucíni. In: JUŘINA (ed.): Náměstí Republiky – výzkum století, 98–106
- JUŘINA/KOVÁČIK/KOVÁŘ 2009 — Petr JUŘINA / Peter KOVÁČIK / Miroslav KOVÁŘ: Jízdárna ukryvala sklepení měšťanských domů. In: JUŘINA (ed.): Náměstí Republiky – výzkum století, 86–88

- JUŘINA/VYŠOHLÍD 2009 — Petr JUŘINA / Martin VYŠOHLÍD: The Capuchin Monastery on náměstí Republiky (republic Square) in Prague – Kapucínský klášter na náměstí Republiky v Praze. In: ŽEGKLITZ (ed.): Studies in Post-Medieval, Archaeology 3, Post-medieval ceramics, Production, assortment, usage, 365–390
- JUŘINA/ZAVŘEL 2011 — Petr JUŘINA / Jan ZAVŘEL: Vápenka před branou svatého Benedikta. In: DOLEŽAL (ed.): Forum urbes medii aevi 6, 176–183
- JUŘINA/SCHOLZ 2013 — Petr JUŘINA / Stefan SCHOLZ: Fundbericht über die Flächengrabungen im Areal der "Hundsheimerhof" in Hainburg an der Donau, Archaia 2013, 1-45. Nálezová zpráva, Archiv Bundesdenkmalamt, Krems an der Donau
- JUŘINOVÁ 2011 — Šárka JUŘINOVÁ: Kapucínský klášter v Praze na Novém Městě. Rukopis nepublikované bakalářské práce obhájené na Ústavu dějin křesťanského umění. KTF UK Praha 2011
- KAŠÁK/VALKONY/MILITKÝ 2009 — Karel KAŠÁK / Jiří VALKONY / Jiří MILITKÝ: Dům mincmistra nebo zloděj střížků? In: JUŘINA (ed.): Náměstí Republiky – výzkum století, 37–39
- KAŠPAR/ŽEGKLITZ 2009 — Vojtěch KAŠPAR / Jaromír ŽEGKLITZ: Hrnčíři z Truhlářské ulice. In: JUŘINA (ed.): Náměstí Republiky – výzkum století, 79–83
- KAŠPAR/ŽEGKLITZ/SVOBODA/POLEDNE 2006 — Vojtěch KAŠPAR / Jaromír ŽEGKLITZ / Karel SVOBODA / Jan POLEDNE: Praha 1 – Nové Město, náměstí Republiky čp. 1078/II a 1079/II – areál bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad. In: DRAGOUN (ed.): Archeologický výzkum v Praze v letech 2003–2004, Pražský sborník historický, 363–366
- KIBIC 1969 — Karel KIBIC: Náměstí Republiky v Praze, Staletá Praha 4, 172–186
- KLÁPŠTĚ 2002 — Jan KLÁPŠTĚ (ed.): Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226). Mediaevalia archaeologica 4. Praha – Most 2002

- KLÁPŠTĚ/VELÍMSKÝ 1975 — Jan KLÁPŠTĚ / Tomáš VELÍMSKÝ: Příspěvek ke studiu počátků města Mostu. *Archeologické rozhledy* 27, 651–672
- KOWALCZYK 2014 — Ewelina J. KOWALCZYK: Late medieval clay figurines – toys, devotional items or decorations? A few remarks on relations between functions and iconography of objects, 1st International Symposium on Pottery and Glass OSTRAKON - "Pottery and Glass in Ancient and Medieval European Culture", Wrocław, 17.–19. 9. 2014
- KREINER 2007 — Ludwig KREINER (Hrsg.): Wallfahrtskirche St. Corona in Altenkirchen, Markt Frontenhausen. Archäologische und archivalische Spurensuche. Katalog zur Ausstellung s'Croafrauerl im Niederbayerischen Archäologiemuseum Landau a. d. Isar vom 17. 8.–7. 10. 2007. *Archäologie im Landkreis Dingolfing-Landau* 3. Landau a. d. Isar 2007
- KUTHAN/ROYT 2011 — Jiří KUTHAN / Jan ROYT: Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů. Praha 2011
- KÜHNE 2000 — Hartmun KÜHNE: *Ostensio reliquiarum. Untersuchungen über Entstehung, Ausbreitung, Gestalt und Funktion der Heiltumsweisungen im römisch-deutschen Regnum.* Berlin-New York 2000
- KYBALOVÁ 1996 — Ludmila KYBALOVÁ: *Dějiny odívání. Renesance.* Praha 1996
- KYBALOVÁ 2001 — Ludmila KYBALOVÁ: *Dějiny odívání. Středověk.* Praha 2001
- LAŠTOVKA/LEDVINKA 1997 — Marek LAŠTOVKA / Václav LEDVINKA: Pražský uličník. *Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství (1. díl).* Praha 1997
- LIŠKA 1943 — Antonín LIŠKA: Hrnčířské a kamnářské památky v muzeu hlavního města Prahy. *Zprávy České keramické společnosti* 20, 1–23
- LIŠKA 1948 — Antonín LIŠKA: Středověká hliněná plastika ve sbírkách musea hlavního města Prahy. *Památky archeologické* 43, 69–72

- LÍBAL/HONEISER 2000 — Dobroslav LÍBAL / Luděk HONEISER: Pevnost Praha. Praha 2000
- LORENC 1973 — Vilém LORENC: Nové Město pražské. Praha 1973
- MEIER 2006 — Frank MEIER: Mit Kind und Kegel. Kindheit und Familie im Wandel der Geschichte. Stuttgart 2006
- MĚCHUROVÁ 1987 — Zdeňka MĚCHUROVÁ: Shrnutí výsledků výzkumů v Konůvkách (okr. Vyškov). Časopis Moravského muzea 72, 113–120
- MĚCHUROVÁ 1988a — Zdeňka MĚCHUROVÁ: Drobná středověká plastika ve sbírkách Moravského muzea v Brně. Časopis Moravského muzea 73, 71–78
- MĚCHUROVÁ 1988b — Zdeňka MĚCHUROVÁ: Drobná středověká plastika ze zaniklé středověké osady Konůvky (okr. Vyškov). Vlastivědný věstník moravský 40, 76–79
- MĚCHUROVÁ 1994 — Zdeňka MĚCHUROVÁ: Nálezy drobné středověké plastiky na území českého Slezska. Archeologické rozhledy 46, 618–626
- MĚCHUROVÁ 2009 — Zdeňka MĚCHUROVÁ: Drobná středověká plastika konička na Moravě. Úvahy a postřehy. Archaeologia historica 34, 173–187
- MĚCHUROVÁ 2010 — Zdeňka MĚCHUROVÁ: Středověký svět dětí a her v archeologických pramenech. Archaeologia historica 35, 95–107
- MĚCHUROVÁ 2012 — Zdeňka MĚCHUROVÁ: Pri strážnickém bráně, stojí koně vrané... Středověký keramický koníček na Slovácku a ve Slezku. In: DOLEŽAL/WIHODA (ed.): Mezi raným a vrcholným středověkem. Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám přátelé, kolegové, žáci, 333–350. Brno 2012
- MĚCHUROVÁ 2016 — Zdeňka MĚCHUROVÁ: Chvála středověké každodennosti. Pohled do archeologických sbírek objektivem Silvie Doležalové. Brno 2016

- MĚCHUROVÁ/NETOPILOVÁ 2013 — Zdeňka MĚCHUROVÁ / Alžběta NETOPILOVÁ:
Umění z hlíny. Středověké kamnové kachle a keramická plastika v rukou restaurátorů.
Brno 2013
- MIKULEC 2013 — Jiří MIKULEC: Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích.
Příbram 2013
- MILITKÝ 1996 — Jiří MILITKÝ: Zpráva o záchranných archeologických výzkumech
provedených na lokalitě České Budějovice, Mariánské náměstí (novostavba České
pojišťovny). Archiv Jihočeského muzea v Českých Budějovicích
- MUDRA 2008 — Aleš MUDRA: Poznámky ke kopírování mariánských soch ve středověku a
raném novověku. In: Vojtěch NOVOTNÝ (ed.): Všechno je milost. Sborník k počtě
80. narozenin Ludvíka Armbrustera. Praha 2008, 513–523
- MUDRA 2011 — Aleš MUDRA: Výtvarná díla v liturgii velkých svátků. Katalog výstavy
Velikonoční liturgie ve výtvarném umění. Helena ZÁPALKOVÁ (ed.), Olomouc 2011
- MUDRA 2012 — Aleš MUDRA: Ecce panis angelorum. Výtvarné umění pozdního
středověku v kontextu eucharistické devoce v Kutné Hoře. České Budějovice – Praha
2012
- MUDRA 2013 — Aleš MUDRA: Průzkum sochařství ve fondech hradů a zámků –
středověké sochy a jejich nápodoby. Průzkumy památek XX 1/2013, 256–266
- MÜLLER/ŽÁČEK 2006 — Karel MÜLLER / Rudolf ŽÁČEK: Opava. Praha 2006
- NAGEL-SCHLICKSBIER 2000 — Brigitta NAGEL-SCHLICKSBIER: Eine Frauenstatuette
aus Konstanz – ein Beitrag zur Tracht der Renaissance. In: Fundberichte aus Baden-
Württemberg. Bd. 24. Stuttgart, 673–685
- NEKUDA 1998 — Vladimír NEKUDA: Drobné plastiky ze zaniklé vsi Mstěnice. Studia
Archaeologica Slovaca Mediavalia I, Bratislava 1998, 111–117

- NEKUDA/UNGER 1981 — Vladimír NEKUDA / Josef UNGER: Hrádky a tvrže na Moravě. Brno 1981
- NEUGEBAUER 1986 — Alfred NEUGEBAUER: Pfaffenstein und Neurathen. Ausgrabungen an vorgeschichtlicher Höhensiedlung und mittelalterlicher Felsenburg in der Sächsischen Schweiz. Pirna – 1987: Felsenburg Neurathen. Dresden
- NEU-KOCK 1993 — Roswitha NEU-KOCK: Eine „Bilderbäcker“ – Werkstatt des Spätmittelalters an der Goldgasse in Köln. Zeitschrift für Archeologie des Mittelalters 21, 3–70
- NEU-KOCK 1988 — Roswitha NEU-KOCK: Heilige und Gaukler. Kölner Museums-Bulletin, Berichte und Forschungen aus den Museen der Stadt Köln. Sonderheft 1. Köln 1988
- NODL 2006 — Martin NODL: Dvě tváře dětství. Malí dospělí a děti-hříšníci ve středověku. Dějiny a současnost 28, č. 1, 30–36
- NOVÁČEK 2000 — Karel NOVÁČEK: Středověký dům v Plzni. Archeologický výzkum parcely v Sedláčkově ul. 1 (čp. 187). Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie 15, 5–66
- OMELKA/ŘEBOUNOVÁ 2011 — Martin OMELKA / Otakara ŘEBOUNOVÁ: Poznámky ke zbožnosti a pohřebnímu ritu malostranského barokního měšťanstva ve světle archeologických pramenů. Pražský sborník historický 39, 268–298
- ORNA 2006 — Jiří ORNA: Drobná středověká figurální keramická plastika z Plzně. Časopis společnosti přátel starožitností 3–4, 206–208
- OLŠOVSKÝ 2012 — Jaromír OLŠOVSKÝ: Domácí oltářík z Javorníku (zamyšlení nad otázkou jeho typu a funkce). Časopis Slezského zemského muzea, serie B, 61/2012, 253–262
- OTTOVÁ 2008 — Michaela OTTOVÁ: Madona plzeňská. Poznámky ke vzniku zázračné sochy a k opakování jejího typu v první polovině 15. století. In: Vojtěch NOVOTNÝ

(ed.): Všechno je milost. Sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera. Praha 2008, 530–547

PARSHALL/SCHOCH 2005 — Peter PARSHALL / Rainer SCHOCH u. a.: Die Anfänge der europäischen Druckgraphik. Holzschnitte des 15. Jahrhunderts und ihrer Gebrauch. Katalogbuch, National Gallery of Art Washington, Germanisches Nationalmuseum Nürnberg 2005

PAVLÍK 2010 — Čeněk PAVLÍK: Keramická plastika Panny Marie s Ježíškem z hradu Rožnova. Časopis přátel starožitností 118/2010, 109–113

PAVLÍK/VITANOVKÝ 2004 — Čeněk PAVLÍK / Michal VITANOVKÝ: Encyklopedie kachlů v Čechách na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004

PEŠINA 1977 — Jaroslav PEŠINA: Studie k ikonografii a typologii obrazu Madony s dítětem v českém deskovém malířství kolem 14. století. Umění 25, 130–160

PIJOAN 1970 — Jose PIJOAN: Dějiny umění/5. Praha 1970

PODLISKA 2009 — Jaroslav PODLISKA: Sklo v proměnách století. In: JURINA (ed.): Náměstí Republiky – výzkum století, 162–196

PODLISKA 2013 — Jaroslav PODLISKA: Příspěvek archeologie k poznání podoby kaple Božího Těla na Karlově náměstí v Praze. Staletá Praha, ročník XXIX/2013/č. 2, 2–20

POLLE 1979 — Bela POLLE: Bratislava – západné suburbium. Bratislava 1979

PROSTŘEDNÍK 2003 — Jan PROSTŘEDNÍK: Záchranný výzkum v domě č. p. 14 v Turnově na Mariánském náměstí. Zpravodaj muzea v Hradci Králové, 255–269

PŘIBYL 1926 — Bedřich PŘIBYL: Úvod do studia náboženské medaile. Numismatický časopis Československý 2/1926, 55–84

- RAZÍM/ZAHRADNÍK 2006 — Vladimír RAZÍM / Pavel ZAHRADNÍK: Hradební věže v Bartolomějské ulici na Starém Městě pražském. *Průzkumy památek* 13, 2006, 35–71
- RICHTER 1979 — Miroslav RICHTER: Středověká keramika ze Sezimova Ústí. Katalog výstavy v Alšově jihočeské galerii. Hluboká nad Vltavou 1979, 229–236
- RICHTER/KRAJÍC 2001 — Miroslav RICHTER / Rudolf KRAJÍC: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 2. Levobřežní předměstí – archeologický výzkum 1962–1988. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor 2001
- ROYT 2006 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006
- RYTÍŘ 2010 — Ladislav RYTÍŘ: Drobná keramická plastika ve sbírkách Milevského muzea. *Archeologické výzkumy v Jižních Čechách* 23, 291–296
- SAMOJSKÁ 2007 — Kateřina SAMOJSKÁ: Předběžná zpráva o výsledcích místopisného studia domů v areálu bývalých kasáren na náměstí Republiky. K otázce parcelace Nového Města pražského. In: DOLEŽAL (ed.): *Forum urbes medii aevi IV.*, 78–81
- SAMOJSKÁ/JUŘINA 2013 — Kateřina SAMOJSKÁ / Petr JUŘINA: Středověký špitál na místě bývalých kasáren na náměstí Republiky na Novém Městě pražském ve světle historických pramenů. In: DOLEŽAL (ed.): *Forum urbes medii aevi VII*, 154–161
- SEDLÁČKOVÁ 2003 — Hedvika SEDLÁČKOVÁ: „Goldscheisser“ z Nymburka. *Archaeologia historica* 28/3, 547–552
- SCHULTHEISS 1965 — Werner SCHULTHEISS: Zu der Geschichte des Nürnberger Spielzeugs. *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 53, 424
- SCHÜTTE 1979 — Sven SCHÜTTE: Spielzeug aus Göttinger Bodenfunden. *Göttinger Jahrbuch* 27, 55–62
- SKUTIL 1947 — Josef SKUTIL: Z nejdávnější předdějinné minulosti hraček. *Moravský příspěvek k jejich poznání. Pedologické rozhledy* 3, 197–224

- SLIVKA 1991 — Michal SLIVKA: Mittelalterliche figurale Keramik in der Slowakei. Slovenská archeológia 39, 331–362
- SLIVKA 2002 — Michal SLIVKA: Cirkevné dejiny v archeologických prameňoch. Pamiatky a múzeá 3/2002, 8–12
- SMETÁNKA 1961 — Zdeněk SMETÁNKA: K problematice drobné hrnčířské plastiky. Sborník ČSSA při ČSAV sv. 1, 106–110
- SOUKUPOVÁ 2015 — Helena SOUKUPOVÁ: O felix lancea. K interpretaci pražského poutního odznaku a některých prvků Karlova dvorského umění. In: CHLÍBEC/OPAČÍČ (eds.): Setkávání. Studie o středověkém umění věnované Kláře Benešové, 379–404
- STEJSKAL/ŠOUREK 1957 — Karel STEJSKAL / Karel ŠOUREK: Volkskunst in Bildern. Photographien von Alexander Paul, Artia, Prag 1956. Umění V, 188
- SVÁTEK/NEJEDLÝ/MARIN/SOUKUP 2009 — Jaroslav SVÁTEK / Martin NEJEDLÝ / Olivier MARIN / Pavel SOUKUP: Guillebert de Lannoy. Cesta a poselstva. Praha 2009
- SVOBODA 2008 — Karel SVOBODA: Nálezová zpráva o provedení předstihového archeologického výzkumu na dvoře objektu čp. 1518, ulice Truhlářská 27 v katastrálním území Nové Město – Praha 1. Nепublikovaný rukopis, archiv Archaia
- SZAFRAŃSKI 1947 — Włodzimierz SZAFRAŃSKI: Laleczka z saskiej porcelany. Z otchłani wieków 16, 95–101
- ŠEBESTA 1979 — Pavel ŠEBESTA: Výzkum středověké studny v Chebu. Archaeologia historica 4, 267–271
- ŠOUREK 1942 — Karel ŠOUREK: Lidové umění v Čechách a na Moravě. Praha 1942

- ŠRONĚK 2007 — Michal ŠRONĚK: Karel IV., Jan Rokycana a šlojíř nejistý. In: NODL (ed.): Zbožnost středověku, 79–111
- TARZIO 2010 — Antonio TARZIO: Svatí na každý den IV. karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2010
- TOMEK 1866 — Václav Vladivoj TOMĚK: Základy starého místopisu pražského, oddíl I., Staré město Pražské. Praha 1866
- TOMEK 1869 — Václav Vladivoj TOMĚK: Seznam řemeslníků v Čechách a zvláště v Praze ok. r. 1400. In: Sitzungsberichte der Königlichen Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag 1, 69–79
- ULMANN 1987 — Ernst ULMANN: Svět gotické katedrály. Praha 1987
- UNGER 1984 — Josef UNGER: Středověké votivní předměty z Mušova. Mikulov 1984
- UNGER 2008 — Josef UNGER: Archeologie církevních památek na Moravě a ve Slezsku. Opava 2008
- URBANOVÁ/VACHŮT/MĚCHUROVÁ 2011 — Petra URBANOVÁ / Petr VACHŮT / Zdeňka MĚCHUROVÁ: Analýza podobnosti drobné středověké plastiky pomocí trojrozměrných modelů. Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity, 219–232
- VAŘILOVÁ 2001 — Zuzana VAŘILOVÁ: Surovinové zdroje a provenience románských terakotových dlaždic. Archeologické rozhledy 53, 515–563
- VELÍMSKÝ 1992 — Tomáš VELÍMSKÝ: Drobná keramická plastika ze zaniklého středověkého města v Děčíně. Sborník společnosti přátel starožitností 3, 97–104
- VLČEK 2004 — Pavel VLČEK: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004

- VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997 — Pavel VLČEK / Petr SOMMER / Dušan FOLTÝN:
Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997
- VYŠOHLÍD 2009 — Martin VYŠOHLÍD: Zvony pro svatého Benedikta? In: JUŘINA (ed.):
Náměstí Republiky – výzkum století. Praha 2009, 39–41
- VYŠOHLÍD 2010 — Martin VYŠOHLÍD: Příspěvek k problematice archeologie veřejných
prostranství na příkladu náměstí Republiky v Praze. Rukopis nepublikované
diplomové práce obhájené na Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou. FF UK Praha
2010
- WINTER 1894 — Zikmund WINTER: Dějiny kroje v zemích českých. Praha 1894
- WINTER 1906 — Zikmund WINTER: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a v 15.
století. Praha 1906
- WIEŚNIEWSKI 1994 — Zdzisław WIEŚNIEWSKI: Inwentarz zabytków ruchomych
pozyskanych podczas eksploracji zasypiska wewnętrznej fosy miejskiej w obrębie
wschodniej cześci pl. Dominikanskiego. Silesia Antiqua, 331–354
- ŽEGKLITZ 2006 — Jaromír ŽEGKLITZ: Renesanční portrétní kachle z hrnčířské dílny
Adama Špačka v Truhlářské ulici v Praze. Archeologické rozhledy 58, 78–116
- ŽEGKLITZ 2012 — Jaromír ŽEGKLITZ: Grafické a další předlohy motivů na kachlích
z českého prostředí. Renesanční kachle jako prostředek šíření idejí a kultury doby
reformace. Archeologické rozhledy 64, 265–319
- ŽEGKLITZ/ZAVŘEL 2004 — Jaromír ŽEGKLITZ / Jan ZAVŘEL: Nové nálezy výrobků s
portrétem Jana Husa. Příspěvek k poznání výroby českých renesančních kachlů.
Archeologické rozhledy, 591–618

13. Seznam vyobrazení

1. **Panenky typu Kruseler.** Foto P. Juřina

2. a. **Madona z Bonnu** (kolem 1395). Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 451, kat. 147
b. **Madona z Würzburgu** (konec 40. let 14. století). Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 106, kat. 19.1
c. **Madona z Poissy** (kolem 1300–310). Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 106, kat. 19.2
d. **Keramická figurka madony z Wormsu.** Reprodukce z: GRIMM 2011, 149, Farbtafel 5.1
e. **Keramická figurka madony z Wormsu.** Reprodukce z: GRIMM 2011, 150, Farbtafel 6.7
f. **Keramická figurka madony z náměstí Republiky v Praze.** Foto Š. Juřinová

3. a. **Busta české královny Elišky Přemyslovny.** Reprodukce z: KUTHAN/ROYT 2011, 245, tab. III, č. 17
b. **Sára.** Kresba z Velislavovi bible. Reprodukce z: KYBALOVÁ 2001, 189
c. **Relikviářová busta z Kolína nad Rýnem** (kolem 1350). Reprodukce z: KYBALOVÁ 2001, 187
d. **Pošetilá panna ze Švábského Gmündu** (kolem poloviny 14. století). Reprodukce z: GRÖNKE/WEINLICH 1998, 22, Abb. 3

4. **Renesanční medailon z náměstí 14. října v Praze** s vyobrazením A – Ukřižování, R – Mojžíš s bronzovým hadem. Kresba O. Pátek

5. a. **Pohřebiště kapucínů** ze zaniklého kláštera na náměstí Republiky v Praze (celkový pohled). Foto P. Juřina
b. **Pohřebiště kapucínů** ze zaniklého kláštera na náměstí Republiky v Praze (detail hrobu). Foto P. Juřina

6. **Medailon z kapucínského pohřebiště z náměstí Republiky v Praze.** Identifikace postav: a – sv. František Borgiáš, b – Filipa od Nejsvětější trojice, c – sv. Kajetán z Theine, d – sv. Ludvík Bertrám, e – sv. Růžena z Limy. Reprodukce z: FLEK/KUBÁLEK/OMELKA/PODLISKA 2009b, 418, obr. 14

7. **Medailon z kapucínského pohřebiště** z náměstí Republiky v Praze s motivem sv. Benedikta. Reprodukce z: FLEK/KUBÁLEK/OMELKA/PODLISKA 2009b, 419, obr. 15
8. **Bronzová soška světce** z náměstí Republiky v Praze. Foto P. Juřina
9. a. **Panenka typu Kruseler** z Hainburgu. Foto P. Juřina
b. Typologie vinutí čepců kruseler (form 3). Reprodukce z: HOFFMAN 1996, 145, Abb. 6
10. a. **Vyznačení plochy archeologického výzkumu** v bývalých kasárnách Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze. Zkoumaná plocha náměstí Republiky (zeleně), zkoumaná plocha vlastních kasáren (modře). Graficky zpracoval J. Růžička, archiv Archaia o.p.s
b. **Letecký pohled na archeologický výzkum** na náměstí republiky v Praze. Foto J. Šilpoch, archiv Archaia o.p.s
11. a. **Půdorys románského paláce** z náměstí Republiky v Praze s vyznačením dochovaných úseků kvádríkového zdiva. Reprodukce z: JUŘINA (ed.) 2009, 45
b. **Náznaková rekonstrukce původní podoby interiéru** románského paláce z náměstí Republiky v Praze. Reprodukce z: JUŘINA (ed.) 2009, 45
c. **Rekonstrukce možné podoby románského paláce** z náměstí republiky v Praze. Reprodukce z: JUŘINA (ed.) 2009, 45
12. a. **Renesanční kachel se scénou Adama a Evy u stromu poznání** z náměstí Republiky v Praze. Reprodukce z: JUŘINA (ed.) 2009, 83
b. **Renesanční kachel s portrétem Jana Husa** z náměstí Republiky v Praze. Reprodukce z: JUŘINA (ed.) 2009, 83
13. a. **Dřevěný křížek** nalezený v klášterní jímce na náměstí Republiky v Praze. Reprodukce z: JUŘINA/VYŠOHLÍD 2009, 384, obr. 28
b. **Pozůstatky knihy** nalezené v klášterní jímce na náměstí Republiky v Praze. Reprodukce z: JUŘINA/VYŠOHLÍD 2009, 384, obr. 38
c. **Miska kapucínů** s motivem kříže a předmětů Kristova utrpení. Foto Š. Juřinová
d. **Sada luxusní stolní keramiky** s motivem kapucínského kříže a letopočtem 1744 nalezená v klášterní jímce na náměstí Republiky v Praze. Reprodukce z: JUŘINA/VYŠOHLÍD 2009, 365, obr. 1

14. **Petrské madonky.** Keramické figurky pocházející z Nového Města pražského. Foto Š. Juřinová
15. a. **Madona Toruňská** (1390–1400). Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 450, kat. 147.1
b. **Petrské madony** (kolem 1400). Foto Š. Juřinová
16. a. **Madona Petrská** (kolem 1400). Foto Š. Juřinová
b. **Madona z Wormsu.** Reprodukce z: GRIMM 2011, 91, Abb. 50b
c. **Madony z Žitavy.** Reprodukce z: HOFFMANN 1996, 163, Abb. 18
d. **Madona z Mnichova Hradiště.** Reprodukce z: HUML 1981, 328, Tab. XXXVI:7
e. **Madony z Vratislavi.** Reprodukce z: WIEŚNIEWSKI 1994, 341, Rys. 6a, b
17. a. **Renesanční Madona z náměstí Republiky v Praze.** Foto Š. Juřinová
b. **renesanční Madona z Würzburgu.** Reprodukce z: GERLACH 1998, 197Abb. 6:22
18. a. **Forma na výrobu miniaturních plastik** z náměstí Republiky v Praze. Foto Š. Juřinová
b. **Forma na výrobu madon** z náměstí Republiky v Praze. Foto Š. Juřinová
c. **Forma na výrobu keramické plastiky** ze Sebnitzu. Reprodukce z: HOFFMANN 1996, 192, Abb. 73
d. **Forma na výrobu keramické plastiky** z Augsburgu. Reprodukce z: HERMANN 2004, 15, Abb. 13
19. a. **Keramické figurky Ježíšků** z náměstí Republiky v Praze. Foto Š. Juřinová
b. **Keramické figurky Ježíšků** z Augsburgu. Reprodukce z: HERMANN 2004, 9, Abb. 6
c. **Keramické figurky Ježíšků** z Vratislavi. Reprodukce z: BORKOWSKI 2004, 2019, Rys. 3
d. **Keramická figurka Ježíška** ze Saska. Reprodukce z: GRIMM 2010, 1
e. **Keramická figurka Ježíška** ze Saska. Reprodukce z: GRIMM 2010, 5
f. **Keramické figurky Ježíšků** z Olomouce. Reprodukce z: BLÁHA 1996, 174, obr. 5
20. **Grafický list se zobrazením Ježíška.** Reprodukce z: PARSHALL/SCHOCH 2005, 199, Abb. 53
21. a. **Torzo Ukřižovaného** z náměstí Republiky v Praze. Foto Š. Juřinová
b. **Ukřižovaný** z Kostnice. Reprodukce z: GRIMM 2011, 35, Abb. 10:F2

- c. **Torzo Ukřižovaného** z Vratislavy. Reprodukce z: BORKOWSKI 2004, 233, Rys. 11:3
22. **Rekonstrukce Ukřižovaného** z Náměstí republiky v Praze. Kresba H. Šimlová
23. **Ukřižovaný z kalvárie Mojžišovy studně kartouzy z Champmol** (1399). Claus Sluter.
Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 543, VII.4
24. **Kalvárie z kaple Dumlosů** (kolem 1440). Mistr Týnské kalvárie. Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 323, kat. 118
25. a. **Figurka sv. Barbory** z Vratislavy. Reprodukce z: BORKOWSKI 2004, 228, Rys. 7
b. **Figurka sv. Barbory** z Mostu. Reprodukce z: KLÁPŠTĚ (ed.) 2002, 280, tab. 74
c. **Figurka sv. Barbory** z Utrechtu. Reprodukce z: GRIMM 2011, 72, Abb. 6
d. **Ženské figurky a světice** z Augsburgu. Reprodukce z: HERMANN 2004, 11, Abb. 9
26. a. **Figurka v modlitebním gestu** z náměstí Republiky v Praze. Foto Š. Juřina
b. **Hlava figurky** z náměstí Republiky v Praze. Foto Š. Juřinová
c. **Figurka modlíciho se mnicha** ze zaniklé středověké vsi Mstěnice. Reprodukce z: MĚCHUROVÁ 2011, 223, figurka č. 5
d. **Figurka v modlitebním gestu** z Újezda u Hrotovic. Reprodukce z: MĚCHUROVÁ 2011, 222, figurka č. 4
27. a. **Typologie čepců kruseler.** Reprodukce z: GRIMM 2011, 44, Abb. 14
b. **Typologie čepců kruseler.** Reprodukce z: HOFFMANN 1996, 145, Abb.6
28. a. **Panenka typu Kruseler** s otvorem na minci. Reprodukce z: GRÖNKE/WEINLICH 1998, Taf. 20:199
b. **Panenka typu Kruseler** s otvorem na minci z náměstí Republiky v Praze. Foto Š. Juřinová
29. **Figurka ženské postavy** z České Lípy. Reprodukce z: GABRIEL/KRACÍKOVÁ 2010, 226, Obr.1
30. a. **Torzo sedících figur** z náměstí republiky v Praze. Foto Š. Juřinová
b. **Pieta** z Čech (?) kolem 1400. Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 452, kat. 148

c. **Torzo piety.** Petr Parlář, Praha, 1360–1370. Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 226, kat. 74.1

d. **Krásná pieta z Magdeburgu.** Praha, 1390–1395. Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 183, II.59

31. a. **Antropomorfní figurka** z náměstí Republiky v Praze. Foto Š. Juřinová

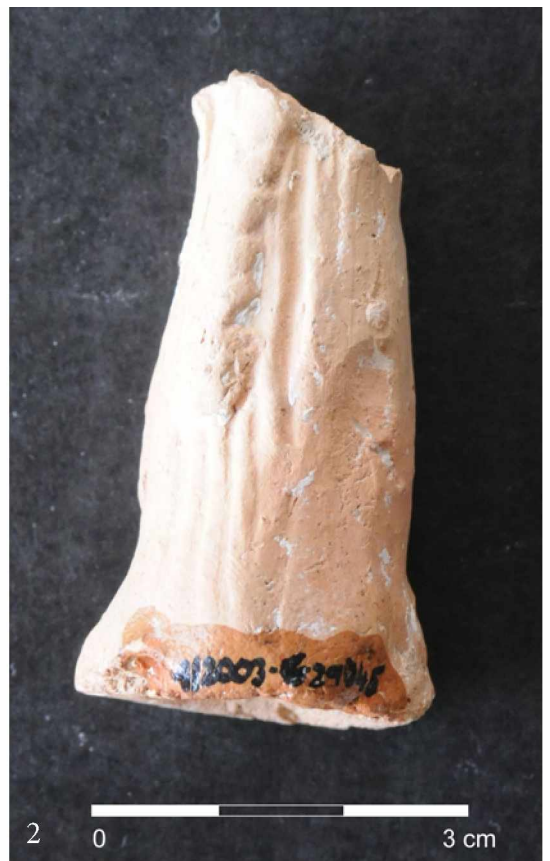
b. **Torzo štítonoše z východního průčelí domu U Kamenného zvonu** v Praze (1310–1320). Reprodukce z: FAJT (ed.) 2006, 37, I.10

14. Obrazový katalog

Tabulka 1.

- 1., 2. Spodní část postavy – Madona. Praha - náměstí Republiky
- 3. Spodní část postavy. Praha - náměstí Republiky
- 4. Postava v modlitebním gestu. Mnich (?). Praha - náměstí Republiky

Tabulka 2.

- 1. Postava bez hlavy. Sv. Barbora. Praha - náměstí Republiky
- 2. Antropomorfní postava. Praha - náměstí Republiky
- 3., 4. Postava bez hlavy. Rytíř (?). Praha - náměstí Republiky

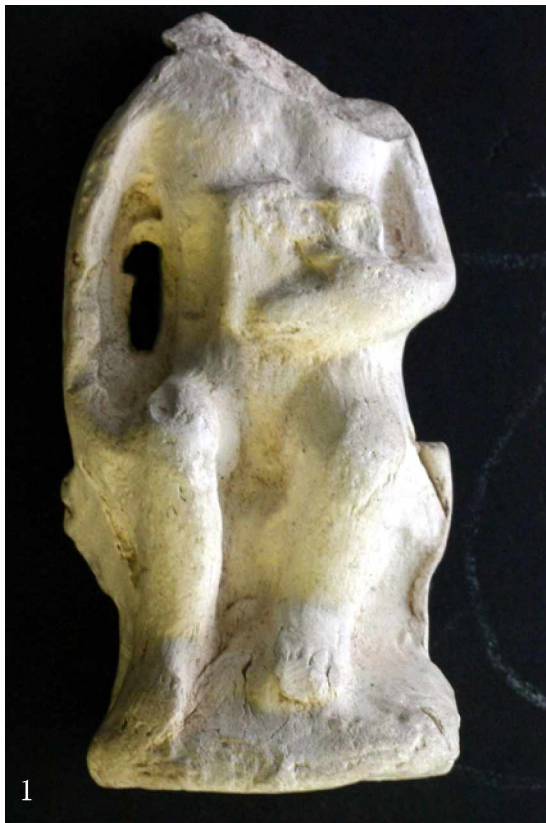
Tabulka 3.

1., 2. Postava bez hlavy. Madona s dítětem. Praha - náměstí Republiky
3., 4. Spodní část postavy. Madona. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 4.

- 1., 2. Torzo postavy. Ukřížovaný. Praha - náměstí Republiky
- 3. Antropomorfní postava. Praha - náměstí Republiky
- 4. Antropomorfní postava. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 5.

1, 2. Sedící postava. Ježíšek. Praha - náměstí Republiky
3., 4. Stojící postava. Ježíšek. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 6.

1., 2. Stojící postava. Madona s dítětem. Praha - náměstí Republiky
3., 4. Hlava. Panenka typu Kruseler (?). Praha - náměstí Republiky

Tabulka 7.

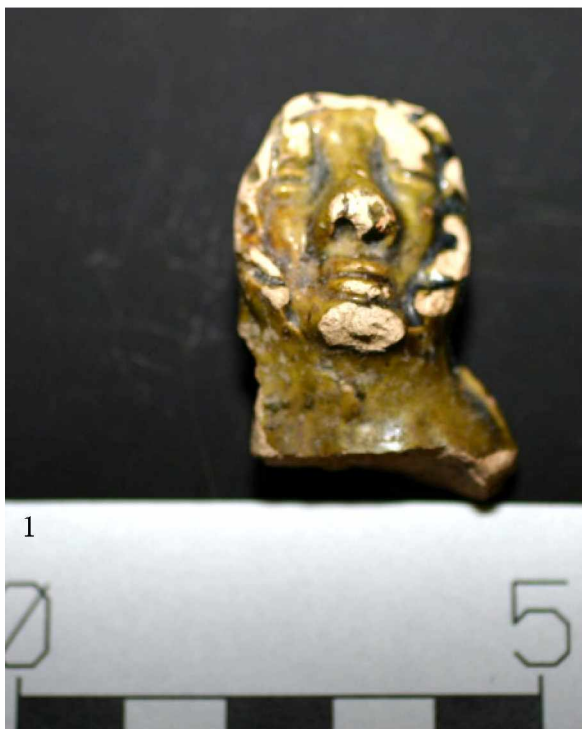
1. Spodní část postavy. Praha - náměstí Republiky
2. Hlava. Praha - náměstí Republiky
- 3., 4. Stojící postava. Světec (?). Praha - náměstí Republiky

Tabulka 8.

1., 2. Hlava. Praha - náměstí Republiky

3., 4. Hlava. Mnich (?). Praha - náměstí Republiky

Tabulka 9.

1. Hlava. Panenka typu Kruseler (?). Praha - náměstí Republiky
- 2., 3. Stojící postava. Madona s dítětem (?). Praha - náměstí Republiky
4. Stojící postava. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 10.

1. Stojící postava. Praha - náměstí Republiky

2., 3., 4. Torzo postavy. Ukřižovaný. Praha - náměstí Republiky

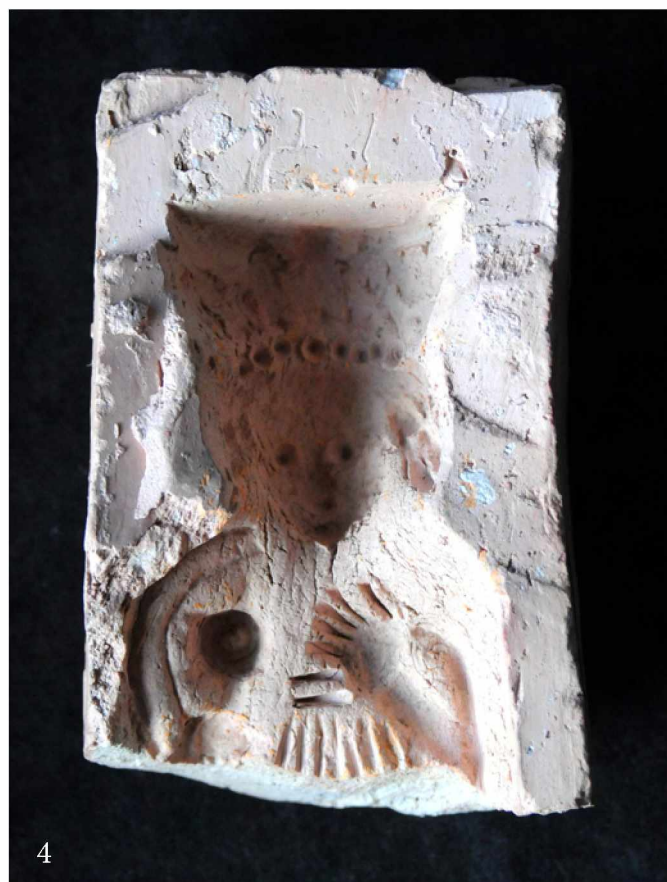
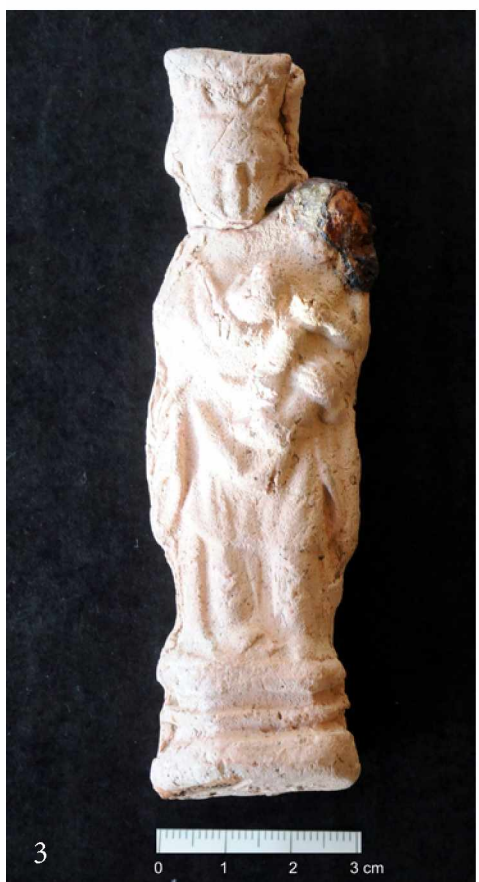

Tabulka 11.

1., 2. Stojící postava. Praha - náměstí Republiky

3. Hlava. Madona. Praha - náměstí Republiky

4. Hlava. Panenka typu Kruseler. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 12.

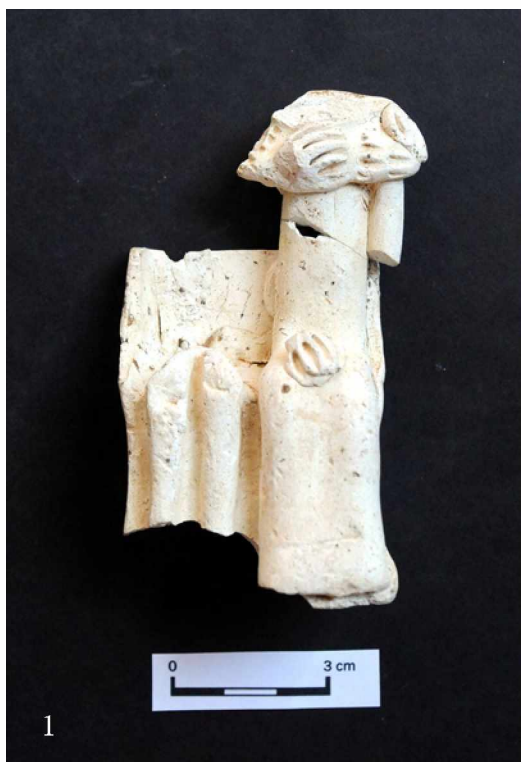
1. Stojící postava. Madona s dítětem. Praha - náměstí Republiky
2. Hlava s korunou. Madona. Praha - náměstí Republiky
3. Stojící postava. Madona s dítětem. Praha - náměstí Republiky
4. Zlomek keramické formy. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 13.

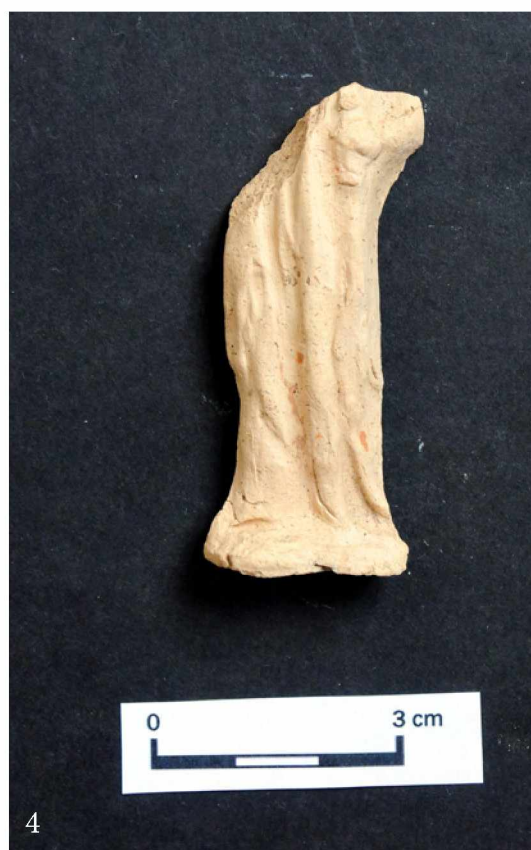
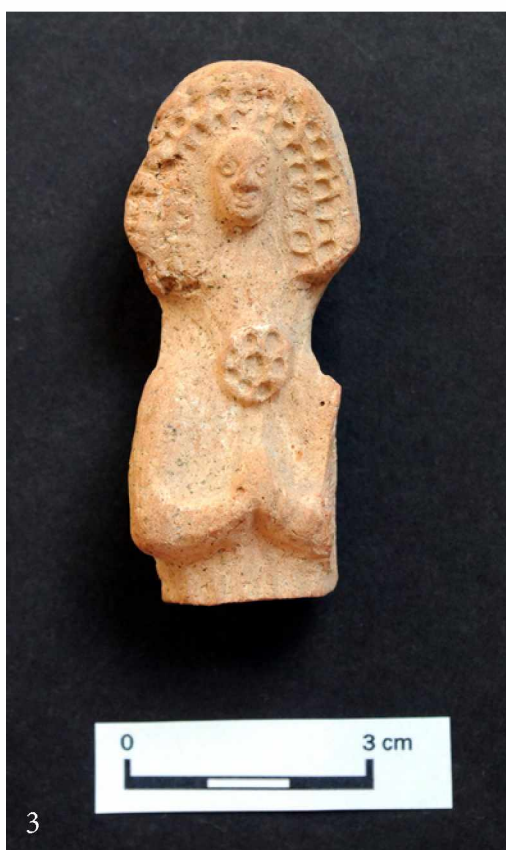
1. Hlava. Praha - náměstí Republiky
2. Stojící postava. Praha - náměstí Republiky
3. Spodní část postavy. Praha - náměstí Republiky
4. Hlava. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 14.

1., 2., 3. Sedadlo s torzy postav. Pieta (?).Praha - náměstí Republiky
4. Spodní část postavy. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 15.

- 1., 2. Stojící postava. Panenka typu Kruseler. Praha - náměstí Republiky
 3. Postava bez nohou. Panenka typu Kruseler (?). Praha - náměstí Republiky
 4. Stojící postava. Praha - náměstí Republiky

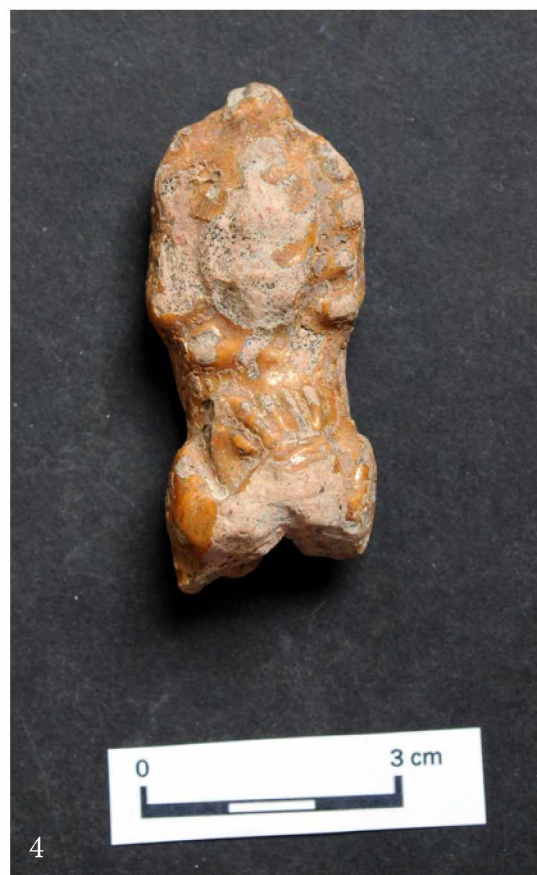

Tabulka 16.

1. Hlava. Truhlářská ulice, Praha

2., 3. Část trupu s kruhovým otvorem. Panenka typu Kruseler s kruhovou náručí. Praha - náměstí Republiky

4. Hlava. Panenka typu Kruseler. Praha - náměstí Republiky

Tabulka 17.

1. Stojící postava. Madona s dítětem. Praha - náměstí Republiky
2. Postava v modlitebním gestu. Mnich (?). Petřská ulice, Praha
3. Stojící postava. Světec (?). Petřská ulice, Praha
4. Horní část postavy. Panenka typu Kruseler. Petřská ulice, Praha

Tabulka 18.

1. Torzo postavy. Petrská ulice, Praha
2. Spodní část postavy. Madona. Na Poříčí, Praha
3. Hlava. Mnich (?). Petrská ulice, Praha

Tabulka 19.

1., 2. Stojící postava. Madona s dítětem. Na Poříčí, Praha
3., 4. Spodní část postavy. Madona. Na Poříčí, Praha

Tabulka 20.

1., 2. Hlava s korunou. Madona (?). Na Poříčí, Praha
3., 4. Keramická forma. Na Poříčí, Praha

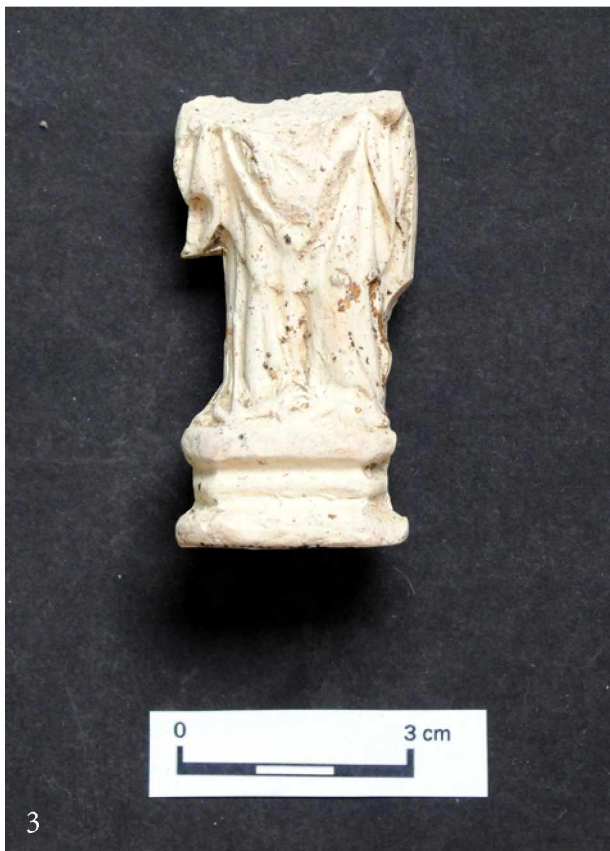

Tabulka 21.

1., 2. Hlava muže. Na Poříčí, Praha.

3., 4. Spodní část postavy. Madona. Na Poříčí, Praha

Tabulka 22.

1. Hlava. Na Poříčí, Praha

2. Spodní část postavy. Madona (?). Malá Štěpánská, Praha

3., 4. Spodní část postavy. Madona. Palackého, Praha

Tabulka 23.

1. Postava v modlitebním gestu. Mnich (?). Dům u Sixtů, Celená ulice, Praha
2. Antropomorfní/zoomorfní figurka. Klientská, Praha
- 3., 4. Část trupu s kruhovým otvorem. Petřské náměstí, Praha

Tabulka 24.

1. Antropomorfní postava. Truhlářská ulice, Praha
2. Hlava s korunou. Madona. Truhlářská ulice, Praha
3. Hlava s korunou. Madona. Truhlářská ulice, Praha
4. Hlava ovinutá rouškou. Truhlářská ulice, Praha

Tabulka 25.

1., 2. Hlava s korunou. Madona. Truhlářská ulice, Praha
3., 4. Stojící postava. Madona (?). Truhlářská ulice, Praha

15. Obrazová příloha

1. Panenky typu Kruseler

2. Madony

- a. Madona z Bonnu (kolem 1395)
- b. Madona z Würzburgu (konec 40. let 14. století)
- c. Madona z Poissy (kolem 1300–310)
- d. Keramická figurka madony z Wormsu
- e. Keramická figurka madony z Wormsu
- f. Keramická figurka madony z náměstí Republiky v Praze

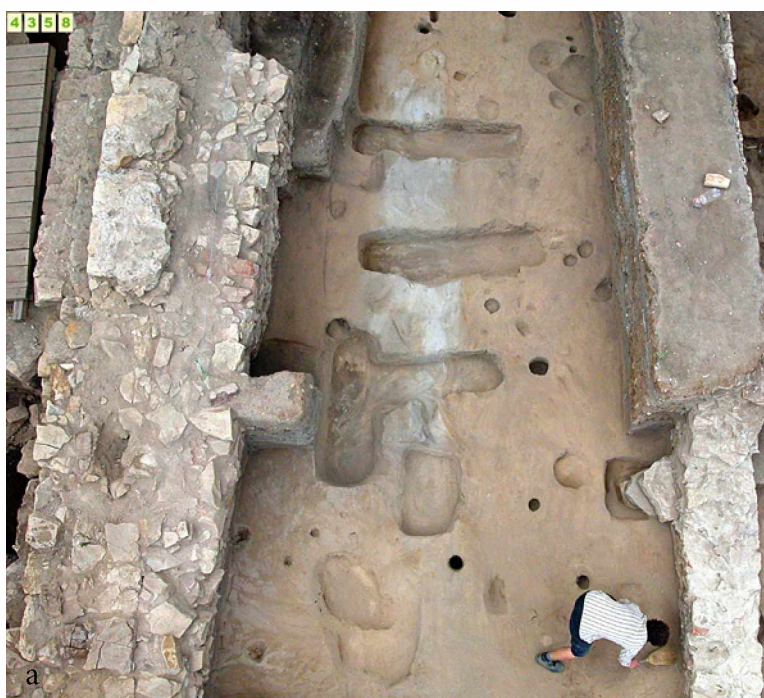

3. a. Busta české královny Elišky Přemyslovny
- b. Sára. Kresba z Velislavovi bible
- c. Relikviářová busta z Kolína nad Rýnem (kolem 1350)
- d. Pošetilá panna ze Švábského Gmündu (kolem poloviny 14. století)

4. Renesanční medailon z náměstí 14. října v Praze s vyobrazením A – Ukřižování, R – Mojžíš s bronzovým hadem

5.
 a. Pohřebiště kapucínů ze zaniklého kláštera na náměstí Republiky v Praze (celkový pohled)
 b. Pohřebiště kapucínů ze zaniklého kláštera na náměstí Republiky v Praze (detail hrobu)

6. Medailon z kapucínského pohřebiště z náměstí Republiky v Praze.
 Identifikace postav: a – sv. František Borgiáš, b – Filipa od Nejsvětější trojice, c – sv. Kajetán z Theine, d – sv. Ludvík Bertrám, e – sv. Růžena z Limy

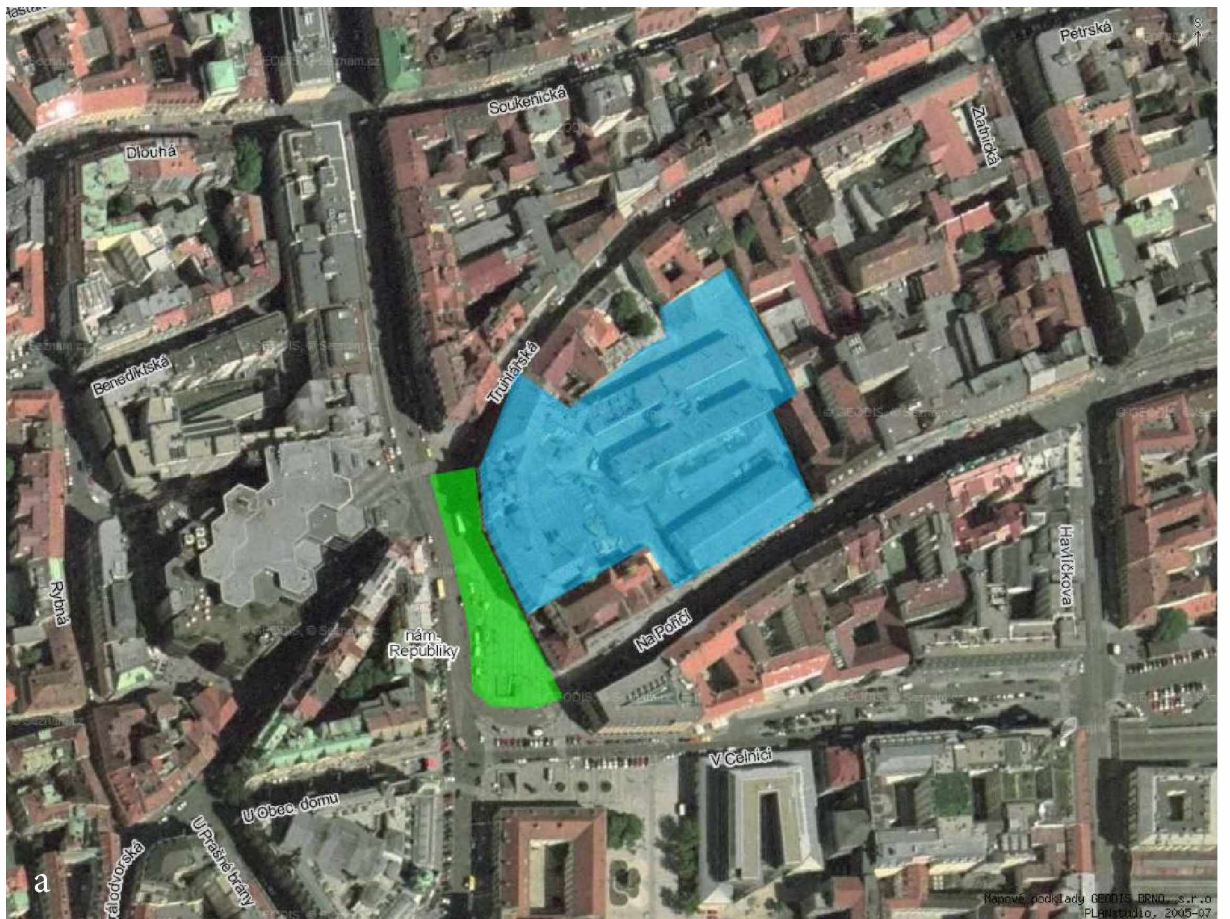
7. Medailon z kapucínského pohřebiště z náměstí Republiky v Praze s motivem sv. Benedikta

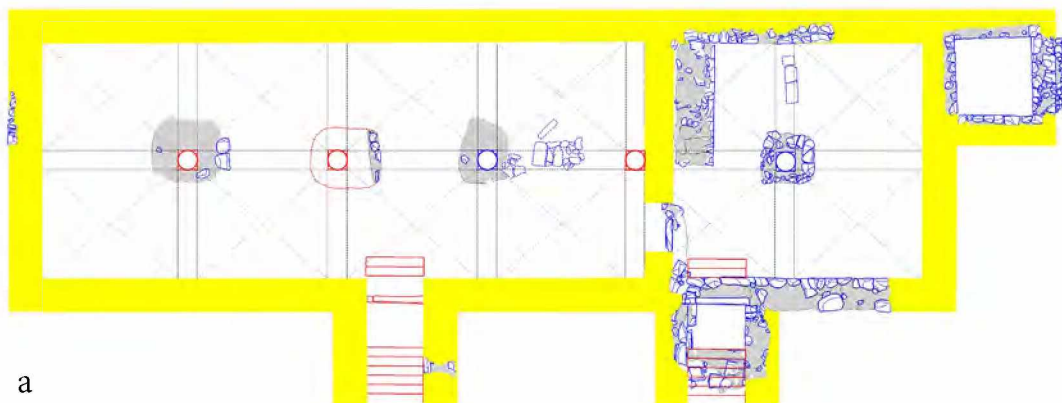
8. Bronzová soška světce z náměstí Republiky v Praze

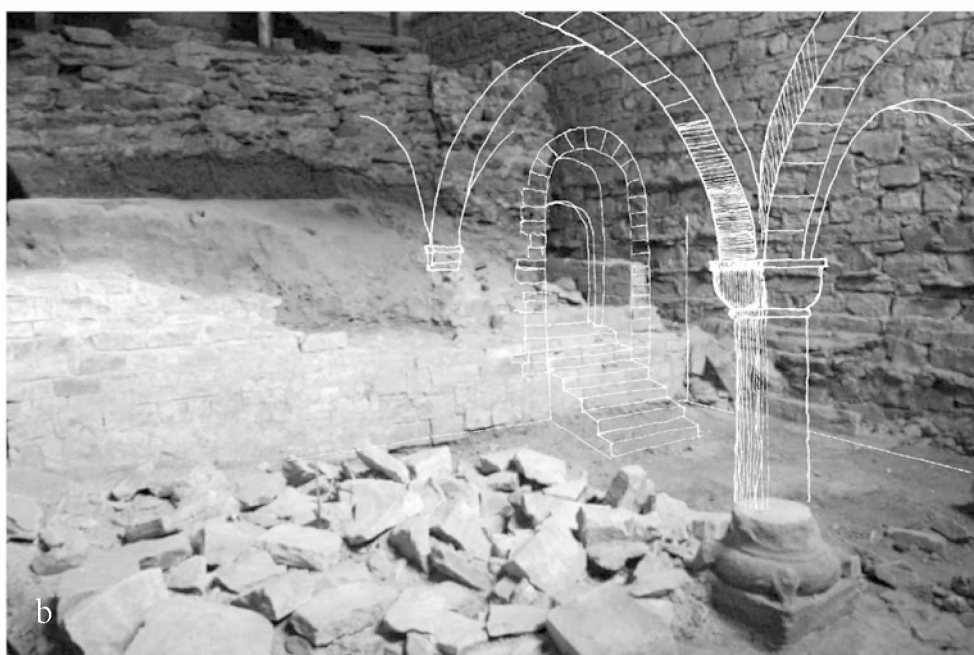
9. a. Panenka typu Kruseler z Hainburgu; b. Typologie vinutí čepců kruseler (form 3)

10. a. Vyznačení plochy archeologického výzkumu v bývalých kasárnách Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze. Zkoumaná plocha náměstí Republiky (zeleně), zkoumaná plocha vlastních kasáren (modře)
 b. Letecký pohled na archeologický výzkum na náměstí republiky v Praze

a

b

c

11. a. Půdorys románského paláce z náměstí Republiky v Praze s vyznačením dochovaných úseků kvádríkového zdiva

b. Náznaková rekonstrukce původní podoby interiéru románského paláce z náměstí Republiky v Praze

c. Rekonstrukce možné podoby románského paláce z náměstí republiky v Praze

a

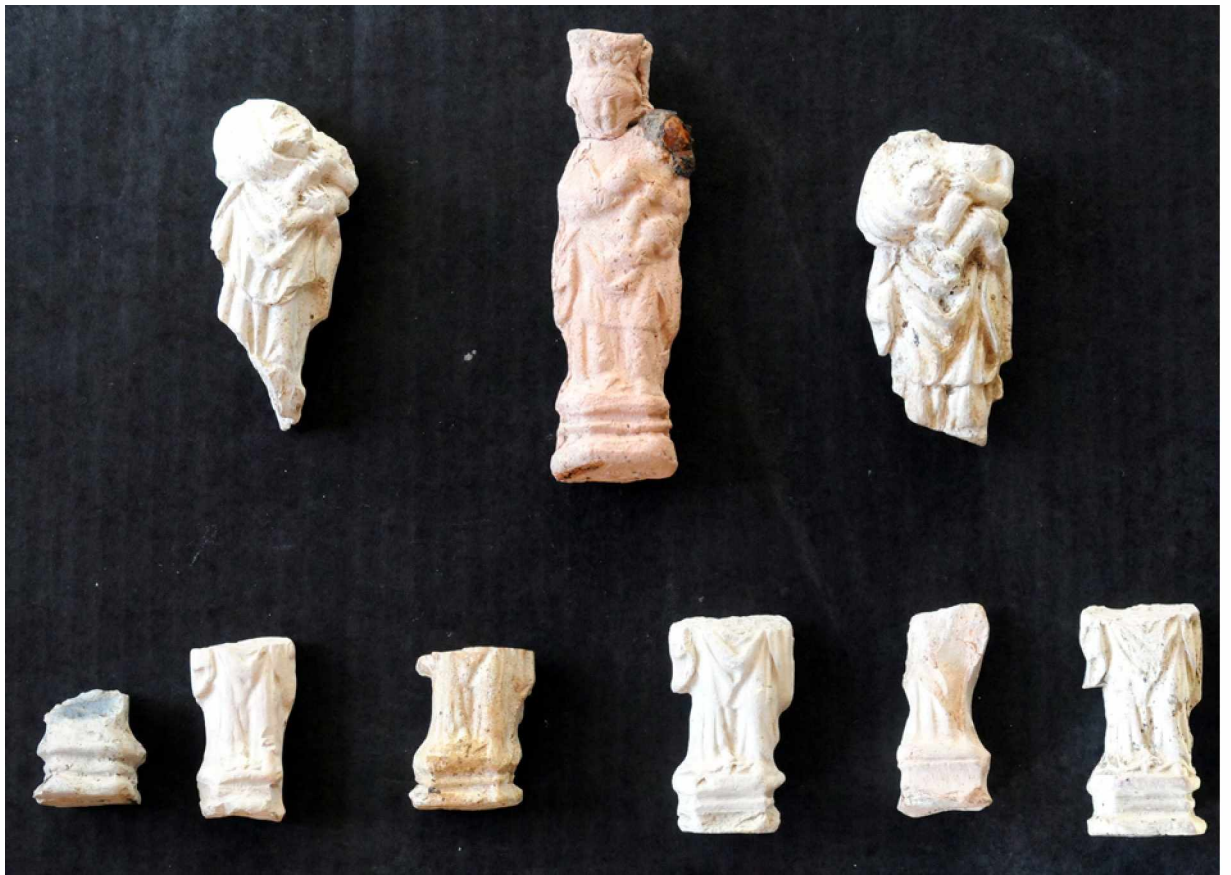

b

12. a. Renesanční kachel se scénou Adama a Evy u stromu poznání z náměstí Republiky v Praze
b. Renesanční kachel s portrétem Jana Husa z náměstí Republiky v Praze

13. a. Dřevěný křížek nalezený v klášterní jímce na náměstí Republiky v Praze
 b. Pozůstatky knihy nalezené v klášterní jímce na náměstí Republiky v Praze
 c. Miska kapucínů s motivem kříže a předmětů Kristova utrpení.
 d. Sada luxusní stolní keramiky s motivem kapucínského kříže a letopočtem 1744 nalezená v klášterní jímce na náměstí Republiky v Praze

14. Petrské madonky. Keramické figurky pocházející z Nového Města pražského

15. a. Madona Toruňská (1390–1400); b. Petrské madony (kolem 1400)

a

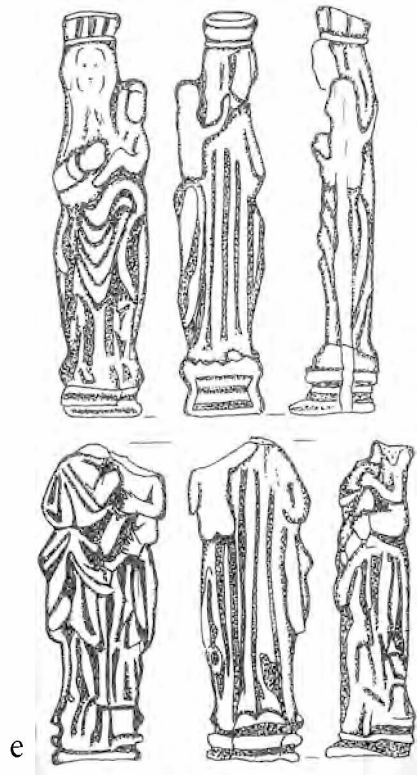
b

c

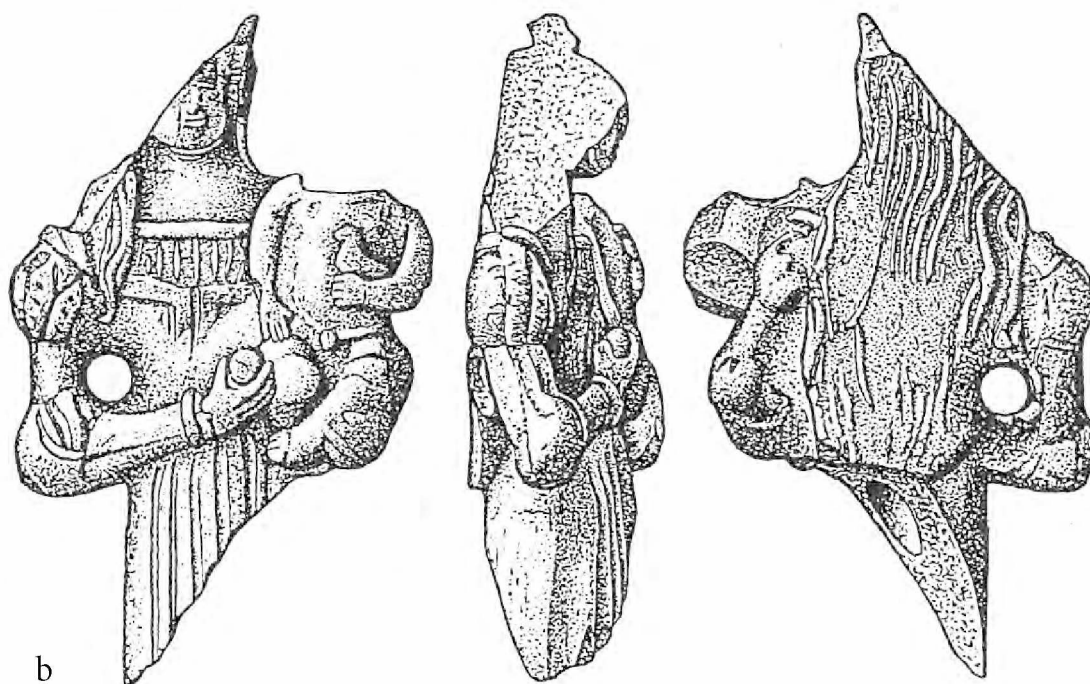

d

e

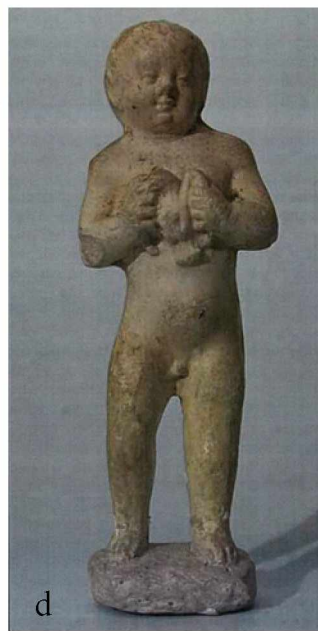
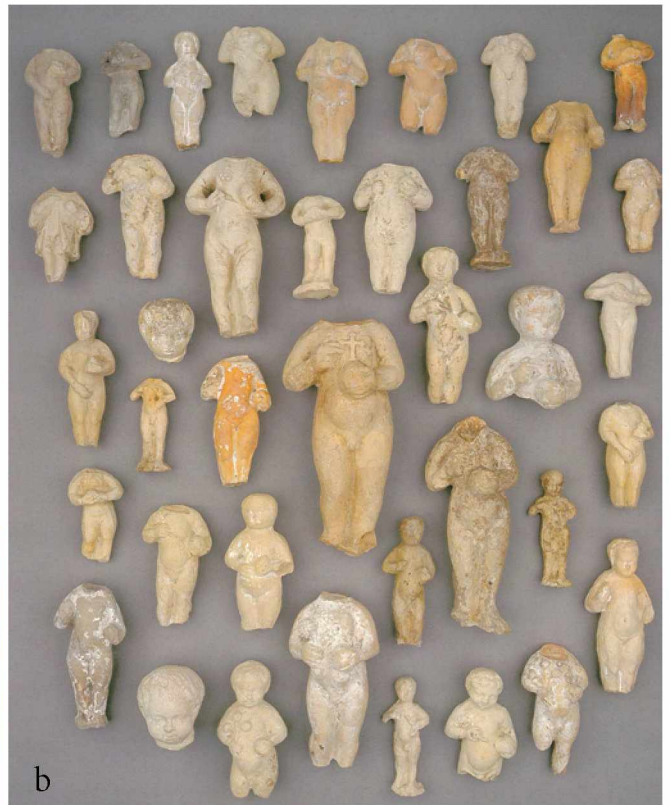
16. a. Madona Petruská (kolem 1400)
b. Madona z Wormsu
c. Madony z Žitavy
d. Madona z Mníchova Hradiště
e. Madony z Vratislavi

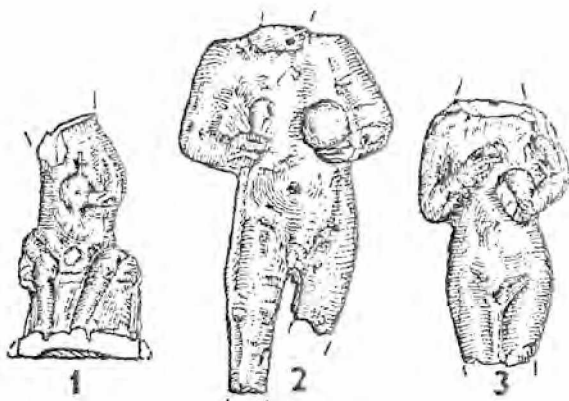
17. a. Renesanční Madona z náměstí Republiky v Praze
b. renesanční Madona z Würzburgu

18. a. Forma na výrobu miniaturních plastik z náměstí Republiky v Praze
 b. Forma na výrobu madon z náměstí Republiky v Praze
 c. Forma na výrobu keramické plastiky ze Sebnitzu
 d. Forma na výrobu keramické plastiky z Augsburgu

c 0 3cm

f 0 5 cm

19. a. Keramické figurky Ježíšků z náměstí Republiky v Praze

b. Keramické figurky Ježíšků z Augsburgu

c. Keramické figurky Ježíšků z Bratislavi

d. Keramická figurka Ježíška ze Saska

e. Keramická figurka Ježíška ze Saska

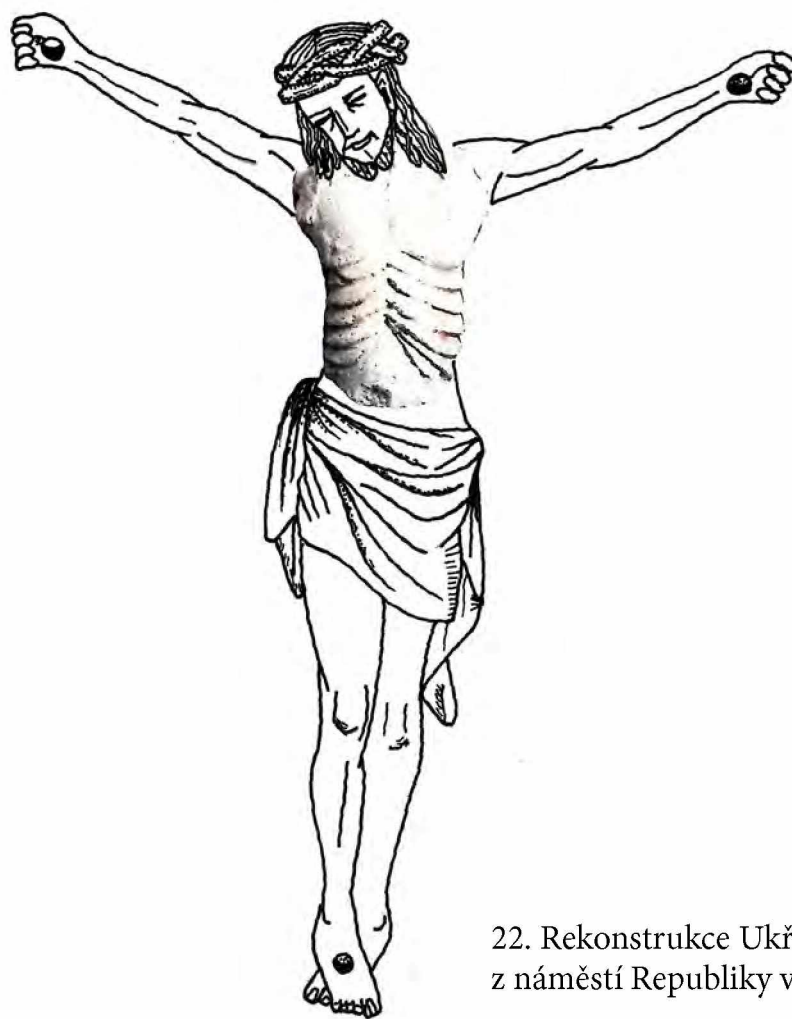
f. Keramické figurky Ježíšků z Olomouce

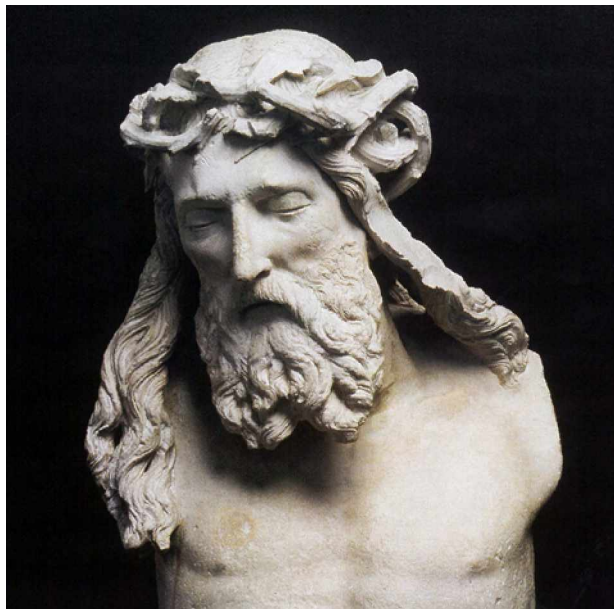
20. Grafický list se zobrazením Ježíška

21. a. Torzo Ukřižovaného z náměstí Republiky v Praze; b. Ukřižovaný z Kostnice
c. Torzo Ukřižovaného z Bratislavy

22. Rekonstrukce Ukřižovaného z náměstí Republiky v Praze

23. Ukřižovaný z kalvárie Mojžíšovy studně kartouzy z Champmol (1399). Claus Sluter

24. Kalvárie z kaple Dumlosů (koloem 1440). Mistr Týnské kalvárie

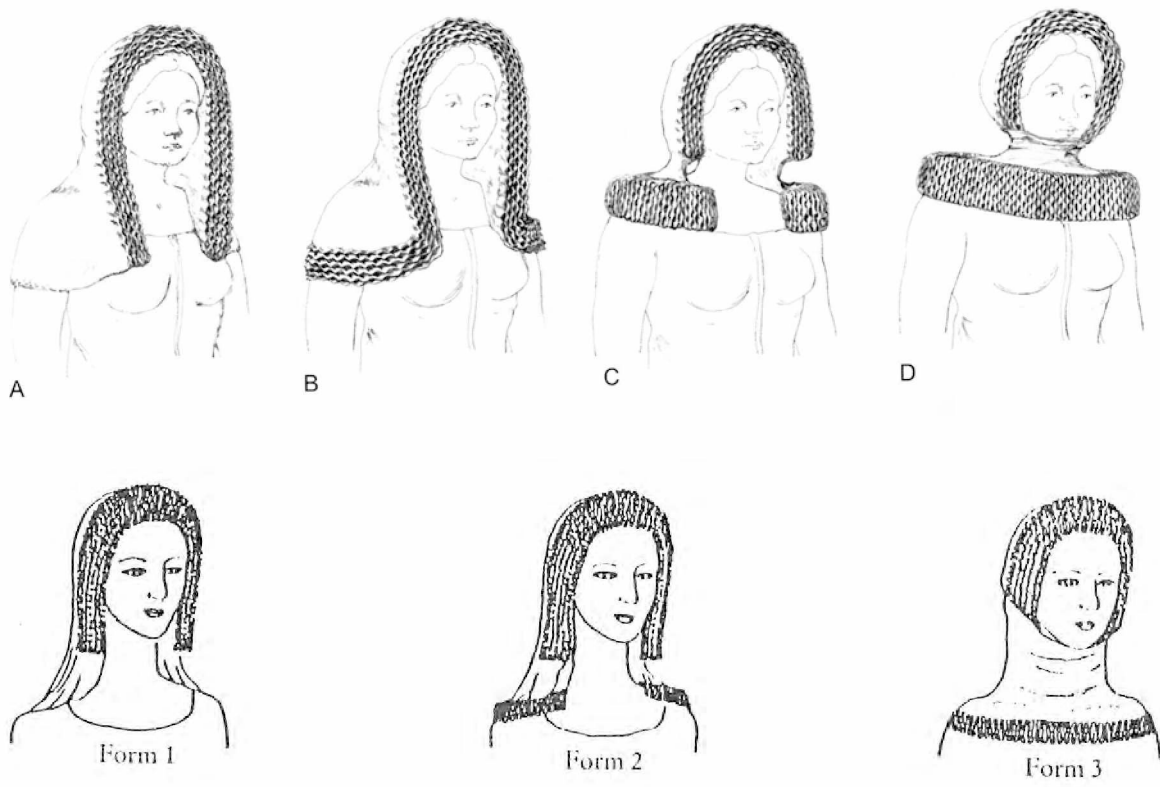

25. a. Figurka sv. Barbory z Vratislavy
b. Figurka sv. Barbory z Mostu
c. Figurka sv. Barbory z Utrechtu
d. Ženské figurky a světice z Augsburgu

26. a. Figurka v modlitebním gestu z náměstí Republiky v Praze
 b. Hlava figurky z náměstí Republiky v Praze
 c. Figurka modlícího se mnicha ze zaniklé středověké vsi Mstěnice
 d. Figurka v modlitebním gestu z Újezda u Hrotovic

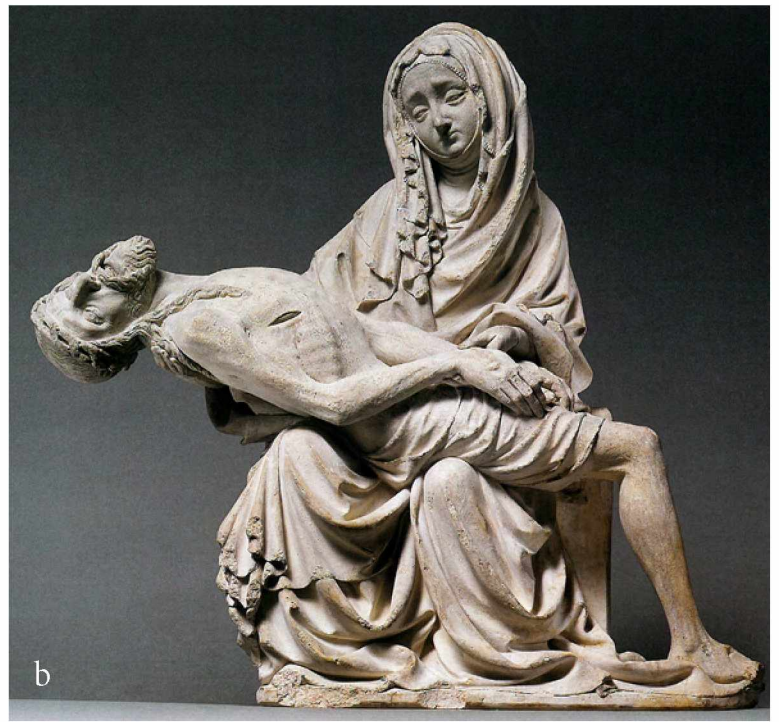
27. Typologie čepců kruseler

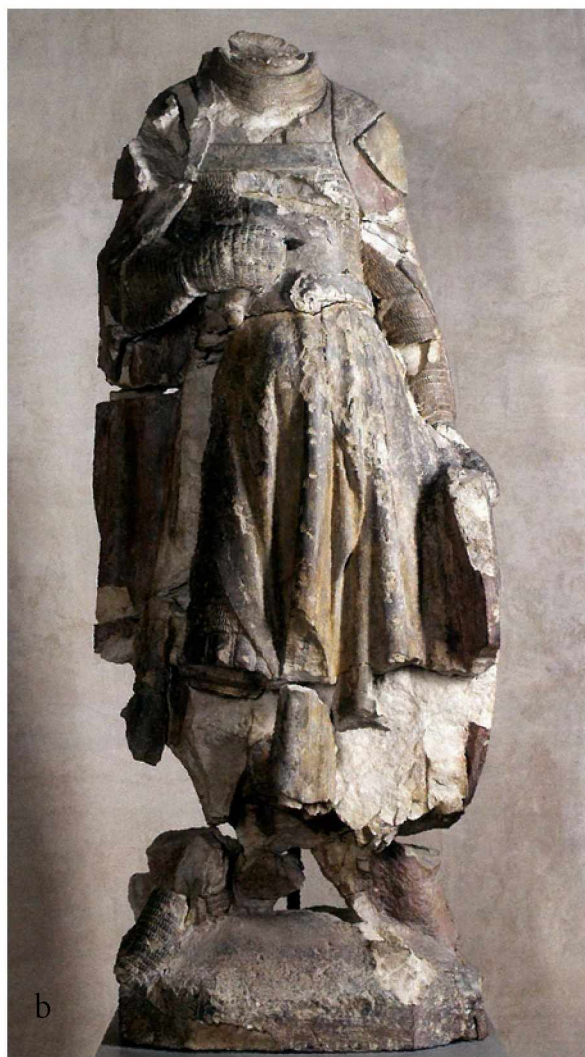
28. a. Panenka typu Kruseler s otvorem na minci
 b. Panenka typu Kruseler s otvorem na minci z náměstí Republiky v Praze

29. Figurka ženské postavy z České Lípy

30. a. Torzo sedících figur z náměstí republiky v Praze
 b. Pietà z Čech (?) kolem 1400
 c. Torzo piety. Petr Parléř, Praha, 1360–1370
 d. Krásná pieta z Magdeburgu. Praha, 1390–1395

31. a. Antropomorfní figurka z náměstí Republiky Praze
b. Torzo štítonoše z východního průčelí domu U Kamenného zvonu v Praze (1310–1320)